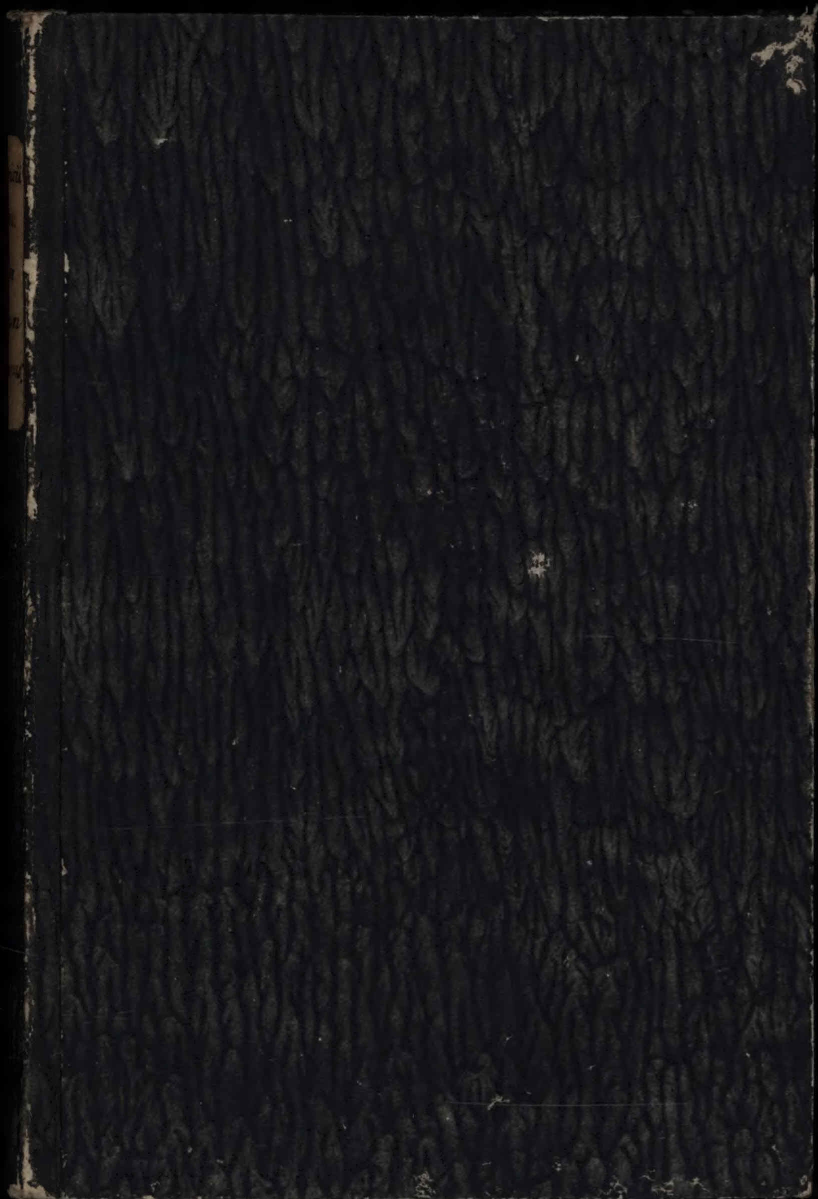

L FABRICIUS

GEORGII
FABRICII CHEMNI-
CENSIS
ROMA,
Liber ad opt. autorum lectionem apprimè utilis ac necessarius: id quod ex Capitum eius Catalogo, nuncupatoriæ Epistolæ subiecto facilè liquet.

EIVSDEM ITINERVM
Liber unus.

Cum locuplete rerum & uerborum in utroq; memorabilium Indice.

BASILEÆ, PER IOannem Oporinum.

GEORGIVS FABRICIVS VOLFGANGO VVERTERO, VIRO *claro & docto*, S. D.

ALLVSTIVS ſcriptor in primis nobilis, in Carthaginis mentionē incidens, de ea ſilere melius putat, ꝙ parum dicere. idē multo iuſtius, de urbe Roma, non Carthaginis ſolùm, ſed orbis terrarum uictrice ſcripturus, nunc ego dicerem: præſertim cum multorum hominū, eorumq́; doctorum, ſermones mihi ſubeundos eſſe intelligā. Aliqui enim hoc totum ſcribendi genus tāquam inutile improbāt: aliqui uerò tot de Vrbe monumentis, noſtra patrumq́; memoria editis, condemnant, quaſi minimè neceſſariū. Obſtat mihi præterea gentis & patriæ nomen, quòd homo Germanus, & in Hermunduris natus, poſt tot uiros in literis claros, de urbe uetuſtiſsima & remotiſ-

ſima ſcribere audeam. Itaque illi, qui non me ſolum reprehendunt, ſed alios accuſant in hoc genere ſtudij literarumq́ue uerſatos: ſcribendi operam atque induſtriam, in tradenda morum & bene uiuendi doctrina rectius, quàm in his, ſimilibus'ue rebus, collocari poſſe exiſtimant. Nam Seruilium lacum ignorare, aut Turbonem pugilem neſcire, aut tempora, quibus urbs opibus aucta, uel diminuta uiribus ſit, non tenere memoria, minus malum eſſe, quàm aut errare in uita, aut labi in officio, aut peccare in Rep. Hi cùm uiri boni ſint, & cupidi honeſtatis, credo eoſdem ueritatis quoque ſtudioſos eſſe. Atqui hominis animus cùm & actionibus uirtutis delectetur, & rerum fruatur ſciētia, utrūque certè, et uirtutis pręſcripto uiuere, & res cognitione dignas inueſtigare, uerū eius & proprium munus eſt, licet altero alterū habeatur præſtantius. Bene igitur hominis excellentiam cùm bonis moribus,

bus,tum eruditionis elegantia ſapientes metiuntur. Quamobrẽ & Aglaus Pſophidius Arcas, qui in uita ſua nihil præter agrum coluit: & Socrates Athenienſis, ſummus doctrina & ſapientia philoſophus, felices olim Apollinis oraculo ſunt iudicati. Qua de cauſa ne nos quidẽ ita alteram præferamus, ut de altera detrahamus cum dedecore & incommodo. Vt autem ciuitatum magnarum, ex quibus mortalium omnium iudicio Roma maxima fuit, inſtituta, leges, mores, actiones libenter co gnoſcimus: ita ortum, incrementa, ruinas ſcire deſideramus, et loca ipſa muta cũ admiratiõe intuemur: illud utile & neceſſariũ eſt, hoc à liberali animo atq; ingenio nequaquã alienum. Tolle enim eiuſmodi ſtudium, & omnis antiquitatis noticiam, & pulcherrimorum exemplorum copiam, & ſuauiſsimum artium diſciplinarumq; fructum ſuſtuleris: & hæc ciuilis ſocietas ferarum, quàm homi

num cõgregationi erit similior. Merito igitur gratia habẽda illis, qui Vrbis potentissimę & nobilissimę memoriam passi non sunt interire: sed quidquid uel ex ueterum scriptis discere, uel ex ruderibus colligere, uel uestigijs qualibuscunque potuerunt deprehẽdere, id fidelibus literarum monumentis commendarunt. Quorum libros, cum nõdum uisa Vrbe, admirarer, & bonos auctores legenti utiles & iucundos esse sentirem: tum in Vrbem ipsam tecum profectus Vuertere, magna (ut scis) diligentia cõquisiui atque perlegi, ut eos communi studio, & labore mutuo cum rebus ipsis præsentes conferremus: quod cum totos quinque menses sine intermissione à nobis ageretur, non pauca uel neglecta ab alijs, uel non satis animaduersa, obseruatu tamen & scitu digna, annotauimus: ea autem in id tantũmodo comparaueramus, ut nobis profectionis susceptæ, & otij nostri ratio constaret.

ret. Nuper uerò cum Casp. Peucerus, Melanthonis gener, doctus inprimis uir, & philosophiæ deditus, ad me ueniret, & de Vrbe cum uiris aliquot eruditis loquẽtem auidè auscultaret, rogauit tandẽ, ut aliorum quoq; studijs mea opera, si placeret, et otium esset, consulerẽ. Quod cum ille humaniter, ut solet, peteret, & uultu ipso significationem suæ uoluntatis daret, facile mihi nõ abhorrenti persuasit, ut quæ obseruaram, rursus colligerem. Nouo igitur labore suscepto, ea cum scriptis poetarum & historicorum maiore cura & attẽtione cõtuli: qua ratione cùm alij ante me urbem iam dirutam, quasi â fundamentis instaurarint, eorũdem uestigijs institi. in quo proposito & ordinem rebus ipsis congruentem seruaui, & locos non paucos in Græcis latinisq; scriptoribus explicaui. Hoc quoniam publicæ utilitatis gratia factum à me est, bonam in spem uenio, me studiosis hominibus, &

æquis lectoribus probaturũ institutum meum, quod ipse post alios plurimos ad hanc scribendi materiam, animum adiunxerim. Ignoscent autem ij, quos patriæ nomen offendit, hospiti mihi atq; extero, si quid minus in rebus uetustate planè obrutis uidi: aut si in ijs etiam, quę ante oculos sunt, parum Lynceus fui. hoc enim, quamuis arrogantiusculũ sit, quia tamẽ uerum est, dicam, me posse aliorum, qui de Vrbe scripserunt, errores uarios certis testimonijs cõuincere. Syracusani certè olim, cum sepulchrum Archimedis indagatum ipsis ostendisset Cicero, non ideo iniqui aut ingrati ei fuerũt, quòd peregrinus esset, & Arpinas: neq; mihi, si quid laudis Vrbi, aut studiosis commodi sum adferre conatus, obesse debet, quòd sim Hermundurus. præsertim cum existimatione nullius læsa, simpliciter exposuerim meam uel opinionem, uel sententiam. Primùm enim, ueterum auctoritate nitor,

nitor, in notandis aut explicandis lo cis: deinde non ſolùm recentiorum ſcriptis, quibus plurimùm adiutus ſum, uerumetiam demonſtratione Marliani, qui diligentiſsimè omnium ſcripſit, hanc, qualiſcunque eſt, Vrbis cognitionem ſum cõſecutus: cuius domum cum frequẽtaremus, ſitum montiũ nobis indicauit ex Ca pitolio, & ad uiarum, quæ in Vrbe ſunt, initia nos perduxit: & aliquoties apud Salamancam & Tramezinum, noſtram ſententiam audire uiſus eſt perhumaniter. Hos labores noſtros tibi dedico Vuertere, homini amico, quo nomine omnia conſuetudinis, fidei, beneuolentiæ officia continentur: & uiro docto, qui hæc eadem cognouiſti magna cupiditate, ſtudio, induſtria. Quãobrem quædam ex his tua recognoſces, & multa agnoſcet Volfgangus Meure rus, philoſophiæ ſcientia, elegantia li terarum, cognitione antiquitatis uir celeberrimus, eius temporis ſocius

& comes noſter. Optarem autẽ plurimos ex nobilitate, uiros ſplendidos & copioſos, excitari ad euehenda optimarum artium ſtudia. Res enim humanæ cum nihil firmi habeant, nihil poſsideãt diuturni, ſola uirtutis & literarũ laus eſt æterna: imò ne uirtutis quidẽ, abſꝗ literis. Exemplum illuſtre eſt, & ſempiternum erit Vrbs ipſa, cui aliȷs ornamentis amiſsis, hæc ſola reliqua manſerunt, quæ conſeruarunt doctorum uirorum ingenia. In quam ſententiam aliquando Lazarum Bonamicum, doctiſsimum & eloquẽtiſsimũ uirum, perelegans nobis epigramma recitare memini, quo ipſo claudere hãc epiſtolam placuit: quia nobis eius uiri memoria grata meritò eſt, & maximi nominis fama doctis notiſsima.

Vos operum ſtratæ moles, colleſq; ſuperbi,
Quis modò nunc Romæ nomen inane manet:
Voſq; triumphales arcus, cœloq; coloſſi
Aequati, Pariȷs cæſa columna iugis:
Edita Pyramidum faſtigia, templa deorum,
Digna uel æthereis Amphitheatra locis:

Vos

Vos æui tandem attriuit longinqua uetustas,
Vos longa tandem fata tulere die.
At Romæ, Aeneadûm magnũ & memorabile nomen,
Tempus edax rerum tollere non potuit.
Nec poterit, donec clari monumenta uigebunt
Ingenij, quæ non ulla senecta rapit.
Cætera labuntur tacito fugientia cursu,
Calliope æternùm uiuere sola potest.

Vale, & me ama. Ex ludo illustri Misenæ, Calend. Iulij. Anno Christi M. D. L.

CAPI-

CAPITA HVIVS LIBRI.

AVCTORES VETERES ET noui, quorum inuentis & testimonijs uel ad confirmandum, uel ad explicandum utimur.

Aemilius Probus
Albertinus
Alifanæ inscriptiones
Am. *Marcellinus*
Asconius
Atheniensis inscriptio
Augustinus
Aurelianus Imp.
Ausonius
Auximi inscr.
Bap. Leo
Bergomates inscript.
Blondus.
Charisius
Caßiodorus
Cicero
Ciriacus Anconitanus
Claudianus
Columella
Corn. Balbus
Corn. Nepos
Corn. Tacitus
Cornutus
Cuspinianus.
Dacicæ inscript.
Demosthenes
Dion
Dionysius.
Egnatius
Eutropius.
Fab. Pictor
Festus
Florus
Formianæ inscript.
Formula *magistrat.* Ro.
Frontinus
Fuluius.
Gallicæ inscript.
Gellius
Gyraldus.
Helenius
Herodianus
Hieronymus
Hispanicæ inscript.
Homerus
Horatius.
Iosephus
Iul. Capitolinus

Iul. Ob-

Iul. Obsequens
Iustinus
Iuuenalis.
Lactantius
Lampridius
Liuius
Lucanus
Lucilius
Lucretius
Lud. Gometius.
Macrobius
Manutius
Marlianus
Martialis
Mediolanenses inscript.
Merula.
Neapolitana inscr.
Non. Marcellus
Nucerina inscri.
Ouidius.
Persius
Persij interpres
Pindarus
Pindari interpres
Platina
Plautus
Plinius
Plinius iunior
Plutarchus
Poggius
Pomp. Lætus
Pomp. Sabinus
Porphyrio
Porphyrius Homeri interpres
Portius
Prænestinæ inscript.
Priscianus
Propertius
Prudentius.
Quintilianus.
Reatinæ inscript.
Romanæ inscript.
Sallustius
Salonensis inscript.
Seneca
Seruius
Sex. Aurelius
Solinus
Sophoclis interpres
Spartianus
Statius
Stephanus
Strabo

Sueto-

GEOR-

GEORGII FABRICII ROMA.

DE AVCTORIBVS, QVI DE Roma ſcripſerunt.

Cap. I.

RBEM Romam & ſi plures olim literis monumentisq́; celebrarunt, nihil tamen ſcriptorum ueterum relictum fuit, præter Fab. Pictoris & C. Sempronij, de origine Vrbis, fragmenta: de quibus meritò dubitatur. Catonis Origines, & M. Varronis de tribubus, & de ædibus ſacris, et de ludis theatralibus libri interciderunt. Extat Ariſtidis Smyrnæi, de Romæ laudibus oratio. Neruæ temporibus de aquæductibus Romanis, libros duos Iulius Frõtinus: Diocletiani dominatu de regionibus Vrbis unum Publius Victor, uel (ut alijs placet) Sex. Ruffus, edidit. Ex recentioribus, Vrbis admiratione, ad ſcribendum excitati ſunt plurimi: Flauius Blondus, Pomponius Lætus, Andreas Fuluius, qui multis libris proſa et carmine ſcripſit, Iacobus Poggius, Ioannes Tortellius, Raphael Volaterranus, Fabricius Varranus, Franciſcus Albertinus, Bar-

tholomæus Marlianus: sed diligentia inuestigandi & iudicandi solertia excellit Marlianus, qui & ueterum scripta maiore studio contulit, & plurimos aliorum errores prudenter animaduertit. Scripserunt de eâdem Manuel Chrysoloras, & Bernardus Oricellarius: et ex nostris hominibus Hieronymus Questēbergius Misenus, patria Fribergensis, doctus atq; diligens antiquitatis inuestigator, qui in Vrbe mortuus est. sed ex horum scriptis nihil ad nostras manus peruenit.

Totam Vrbem secundum regiones pinxit Fabius Caluus, sed eius picturæ cum nullius descriptione conueniunt. De ædificijs ueteribus uulgari nunc Italorum lingua scripsit Franciscus Serlius, Bononiēsis architectus. Picturas statuarum, columnarum, colossorum, templorum, theatrorum, arcuum, portarum, sepulchrorum, Antonius Salamanca sparsim expreßit. Imperatorum & uirorum illustrium imagines ex nummis antiquis excudit Iacobus Mazochius, addita breui historiarum descriptione: quem secuti sunt Ioannes Huttichius, & Nicolaus Gerbelius, Germani. Sed Antonij Zantani opusculo, quod nuper prodijt, nihil fieri potest eo in genere elegantius, aut perfectius. Idem Mazochius ingenti libro Vrbis epigrammata ex ære, saxis, marmoribusq;, incerto auctore congesta, edidit: quem librum nos, inspe-

ctis

ctis locis plurimis, & correctiorem, & septingentis epigrammatis auctiorẽ habemus. Nec inutilis in ijsdem colligendis, Petri Appiani & Bartholomæi Amantij, & ante illos Sebastiani Sergij opera extitit. Superiore anno Marlianus Consulum, Dictatorum, Censorum, cum ipsorum triumphis descripta ex marmoribus nomina publicauit, quæ marmora in foro Romano effossa, nunc in Capitolio asseruantur. De antiquis Romanorum familijs se scripturum, retulit mihi Paulus Manutius, omnis elegantiæ & antiquitatis studiosissimus iuuenis: & de ijs Commentariũ ante annos sex & quadraginta promisit Petrus Crinitus, qui, cum alia eius opera in manibus sint, nondum exijt. De mirabilibus Romæ non nominati auctoris libellus, in uulgi manibus est, ad decipiẽdos (ut apparet) illiteratos & superstitiosos homines confictus. In cognoscenda Vrbe sermo uulgi audiendus non est. Molem latericiam ante Amphitheatrum, quæ Meta sudans dicta fuit, aiunt fuisse turrim Virgilij: ædem Iani Quadrifrontis, structura quadrata in foro Boario, domum Boethij. Columnas æneas in S. Ioanne Laterano, quas Augustus Cæsar ex præda Actiaca conflauit, è templo Hierosolymitano religionis caussa nugãtur trãslatas: de quib. Virgilius canit,

— Nauali surgentes ære columnæ.

Statuam æneam equestrem M. Antonini Pij, nescio cuius liberatoris Vrbis, fingũt fuisse. Quæ licet apertè falsa sint, tamen uulgus asseuerat, & defensores pertinaces inuenit.

DE SITV, ET AMBITV, ET gloria atque interitu Vrbis. Cap. II.

VRbs Roma *primùm* Italiæ, *pòst orbis terrarum caput, à pastorum manu condita,* Regum, Consulum, Dictatorum, Imperatorum *dominatu usa, à uicinis populis tentata, ab externis gentibus sæpius petita, à* Gallis Senonibus *incensa, à* Gothis Vãdalisq; *uastata & diruta.* Contemptu *nostrorum* Imperatorum *quater capta: primùm ab* Arnulpho Franco, *tum ab* Othone Tertio Saxone, *deinde ab* Henrico Quartò *item* Franco, *nostra deniq; memoria à* Carolo Quinto Austriaco. *Posita in solo sterili, & partim in montibus, partim in uallibus campisq; subiectis, austro obiecta, & cœli aliquando grauioris: nunc malè habitata, & ruinarum plena.* Antiquitus *quod miraculo simillimum est, suffoßionibus montium, & meatibus cloacarum pensilis, & subter ædificia nauigabilis extitit.* Hodie *ualles & campi ex uastitate & ruinis ædificiorum altius quàm credi queat, exaggerati sunt.* Ambitus Vrbis, *qui nunc*

nunc eſt, XIII. M. paſſ. non excedit. Vrbem uete rem ampliato pomœrio auxerũt Sylla, Auguſtus, Claudius, Nero, Traianus, Aurelianus, Arcadius, Honorius: cuius rei teſtes ſunt Seneca, Suetonius, Tacitus, Vopiſcus, antiqua epigrammata. ex quibus & illud diſcitur, cenſorum, augurum, præfectorum urbis, cura & auctoritate, id factum eſſe. Muri uetuſtißimi ex ſaxo quadrato fuerunt, Gabino inprimis, Albano, Tyburtino, & Preneſtino: ea enim ſaxa firmißima, & igni imperuia. Poſtea facti ſunt latericij, qui adhuc durant. Suetonius ſcribit, Auguſtum gloriantem dixiſſe: Vrbem latericiam reperi, relinquo marmoream. & Propertius poeta canit,

Hoc quodcũq; uides, hoſpes, q̃ maxima Roma eſt:
  Ante Phrygem Aeneam collis & herba fuit.
Atq; ubi nauali ſtant ſacra palatia Phœbo,
  Euandri profugæ procubuere boues.

Verùm (quæ eſt rerum humanarum imbecillitas & uicißitudo) illa ipſa Vrbs nũc rurſus latericia eſt, & Palatinus à nullo habitatus, collis iam & herba factus eſt, & in foro ipſo Romano ſues uæneunt, & in Tarpeia arce crux hominum nocentum ſupplicio cernitur erecta. In murorum ambitu circiter trecentas & ſexaginta turres numerauimus, pluribus tamen ex his collapſis. Varius Imperator cum decem millia pondo aranearum,

opera seruorum per domos collegisset, ex ijs intelligi posse dicebat, quanta esset Roma. *Nos inepti hominis risu omisso, in sequentibus summæ & clarißimæ Vrbis magnitudinem & amplitudinem ostēdemus, in qua tot tantaq́; ædificia fuerunt, quot, præter Vrbem, & quanta, terrarū orbis nusquam habuit: ut de cæteris ornamentis nihil dicam, nihil etiam de* Imperij *gloria. Verè enim ad* Germanicum Cæsarem Ouidius,

Gentibus est alijs tellus data limite certo,
Romanæ spacium est urbis & orbis idem.

Cum autem omni fortunæ uarietate sit exercitata, tamen in secundis rebus nunquam secura, inuicta in afflictis semper extitit. Vrbem *olim arroganti titulo, sed minimè uano, appellarūt* AETERNAM, *quia* Neptunio Homeri *uaticinio posteritati* Aeneæ, *à qua orti* Romani *sunt, imperij æternitas promissa fuit,*

Νῦν δὲ δὴ αἰνείαο βίη τρώεσσιν ἀνάξει,
Καὶ παῖδες παίδων τοίκεν μετόπισθε γένονται.

Vrbis nomini diuinos honores tribuerunt Smyrnæi, Pergamenses, & Græcorum *omnium cultissimi* Athenienses. *A'* Smyrnæis *id factum est, ut* Tacitus *scribit,* M. Porcij Catonis *consulatu: à* Pergamensibus, *imperante* Augusto. *De* Atheniensibus *planius loquitur inscriptio uetus, quæ ante euersam à* Mahomete *urbem in uestibu*

lo

lo templi fuit, quod in arce quondam Palladi dicatum erat, postea sacrum B. Mariæ Virgini:

Ο ΔΗΜΟΣ ΘΕΑΙ ΡΩΜΗΙ ΚΑΙ ΣΕΒΑΣΤΩΙ, ΚΑΙΣΑΡΙ ΣΤΡΑΤΗΓΟΥΝΤΟΣ ΕΠΙ ΤΟΥΣ ΠΟΛΙΤΑΣ ΠΑΜΜΕΝΟΥΣ ΤΟΥ ΞΗΝΩΝΟΣ ΜΑΡΑΘΩΝΙΟΥ ΙΕΡΕΩΣ ΘΕΑΣ ΡΩΜΗΣ ΚΑΙ ΣΕΒΑΣΤΟΥ ΣΩΤΗΡΟΣ ΕΝ ΑΚΡΟΠΟΛΕΙ ΕΠΙ ΙΕΡΕΙΑΣ ΑΘΗΝΑΣ ΠΟΛΙΑΔΟΣ ΜΕΓΙΣΤΗΣ ΑΣΚΛΕΙΠΙΑΔΟΥ ΑΛΑΙΕΩΣ ΘΥΓΑΤΡΟΣ ΕΠΙ ΑΡΧΟΝΤΟΣ ΑΡΗΟΥ ΤΟΥ ΜΩΡΙΩΝΟΣ ΠΑΙΑΝΙΕΩΣ.

Ad quod alludens cecinit Martialis:

Terrarum dea, gentiumq; Roma,
Cui par est nihil, & nihil secundum.

Itaq; cum templa sacro Vrbis nomini dicata sint, minimè mirum Victrici statuas Triumphales collocatas fuisse. Cuius generis multæ elegantiæ & artificij statua è marmore, superiore anno reperta, & nunc in ornatißima Cæsiorum domo statuta est. Roma iuuenili habitu sedet, galeata, sinistra manu tenens, ut uidetur, pugionem, dextra coronam lauream, designans indice mulierem sub basi sedentem, uultu mœsto, uestitu lugubri, capillo per uittam passo, caput sinistra manu sustentantem, dextra ad sinistrum femur posi

ta, proiectisq́; ad idem latus armis atq; clypeis, cum hac inscriptione,

ROMA VICTRIX DE DACIA
PROVINCIA
SVBACTA TRIVPHANS
VVLTV AC HABITV
BARBARORVMQ. SPOLIS
INLVSTRIS.

Quinetiam in Vrbe prope uiam Sacram, Romæ atq; Veneris consors delubrum fuit. Romanæ urbi Constans Imp. Constantini iunioris filius, septem dierum spacio plus ornamentorum ademit unus, quàm ducentorum quinquaginta octo annorum interuallo detraxerunt omnes barbari. Imperium autem quamuis ante septingentos & quinquaginta annos ad nos translatum sit, tamen Romani nomen retinuit: ut poetico quodã ac uerè fatidico spiritu dixisse uideatur Propertius,

Roma tuum nomen terris fatale regendis.

Sibyllæ de Romæ interitu uaticinium eiusmodi refert Lactantius Firmianus, in libro de Diuino præmio: Roma interibit, & quidem iudicio Dei, quòd nomen eius habuerit inuisum, & inimica iusticiæ, alumnum ueritatis populum trucidarit.

DE

DE MONTIBVS, A' QVIBVS VRbi additi, quæ loca adiacentia habeant, quot nominib. & unde appellati. Cap. III.

Propertius poeta elegans, & doctus Vrbis præco, canit,

Septem urbs alta iugis, toto quæ præsidet orbi,

Vndè ἑπταλόφος *à Græcis, Septicollis à* Fabio Pictore, *Septẽgemina à Statio dicitur.* Hos *colles, septem arces* Virgilius *in* Georgicis, *& in* Epithalamio Ausonius *nominarunt.* Nos *decem* Romanorum *collium situm, & uaria eorum nomina, & loca circumiacentia, unde reliquæ urbis cognitio fiat apertior, paucis notabimus.* Mœnibus *enim inclusi hodie sunt,* Palatinus, Capitolinus, Auentinus, Cœlius, Esquilinus, Viminalis, Quirinalis, *collis* Hortulorum, *& trans* Tyberim, Ianiculum, *&* Vaticanus.

Palatinus,

Romuli *sedes, unde &* Romulius *à* Tremellio, *& à* Strabone τῆς ἄκρας *nomine, propter primam sedem regiam, appellatur.* Ad *ortum habet* Cœlium, *ad meridiem* Auentinum, *ad occasum* Capitolinum, *ad septentrionem forum.* Adiacet *ex eo latere, quod ortum spectat, arcus* Constantini: *quod meridiem,* Circus *maximus: quod occa*

ſum, Romuli ædes, & Velabrum: quod ſeptẽtrionem, templa quæ in ipſo foro ſunt, & Veſpaſiani arcus. Hunc Virgilius à Palanteo oppido nominatum uult: Propertius & Ouidius, quòd ibi pecudes palari, id eſt errare conſueuerint. Huius montis pars forum uerſus, Germali nomen habuit: Cœlium autem uerſus, Veliæ. Quia autem prima imperij ſedes in eo conſtituta, cuiuſuis principis aulam, aut ſplendidi hominis domum, Palatium nominamus. Hodie ſuffoßionibus & ſubterraneis meatibus totus quaſi penſilis, ruinis deformis, aut hortis occupatus.

Capitolinus,

Tatij Sabini ſedes, qui & Saturnius, & Tarpeius. Ad ortum habet forum & Palatinum, ad meridiem Tiberim, ad occaſum urbem planam, ad aquilonem collem Quirinalem. Ab ortu adiacent Tullianus carcer, arcus Septimij, porticus Concordiæ: à meridie, Ianus quadrifrons, forum holitorium, theatrum Marcelli: ab occaſu circus Flaminius, in quo porticus Cn. Octauij, & recẽs turris Argentina: à ſeptentrione, Traiani forum. Dictus à uetuſtißima Saturni ſede, Saturnius: & mox (ut Iuſtinus inquit) quaſi pulſo à Ioue ſedibus ſuis Saturno, Capitolinus: idem Tarpeius, quod uel à Tarpeia uirgine, uel

A' duce Tarpeio mons eſt cognomen adeptus,

ut canit Propertius. De eodem in VIII Virgilius,

Hinc ad Tarpeiam ſedem, & Capitolia ducit,
Aurea nunc, olim ſyluestribus horrida dumis.

Auentinus,

Ab Anco rege, creſcente ciuiū numero, ex parte additus, non totus habitatus, Tatij regis Romanorum, & Auentini Albanorum, ſepulchris celebris. Varijs appellatus nominibus, à Remo Romuli fratre, Remurius: à Murciæ ſocordiæ deæ ſacello, Murcius: à Dianæ templo, collis Dianæ. Martialis lib. XII.

Cum tu forſitan inquietus erras,
Clamoſa Iuuenalis in Subura,
Aut collem dominæ teris Dianæ.

& idem libro VII. ad Maximum:

Eſquilijs domus eſt, domus eſt tibi colle Dianæ.

Propter longitudinem certò deſcribi nequit: ſed tamen, ut in prioribus, tentabimus. Ad ortum in meridiem declinantem, reſpicit mœnia: ad meridiem, campum Figulinum: ad occaſum, flumen: ad ſeptentrionem, montem Palatinum. Ortū uerſus, ſed ualde in meridiem flexum, propinqua eſt porta Capena: meridiem, porta Oſtienſis, Ceſtij pyramis, mons Teſtaceus: occaſum, Naualia, ſalinæ, ſpelunca Caci: ſeptentrionem, Dianæ templum, & Naumachiæ initium. Auentinus dictus

ab

ab auibus, quod nomẽ ante Euandri & Herculis in Italiam aduentum, ut liquet ex Virgilio, habuit. Quòd si certis auctoribus scripsit ille, minimè nomen accepit ab Auentino rege, qui in eo extinctus bello, & sepultus fuerit, ut 4. Fast. ait Ouidius. quamuis in eâdem pagina alteram, & cum Virgilio consentientem opinionem ponat. Neq; etiam ab Auente Sabinorũ fluuio, ut de gente populi Ro. tradidit Varro. In hũc modum aliquando plebs seceßit, ut est apud Senecam in libro de Breuitate uitæ, & apud Plin. lib. 19. Nemo Sacros, Auentinosq́; montes, & iratæ plebis secessus circumspexerit.

Cœlius,

Ab eodem Anco additus, ut Strabo: uel à Tullo Hostilio, ut Liuius: uel à Tarquinio Prisco, ut Tacitus. A querna sylua, Querquetulanus: à Tiberio Cæsare, quòd is post incendium habitatoribus ædificia consumpta instaurasset, dici cœptus mons Augustus. Ab ortu habet mœnia, à meridie Cœliolum, ab occasu Palatinum, à septentrione Esquilias. Adiacent ab ortu, Cœlimontana & Neuia portæ, & inter has Statilij Tauri theatrum dimidiata sui parte mœnibus inclusum: à meridie, uallis: ab occasu, Seueri septizonium: à septentrione, Titi amphitheatrum, uulgò Colosseum. Nominatus à Cœle quodam Hetruscorum

rum duce, qui cum Romulo contra Sabinos arma ſocia coniungens, caſtra in eo poſuit.

Cœliolus pars eſt Cœlij, à Martiale lib. 12. ad Iuuenalem, Minor Cœlius dictus:

Dum per limina te potentiorum
Sudatrix toga uentilet, uagumq́;
Maior Cœlius & minor fatigat.

Ab ortu habet mœnia, à meridie Auentinum, ab occidentis & ſeptentrionis partibus uallem, per quam fluit Appiæ riuus. Incipit poſt portam Gabiuſam, nunc clauſam: & inde ad Latinam flectitur, terminaturq́; ad Capenam.

Eſquilinus,

A' Tullo Hoſtilio adiectus, ut Liuius: à Seruio Tullio, ut Tranquillus. Hanc autem in auctoribus diuerſitatem peperit, quòd aliqui reges primi adiecerint, aut habitarint: reliqui ædificijs, alijsúe rebus ornarint, aut auxerint. Hunc montem, auctore Verrio Flacco, & Ciſpium & Oppium ueteres nominarunt. Attingit ab ortu, Vrbis muros: à meridie, uiam Lauicanam: ab occaſu, uallem inter Cœlium & Palatinum longè lateq́; patentem: à ſeptentrione, Viminalem. Adiacent ortum uerſus, Eſquilina porta, & Querquetulana: meridiem uerſus, Carinæ: occaſum, uallis ſubiecta, & regio Tabernolæ: aquilonem, uicus Patricius & Subura. unde Suburanum nonnulli uocarunt.

liuocarunt ex ueteribus. Dictus, quòd excubiæ ibi agerẽtur, primùm Excubinus: postea mutata pronunciatione, Exquilinus: & melioris soni gratia, tandem Esquilinus. & à poetis Esquilius, litera è medio sublata. Vt Ouid. II. Fast.

Monte sub Esquilio. Idem lib. III.

Adde, quòd excubias ubi rex Romanus agebat,
Qui nunc Esquilias nomina collis habet.

Horatius in Sermonibus —at simul atras
Ventum est Esquilias.—

Viminalis,

A' Seruio Tullo ad reliquos additus, qui & Fagutalis, à sylua fagea, ut est apud Varronem & Festum. In ortum tendens, respicit campũ Esquilinum: in meridiem, Suburæ partem, & fori Romani: in occasum, Quirinalẽ, interiecta Subura plana: in septentrionem, uallem Quirinalem. Ab ortu adiacet porta Querquetulana: à meridie, Nouatij & Olympiadis thermæ: ab occasu, Decij palatium: à septentrione, lauacrum Agrippinæ. Nomen inuenit à uiminum copia: quæ tamen cuius generis fuerint, Varro, Festus, Plinius non dixerunt, neq; Iuuenalis Sat. III.

Esquilias, dictumq; petunt à uimine collem.

In locis incultis, quæ hortos aut uineta non habent, nunc populi & salicum uimina, et harundines nascuntur.

Qui-

Quirinalis,

Ab eodem rege additus. Alio nomine Agonius, uel Agonensis, & in quadam sui parte mons Clatræ & Apollinis, si Victoris liber emendatus est. nūc uerò mons Caballinus. Habet ab ortu, Viminalem: à meridie, Cæsaris & Neruæ forum: ab occidente, Vrbem planam: à septentrione collem Hortulorum, & campum Martium. Contiguæ sunt ab ortu, portæ Viminalis & Collina: à meridie, Corneliorum domus: ab occidente, quæ in plana urbe sunt ædificia: à septentrione, porta Collatina. Dictus Quirinalis, ab æde Quirini. Ouid. II. Fast. de Quirino,

Tēpla Deo faciunt, collis quoq; dictus ab illo est.

Horatius secundo lib. Epist.

Cubat hic in colle Quirini,
Hic extremo in Auentino, uisendus uterq;.

Agonius, quòd circo Flaminio, eruptione Tiberis inundato, ludi Agonales in eo fierent. Clatræ & Apollinis, à templo quodam. Caballinus, à duobus equis marmoreis, qui stant ibidem in excelsa basi, cum suis ductoribus, prope ædem S. Saturnini, qui à Phidia & Praxitele sunt facti, si titulus uerus est.

Collis Hortulorum,

Vel (ut Suetonius) collis Hortorum, extra antiquos

tiquos muros, Quirinali contiguus. Ab ortu tangit eiusdem montis campum, à meridie item aliquam eius partem, ab occasu uallem Martiam, & Domitiani naumachiam, à septentrione urbis mœnia. Ab ortu propinquam habet portam Collatinam, à meridie pilam olim Tyburtinam, ab occasu uiam Flaminiam, à septētrione templum Solis, & Neronis sepulchrum. Ab hortis ad nostra usq; tempora nomen antiquum retinuit.

Vaticanus,

Trans Tyberim, olim habitatus non fuit, nec ad Vrbem pertinuit. Nomen accepit uel à uatum responsis, uel à Vaticano deo, qui & Vagitanus. Ad ortum, spectat campum Vaticanum, & flumen: ad meridiem, Ianiculum: ad occasum, alium campum, in quo ex creta & argilla uasa fiunt, ab usq; Iuuenalis & Plinij temporibus nota: ad septentrionem, prata Quintia. Meminit huius montis Horat. I. Carm. oda XX.

Care Mecœnas eques, ut paterni
Fluminis ripæ, simul & iocosa
Redderet laudes tibi Vaticani
Montis imago.

Olim fuit Scipionis sepulchro nobilis, nunc uerò clarus S. Petri basilica, item Palatio, hortisq; pontificijs.

Iani-

Ianiculum,

Ab Anco mons hic additus, Numæ regis, et Statij Cæcilij poetæ sepulchris celebratus. Ab ortu meridieq; Tyberim respicit, ab occasu campos, à septentrionis parte Vaticanum. Adiacent ab ortu, prata quondam Mutia: à meridie, porta Portuensis: ab occasu, Aurelia: à septentrione, naumachia Neronis. Dictus uel à uetustißimo oppido, quod Ianus condidit, de quo in VIII. Virg.

Hic duo præterea, disiectis oppida muris,
Relliquias, ueterūq; uides monumenta uirorum:
Hanc Ianus pater, hanc Saturnus condidit arcē,
Ianiculumq; illi, huic fuerat Saturnia nomen.

Vel quòd populo Ro. primùm in Hetruscos eunti quasi ianua fuerit, ut Verrius Flaccus. Nunc à flauis harenis, mons aureus, & corrupto uocabulo Montorius. Ex hoc propter altitudinem Roma maximè conspicua, cæteris autem infrequentior est, ob aeris grauitatem, utrumq; testante libro primo Martiale,

Longo Ianiculi iugo recumbunt,
Et planus modico tumore uortex,
Cœlo perfruitur sereniore.
Hinc septem dominos uidere montes,
Et totam licet æstimare Romam.

In hunc secessisse aliquando plebē Romanam,

& à Qu. Hortensio dictatore reuocatam, scribit Plinius libro 16.

Hi montes iam rarißimi habitantur, maxima ex parte hortis, & dispersis hinc inde templis, aut claustris religiosis occupati, aut ueterum ædificiorum ruinis obruti. Vetustißimis temporibus nemora & pascua habuit Palatinus, ut scribit Tibullus: Capitolinus dumeta, ut Virgilius: Auentinus lauretum, ut Solinus: Cœlius quercetum, ut Tacitus: Viminalis syluam fageam, ut Varro: Ianiculum esculetum, ut Plinius: Vaticanus ilicetum, ut Fuluius.

DE PORTIS VETERIS NOVAEque urbis, & quàm uarijs nominibus eædem appellatæ. Cap. IIII.

Portæ urbis in uniuersum sunt uiginti, antiqui nominis & loci quindecim, recentioris Vrbis quinq;. Ad septentrionem sunt Flumentana & Collatina. Ad ortum uernum, Quirinalis, Viminalis, & Clausa: ad ortum æstiuum, Esquilina & Neuia: ad ortum hyemalem, Cœlimontana, Gabiusa, & Latina. Ad meridiem, Capena & Trigemina. ad occasum, Naualis, Aurelia, & Septimia. Reliquæ quinq; urbis Leoninæ sunt, ut mox dicemus.

I. Flumentana,

Quòd ad fluuium pertineret: à uia, Flaminia, & uulgò nunc Porta populi.

II. Collatina,

In colle Hortulorum, à Collatia oppido, & à palatio Pincij Senatoris, modò Pinciana.

III. Quirinalis,

Alijs nominibus Collina, & Agonia, siue Agonensis. Ouid. 4. Fast.

Templa frequentari Collinæ proxima portæ.

Iuuenalis Satyra 6. Proximus urbi

Hannibal, & stantes Collina in turre mariti.

Aliquando Lauernalis, quòd ad eius deæ fanum in uia Salaria duceret: & nunc à uia ipsa, Salaria.

IIII. Viminalis,

Quæ & Numentana, uel (ut Strabo scribit) Nomentana, & Figulensis, & nunc S. Agnetis.

V. Querquetulana,

Ab alijs inter aggeres, sine auctore. Propè enim sunt Aggeres Tarquinij, quadrata forma tumulus. Querquetulanã proximè Viminalem fuisse, uidetur indicare Plinius lib. 16. Hæc nunc in uinetis iacet clausa, ad quam per uiginti gradus ascendimus.

VI. Esquilina,

A' Procopio Prenestina, à Fuluio & alijs quibusdam Tyburtina, à bouis capite, quod supra eam est, nunc Taurina: à templo suburbano, uulgò S. Laurentij. Antiquißimo nomine Metia. id enim inde conijcio, quòd idem de Metia scribat Plautus, quod de Esquilina Horatius: nec dissentit ab utroq; Corn. Tacitus, qui libro secundo Annalium ait, sumptum more prisco extra Esquilinam de nocentibus supplicium. Plautus in Casina,

Illũ edepol uidere ardentẽ te extra portã Metiã
Credo ecastor uelle. Horatius V. Epod.
Pòst insepulta membra different lupi,
Et Esquilinæ alites.

In quem locũ annotauit Porphyrio, in regione aggeris extra portam Esquilinam solita fuisse pauperũ corpora uel comburi, uel proijci. Cõbusta fuisse indicat Plautus, proiecta Horatius.

VII. Neuia,

A' Plinio Lauicana, à uetustioribus Raudusculana: hodie porta Maior, ab ædificij magnificentia, propter ductum aquæ Claudiæ, cuius ibi uestigia apparent.

VIII. Cœlimontana,

Aliquando Asinaria, nunc à templo porta S. Ioannis, à quibusdam porta Laterana. Per hanc Alarico

larico duce ingreßi Gothi, urbem captam diripuerunt, Innocentio Primo pontifice.

IX. Gabiusa,

Sub Cœliolo, nunc clausa, aliàs S. Methodij. Per hanc riuus Appiæ urbem influit.

X. Latina,

Quæ & Valeria, à uia: & Ferentina, ab oppido Hernicorum. De priore nomine incertum est: de altero suam coniecturam attulit Marlianus.

XI. Capena,

A' uia, interdum Appia, à templo olim Camœna, à Tortellio & Merula Frontinalis, nunc S. Sebastiani. Celeberrima apud Poetas. Propertius lib. IIII.

Armaq; cum tulero portæ uotiua Capenæ.

Iuuenalis Sat. III.

Substitit ad ueteres arcus, madidamq; Capenam.

Martialis lib. IIII. Epigram.

Capena grandi porta quà pluit gutta.

XII. Trigemina,

Nunc Ostiensis, uel S. Pauli. Veteris Trigeminæ ad Tiberim in uineto quodam sunt uestigia. alium enim in locum translata, à Claudio Imp. fuit. Extra hanc tenues stipem petere solitos, significat Plinius lib. XXXIIII, inquiens: Extra portam Trigeminam, unciaria stipe collata. &

alludit eódem Plautus in Captiuis, apud quem sic loquitur parasitus:

Vel extra portã ire Trigeminã ad sacculũ licet:
Quod mihi ne eueniat, nonnullum periculũ est.

XIII. Naualis,

Trans Tyberim, quæ & Portuensis, nunc porta Ripæ: uel Vinaria, quòd extra eam uina externa, maximè tamen Cãpana & Thusca uendãtur.

XIIII. Aurelia,

In Ianiculo monte, nunc S. Pancratij, aliquando Traiana.

XV. Septimia,

In eodem monte. hæc & Fontinalis, & subtus Ianum. Per hanc ingreßi Fronsbergio & Borbonio ducibus Germani, Romam diripuerunt, Clemente Septimo Hetrusco Pontifice.

DE VRBE LEONINA, ET eius portis.

Planicies intra Tiberim & montem Vaticanum, uulgò Regio burgi, seu Vaticanum suburbium, à Leone Quarto Pontifice, urbs Leonina, & noua Roma appellata, quòd eam partem aduersus Saracenos tunc uniuersam Italiam ab utroq; mari infestantes, munitam reddiderat, mœnibusq; contra incursiones sepserat. Ea nũc quinque habet portas, quarum hæc sunt nomina:

Poste-

Posterula,

Vel porta Turrionis, quæ ducebat ad scholam Saxonum & Langobardorum, prope campum sanctum.

S.Spiritus,

Infra Ianiculum, eundo ad Septimiam, à templo uicino nomen habens, circa quam olim Triumphalis porta fuit.

Pertusa,

Vel S.Peregrini, in dorso Vaticani, non longè à stabulis Palatinis.

Viridaria,

Vel porta Iulia, subiecta palatio Pontificis. hæc in campos ducit.

Subiecta,

Per quam apud molem Hadriani, nunc castellum S.Angeli, in campos iter est.

DE PORTIS, QVAE IAM non extant.

Legitur de alijs portis apud scriptores, quæ iam nullæ sunt, ut Vrbis Romuli antiquißimæ quatuor. Prima Romana, quæ ab Ouidio porta Palatij, à Varrone Mugionia, à Verrio Trigonia appellata. Altera Pandana, quæ & Saturnia, & Romanula, & Libera. Tertia Carmentalis, & alijs nominibus Tarpeia, & Scelerata, & Veienta

na, & (ut ex Plinio conijci potest lib. VIII.) aliquando Ratumena. Quartam addunt nonnulli, Ianualem. Præter has auctæ iam urbis & aliæ inueniuntur, uel à statis sacrificijs dictæ, ut Piacularis, & Catularia, & Stercoraria: uel à deorum templis, ut Sangualis à Sango, Salutaris à Salute, Libitinensis à Libitina, Minutia à sacello Minutij. De his malo allatas aliorũ sententias sequi, quàm contra aliquẽ contendere, aut nouam coniecturam sine auctoritate affingere.

DE VIIS INTRA ET EXTRA VRBEM. Cap. V.

MAxima senatus diligentia fuit in uijs faciendis. bonis enim Reip. temporibus id agebant principes Romani, non ut sua cupidè nimis augerent, sed ut honori publico, & ciuium commodis consulerent. Ac quod Demosthenes de Atheniensibus prædicat, Aristidem & Miltiadem, aliosq; illustres uiros, cùm urbem publicè ita ornauerint, ut ad incrementi amplitudinẽ posteris uix reliquerint locum, priuatim ipsos nihil magnificentius habitauisse, quàm quemuis ex modicis uicinis suis. Idem de Romanis ueteribus, suorum temporum improbitatem reprehendẽs, meritò iactauit Horatius secundo Carminum:
Priuatus illis census erat breuis,

Commu-

Commune magnum: nulla decempedis
Metata priuatis opacam
Porticus excipiebat Arcton.
Nec fortuitum spernere cespitem
Leges sinebant, oppida publico
Sumptu iubentes, & deorum
Templa nouo decorare saxo.

Ex talibus operibus laude dignis, & utilibus Reip. fuit uiarum magnificentia. Earum curandarum munus censoribus à senatu commissum fuit: quibus Augustus Cæsar, Viarum curatores addidit, qui ut & Quatuoruiri tuendarum uiarum, in primis nominati fuerunt, id quod inscriptiones Tyburi, Formijs, Alyfis, item Vrbini, Romæ, Preneste, & extra Italiam, Dacicæ, Gallicæ, Hispanicæ, indicant. Viæ autē eiusmodi cùm intra urbem, tum etiam extra fuerunt, & in prouincias ipsas commoda earum translata sunt. Etenim uiæ Pompeiæ in Sicilia meminit Cicero contra Verrem: uiæ Domitiæ in Gallia, idem pro M. Fonteio: uiæ Posthumiæ in Insubria, Cornelius Tacitus: uiæ Domitianæ in Cāpania, Statius Papinius. Nunc ad Romanas uenio, & primum ad urbanas.

VIAE VRBANAE.

Sex. Pompeius, ne hoc ignoretur, annotauit, in uiarum nominibus, substantiuum in sermone præ

 ponendum,

ponendum, ut dicatur, Via sacra, & uia noua non sacra uia, aut noua uia. Verùm hæc communis est præceptio, ut dicatur, forum Cæsaris, theatrum Scauri, domus Pompeij: item mons Vaticanus, pons Sublicius, porta Metia, tribus Cornelia: ut id quod generis significationem habet, minus commune uerbum in sermone Romano usitatè antecedat. Hoc licet à poetis rarò, à Cicerone & alijs non semper obseruetur, tamen plerunq; locum habet.

Via sacra,

Inter urbanas celeberrima, incipit ab amphitheatro, & per uicinos hortos iuxta templū Pacis & forum Cæsaris rectà tendit in Capitolium. Per hanc triumphantes Capitolium ascendebāt. Propert. lib. II.

Actiaq; in sacra currere rostra uia.

In eadem, ut fit, animi caussa ambulabant. unde Horatius in Sermonibus:

Ibam fortè uia sacra, sicut meus est mos.

item populo se ostētabant homines auræ popularis studiosi: ut de Mena Pompeij Magni liberto idem poeta in Epodis,

Vides'ne Sacram metiente te uiam,
Cum bis ter ulnarum toga,
Vt ora uertat huc & huc euntium
Liberrima indignatio?

Et

Et de puella populo se præbente Propertius,

Cui sæpe immundo Sacra conteritur uia socco,
Nec sinit esse moram, si quis adire uelit.

In eadem propter frequentiam res uiles uænibant, ut poma, flabella, tesseræ, tali: testantibus Varrone, Ouidio, Propertio. *Sacrauienses, ut Suburenses, qui ad uiam sacram, & Suburam habitant, nominauit* Festus.

Via noua,

A' *Velabro inter Capitolium &* Palatinum, *ducens in forum.* Ouid. VI. *Fast.*

Qua uia Romano nunc noua iuncta foro.

Via noua alia,

Prope *Seueri septizonium declinans, ab Appia Auentinum uersus, & rursus in eam sub thermis* Antoninianis *incidens, qua pulchriorem inter plateas* Romanas *nullam inuentam, scribit Spartianus.*

Via lata,

A' *macello coruorum, ad septa campi* Martij *extensa.* Hæc *uetus nomen retinet, & nūc* Romæ *est pulcherrima.*

Via alta,

Intra Quirinalem & Viminalem, *tendens ad portam* Viminalem, *lapide olim quadrato strata, &* Alta *semita dicta.*

Via recta,

Ducens per longitudinem campi Martij. Seneca de morte Claudij: Trahit capite obuoluto, ne quis eum poſſet agnoſcere, per campum Martium, & inter Tiberim & uiam rectam deſcendit ad inferos. Hæc uia prope Flaminiam fuit. Martialis lib. VIII.

Dum repetit ſera conductos nocte penates,
Lingonus à Recta Flaminiáq; recens.

Via fornicata,

Prope Flaminiam, ea parte qua ſteterunt Ouilia. Huius ſæpe mentionem facit Liuius.

Via Suburana,

A' foro Traiani, ad ædem nunc S. Agathæ.

Via piſcinaria,

Inter Cœliolum & Auentinum, porrecta ad piſcinas publicas quæ quamuis tollerentur, uiæ tamen nomen remanſit.

Via triumphalis,

A' campo Vaticano continuabatur in Capitolium. Eius particula ſilicibus ſtrata adhuc cernitur, inter templum S. Spiritus, & Tyberim.

Via Aelia,

Ab Aelio Hadriano facta, Triumphali contigua.

VIA AB

VIAE EXTRA VRBEM.

Hæ uiæ partim intra urbem initium habuerunt, ut Flaminia, Prenestina, Tyburtina, Lauicana, Campana, Gabiusa, Appia, Ardeatina, Aurelia: *partim extra urbem incœperũt, ut reliquæ omnes. Nomina sortitæ sunt, una tantum à porta unde oriretur, ut Salaria: plures ab auctoribus, ut Flaminia, Aemilia, Caßia, Valeria, Numicia, Appia, Aurelia, Cornelia, Vitellia: pleræq; à ciuitatibus, ad quas erant deductæ. Tam autem latæ quædam fuerunt, ut binos currus simul euntes caperent: tam longæ, ut prouinciarum terminos attingerent. Primùm in urbe tantùm silice sternebantur, extrà uerò glarea, ut ex Tibullo & Plinio licet cognoscere: posterioribus temporibus omnes silicibus stratæ sunt. Verùm unde tanta lapidum copia aduecta sit, nondum me legere memini. In Campania duos montes uidi, ex quibus saxa eiusmodi excindũtur: unum prope Suessam, alterum ad mare intra Puteolos & Neapolim. Silices lati sunt ternos quaternos'ue pedes, & reperi quaque uersus latos pedes quinos. Viarũ nomina recensebo secundum portas. Quòd autem discrepant interdum scriptorum sententiæ, minimè mirandum est: siquidem non uno tempore sunt stratæ: et una in alterã sæpe exiguo, sæpe longiore interuallo incidens, nomen alterius mutat:*

Via

Via Flaminia,

Hæc à Cn. Flaminio per Hetruscos Aretium, ab Augusto Cæsare per Vmbriam & Picenum, Ariminum usq; strata, lõga ad XL. milliaria Germanica. Martialis lib. X.

Totaq́; Flaminia Roma uidenda uia.

Huius intra Ocriculum & Romam uestigia in uepretis uidimus. Crebra eius mentio apud Tacitum, & de eádem inscriptio Tarraconensis Hispaniæ, quæ L. Ouinio, L. F. Quirino Rustico posita, in qua inter cætera legitur,

CVRATOR. VIAE FLAMIN. LEGATO LEG. MYS. INFERIORIS CVRAT. VIAE TIBVRTIN.

Claudia,

Flaminiæ iuncta. Ouidius I. de Ponto,

Nec quos pomiferis positos in collibus hortos
Spectat Flaminiæ Claudia iuncta uiæ.

Aemiliæ.

Aemiliæ duæ fuerunt. unã strauit Lepidus Bononiam, & ex ea Aquileiam. Martialis lib. III. alloquens librum suum,

Romam uade liber: si ueneris unde, requiret,
Aemiliæ dicas de regione uiæ.
Si quibus in terris, qua simus in urbe, rogabit,
Corneli referas me licet esse foro.

Idem

Idem de eadem libro VI. & Plinius lib. I. agẽs de mirifico portento agri Mutinensis: in eâdem Fauentiam positam significat, lib. XIX. Iunior Plinius ad Pontium: Mihi nunciatum est, Cornutum Tertullum accepisse Aemiliæ uiæ curam. Alteram Aemiliam strauit Scaurus, quæ per Pisas, Lunam, Sabbatios, Dertonam usq; pertinuit.

Casſia,

Extra Flumentanam per Sutrium, Viterbium, Vulsinios mittebat. Huius rudera quædam inter oppida nominata extant.

Cymina,

Fuit propinqua superiori, uel ab oppidi, uel à montis, uel à lacus nomine dicta. Huius mentio apud Victorem, & in marmore Auximi,

C. OPPIO C. F. VEL. SABINO
CVR. VIAR.
CLODIAE ANNIAE CASSIAE CIMINAE APPIAE AVRELIAE
TRIVM TRAIANARVM
ET AMERINAE.

Clodia quæ in hac inscriptione nominatur, est, quæ ab Ouidio Claudia. De Annia, & tribus Traianis, nihil certi habemus.

Amerina,

Hanc ex posita inscriptione fuisse cognouimus, & duxisse Ameriam.

Colla-

Collatina,

Extra portam eiusdem nominis, ducens Collatiam, post exiguum spacium incidẽs in Salariam.

Salaria,

A' porta Collina mittens in Sabinos, non magnæ (ut Strabo inquit) longitudinis, à deportan sale adepta nomen. Martialis,

Illic Flaminiæ, Salariæq;,
Gestator patet essedo tacente.

Tacitus lib. XIX. Vt transuersis itineribus per agrum Sabinum, uia Salaria Vrbem introirent. & paulo pòst, Tertium agmen per Salariam Collinæ portæ propinquat. In hac uia ad quartum & decimum miliare, ut Vibius, uel ad undecimum, ut Liuius, prope Alliam flumen uictoria contra Romanos potiti sunt Galli.

Numentana,

A' Viminali, uel (ut Strabo) à Collina inchoãs, apud Eretum uicum in Salariam incidit. Quamobrem superiorem & hanc tanquã uicinas coniungunt. Suetonius in Nerone, & Eutropius loquens de morte Caligulæ: Numentanæ prope Vrbem extant adhuc uestigia. Ouid. IIII. Fast.

Hac mihi Numento Romam cum luce redirem,
Obstitit in media candida turba uia.

Tyburtina,

Extra Esquiliam, Tybur mittens. Ab hac porta

ta multæ uiæ incipientes, in diuersa loca postea diuiduntur. Horat. I. *Serm.*

Cum Tyburte uia prætorem quinq; sequuntur.

Tuſculana,

Hanc unà cum Albana inſtaurauit M. Meſſala, quem laudibus celebrat lib. I. *Tibullus:*

Nec taceam monumenta uiæ, quæ Tuſcula tellus,
Candidaq́; antiquo detinet Alba lare.
Namq; opibus congeſta tuis hîc glarea dura
Sternitur, hîc apta iungitur arte ſilex.

In Albana olim uia, Iulio Proculo apparuit Romulus.

Preneſtina,

Huius initium cœpit à Subura, cuius intra urbem adhuc ex lapide quadrato ſuperſunt ueſtigia, & in frutetis extra urbem, à Tuſculo Preneſte euntibus.

Lauicana,

Intra Eſquilinum & Cœlium, per Eſquilinam (ut Strabo inquit) portam exiẽs: uel ut alij, per Næuiam, deduxit ad Lauicorum oppidũ. Sed & hoc & Tuſculum à dextra relinquens, ad Pictas & Latinam uiam terminabatur.

Campana,

Extra Cœlimontanam. de qua Romæ in marmore:

HVIC MONVMENTO ITVS ADI-
TVS AMBITVS DEBETVR EX
SENTENTIA EROTIS AVG. L. IV-
DICIS A VIA CAMPANA PVBLICA.

& apud Suetonium in Cæsare Augusto.

Gabina,

Intra Cœlium & Cœliolum orta, ducens Gabios. Strabo lib. V. non idem dicit. primùm enim ait, Latinam inter Appiam & Valeriam positam: postea, inter Latinam & Valeriam, interijcit Prenestinam, & in Prenestina uia Gabios sitos inquit.

Valeria,

De Latina declinauit per Sabinos, ad Marsos: & inde ad Corfinium, Pelignorum metropolim, pertinuit.

Latina,

Hæc per Ferentum, Frusinum, Fabrateriam oppida ad Casinum extensa, ubi in Appiam incidit. In Dacia hæc legitur inscriptio,

L. ANNIO FABIANO
III VIRO CAPITALI CVRATORI
VIAE LATINAE LEG. X. FRE-
TENSIS LEGATO.

Hanc uiam Martialis modò Latiam, modò Ausoniam nominat, libro IX.

— simili uenerandus ab Hercule Cæsar,

Conse-

Consecrat Ausoniæ maxima fana uiæ.

Idem eodem libro,

Herculis in magni uultus desc endere Cæsar
Dignatus, Latiæ dat noua templa uiæ.
Quà Triuiæ nemorosa petit dum regna uiator,
Octauum domina marmor ab Vrbe legit.

Cicero pro Cluentio, cauponem quendam de uia Latina nominat.

Appia,

A porta Capena, uel potius à septizonio initium sumpsit, omnium maxima & laudatißima, ab Appio censore (ut Frontinus inquit) ad urbem Capuã munita. sed uerius Tacitus, & auctor de Viris illustribus, qui Appium hanc uiam deduxisse Brundusium usq; affirmant. Certè Augusti temporibus eò pertinuit, si Horatio credimus: item Tiberij, si Straboni. & hoc ipsum sub Nerua potuit ignorare Frontinus? Longitudine circa sex & sexaginta milliaria Germanica (unumquodq; autem V M paß. continet) est complexa. quamobrem ad Pollium bene Statius,

—— quà limite noto
Appia longarum teritur regina uiarum.

Hæc prope Romam deflectens, inter Tusculum & Albam, per montes deducit Aritiam, Algidum, Pictas, Pandochiam: hinc ad maritima peruenit Taracinam, Formias, Minturnas, Sinuessam,

ſam, & inde Capuam, Sidicinum, Callateriam, Calydium, Beneuentum, Brunduſium. Libo Druſus Scribonius, coniurationis aduerſus Tiberium reus, aliquando conſultauit, an habiturus eſſet opes, quîs uiam Appiam Brunduſium uſq; pecunia operiret. Ab auctoris nomine dicta Appia: à gentis, Claudia: ab imperatoris qui reſtituit, Traiana. Eius menſi partem ſumus à Monticella, Fundis, Itro, Formijs, ad X X. M. paſſ. & iterum uidimus apud Capuam nouam, quo in loco eam reſtituiſſe Antoninum Pium, inſcriptio põtis ſupra Vulturnum fluuium demonſtrat.

Numicia,

Appiæ uicina, teſtimonio Horatij lib. 1. Epiſt. Brunduſium Numici melius uia ducat, an Appi.

Ardeatina,

Ex Auentino, iuxta Antonini thermas, ſtrata Ardeam.

Laurentina,

Ex eodem monte, Laurentum deducta. Ouid. II. Faſtorum.

Eſt uia, quæ populum Laurentes ducit in agros.

Inter Ardeatinam & Oſtienſem, Gellius Laurentinam ponit: & Laurentinam atq; Oſtienſem tanquam propinquas inter ſe, coniungit Plinius iunior, in epiſtola ad Gallum.

Oſtienſis,

Ostiensis,

Quæ ad Ostiam mitteret. de hac inscriptio Neapolitana,

M. BASSAEO M. F. PAL.
AXIO
PATR. COL. CVR. R. P. II VIR MVNIF. PROC. AVG. VIAE OST.
ET CAMP.

Hæc exigua spacio fuit.

Portuensis,

Quæ ultra flumen ad portum Ostiensem, totius orbis amplißimum, ducebat.

Aurelia,

Maritima Thusciæ ora, per agros syluasq́;, Pisas extensa. Hæc & consularis dicta fuit, & ab instauratore Traiana. Inuenitur Aurelia uetus & noua, altera fortasse ob auctorem, altera propter reparatorem. Tyburi in epigrammate C. Popilij inter cætera sic legitur,

CVRATORI VIAR. AVRELIAE VETERIS ET NOVAE CORNELIAE ET TRIVMPHALIS.

Cicero XII Philipp. Tres uiæ sunt ad Mutinam, à supero mari Flaminia, ab infero Aurelia, media Cassia.

Cornelia,

De hac in Tyburtina inscriptione, & in Romana domus Cæsiæ,

CVRATORI VIARVM
AVRELIAE CORNELIAE
TRIVMPHALIS

Ex quibus cõijcio, inter Aureliã & Triumphalem interiectam fuisse.

Triumphalis,

Hæc intra urbem initium habuit, de qua suprà dictum est.

Vitellia,

A' Ianiculo monte ad mare usq; munita, auctore Suetonio.

Curatores uiarum uectigalia certis hominibus locabãt: quæ qui redimerent, mãcipes dicti sunt. Vnde mancipum fraude, & magistratuum incuria uiæ sæpe interruptæ, et imperuiæ factæ sunt: de qua re conqueritur Tacitus. De eiusmodi mancipe inscriptio Romæ, in domo Cardinalis Carpensis:

CN. CORNELIO
CN. F. SAB.
MVSAEO
MANCIPI VIAE APPIAE.

Viarum munitio ac restitutio maximæ curæ

fuit

fuit C. Graccho, ut Plutarchus: item ex Imperatoribus Tiberio, ut Tacitus scribit: & Vespasiano, ut Sex. Aurelius, probatq; marmor uetus Romanum,

IMP. CAES. VESPASIANO AVG. PON. MAX. TRIB. POT. IMP. IIX. P. P. COS. III. DES. IIII. S. C. QVOD VIAS VRBIS NEGLIGENTIA SVPERIOR. TEMPOR. CORRVPTAS IMPENSA SVA RESTITVIT.

Post hos Traiano, à quo multæ uiæ nomen abolito pristino acceperũt, ut Appia, & Aurelia: & trium Traianarũ suprà facta est mentio. Ad uias exædificatæ fuerunt ædes, domus, arcus, hippodromi, prædia, horti, tabernæ, & (ut suo loco dicemus) sepulchra, tanta frequentia & splendore, ut exterarum gentium legati per suburbana euntes, in ipsa Vrbe se uersari crederent.

DE REGIONIBVS ET tribubus. Cap. VI.

VRbs Roma in regiones quatuordecim diuisa fuit, quod Plinius scribit, & his uerbis Tacitus, de incendio loquens Neroniano: In regiones quatuordecim Roma diuiditur, quarum quatuor integræ manebant, tres solotenus deiectæ,

ctæ, ſeptem reliquis pauca tectorũ ueſtigia ſuper-erant, lacera & ſemiuſta. Teſtatur idem antiquus lapis in Capitolio ante domũ Triumuirûm, quos nunc Conſeruatores nominant:

IMP. CAESARI DIVI
TRAIANI PARTICI FIL.
DIVI NERVAE NEPOTI
TRAIANO HADRIANO
AVG. PONTIF. MAXIMO
TRIBVNIC. POTEST. XX.
IMP. II. COS. III. P. P.
MAGISTRI VICORVM VRBIS
REGIONVM XIIII.

De regionibus extat libellus Publij Victoris, ſeu (ut alij uolunt) Sex. Ruffi, qui hæc imponit illis nomina, Porta Capena, Cœlimontiũ, Iſis & Sarapis, Via ſacra, Eſquilina, Alta ſemita (cuius & Suetonius mentionem facit in Domitiano) Via lata, Forum Romanum, Circus Flaminius, Palatium (hoc quartam regionem nominat Varro) Circus Maximus, Piſcina publica, Auentinus, Transtyberina. Spacia & terminos nemo ex antiquarijs Romanis, in tanta loci opportunitate, & cæterorum adiumentorum copia adhuc inueſtigauit. Auguſtus ad cuſtodiam Vrbis propter tumultus ſubitos, aut nocturna incẽdia, ſeptem

ſeptem Vigilum cohortes ex libertinis conſcripſit., eisq; regionem Tranſtyberinam habitandam cõceßit. ijs qui præerat, Præfectus Vigilum, aut Vigilibus præpoſitus (ut apud Tacitum) dicebatur. Ex quatuordecim regionibus prima, duodecima, & tertia decima, Gothico incendio ita conſumptæ ſunt, ut neq; tunc, neq; poſtea, unquam reſtitui potuerint: auctor Pomponius. Regiones hodie (ut recentiora cum antiquis coniungam) totidem numero ſunt, ſed & nominibus & distributione diuerſæ. Regio montium, Triuij, Columnæ, Campi Martij, Pontis, Parionis, Harenulæ, Euſtachij, Pineæ, Angeli, Cambitelli, Ripæ, Tranſtyberina, Burgi. Regiones ipſæ diuiduntur in uicos, quemadmodum tribus in Curias.

Tribus autem Vrbis antiquæ fuerunt quinq; & triginta: ut ex actionibus Ciceronis cõtra Verrem & Rullum, & ex Auguſto Suetonij, clarum eſt. M. Varro de tribubus libros ſcripſit, & ſingulas ſingulis Satyris lacerauit Lucilius, de quo Perſius,

— ſecuit Lucilius urbem.

& apertius Horatius in Sermonibus:

Primores populi arripuit, populumq; tributim.

Aſconius in ſecundam Verrinam tribus impropriè Curias, item Varro libro IIII. de lingua Latina, non rectè regiones nuncupat: idem tamen paulo pòſt ipſe ſe corrigit. De tribubus, unde nõ-

mina habeant, & quibus temporibus auctæ ad hanc multitudinem peruenerint, dicere hoc loco nõ est necesse. De priore qui uolet cognoscere, legat Sex. Pompeium: de posteriore, T. Liuium. Tribus ratione triplici fuerũt distinctæ: in urbanas, & suburbanas, quæ fuerunt libertinorum: & rusticanas, quæ ingenuorum. Vrbanæ ex sententia Varronis quatuor, Suburana, Palatina, Esquilina, Collina. Suburbana una tantùm, Romilia. Rusticanæ triginta,

Aemilia	*Pontina*
Aniensis	*Popilia*
Claudia	*Publicia*
Cornelia	*Pupinia*
Crustumina	*Quirina*
Fabia	*Sabatina*
Falerina	*Scaptia*
Galeria	*Sergia*
Lemonia	*Stellatina*
Metia	*Terentina*
Narniensis	*Tromentina*
Ocriculana	*Veientana*
Oufentina	*Velina*
Papiria	*Veturia*
Pollia	*Volitina.*

Harum nomina eruditè collegit Paulus Manutius, in Scholijs quæ in Ciceronis epistolas edidit,

dit, appositis qui de ijs meminerunt, scriptoribus. Propter antiquitatis studiosos omittendũ nõ est, tribus aliquas uariè scribi solitas, ut Pontina Pomptina, Crustumina Clustumina, Suburana Sucurana, de qua Varro & Quintilianus. Eandem unica litera r scribi solitam, ex Iunio, Varrone, & antiquis epigrammatis, librisq; manuscriptis cognoscitur. Publicia in Veronensibus marmoribus, Poblicia. Vfentina, in Mediolanensibus & apud Sex. Pompeiũ, Oufentina. Volitina, in Bergomatibus Votina, in Reatensibus Voltinia. De Sapinia, quam aliqui ex Liuio (si correctus liber est) addunt, nihil habeo dicere, sicuti & de Menia apud Ciceronem in epistola ad Craßipedem: item de Camilla, Flauia, Vlpia, quas in antiquis marmoribus reperi. Vel igitur à posterioribus plures sunt adiectæ, quod ego mihi sine auctoritate persuadere non possum. uel ex illis aliquæ diuersis nominibus appellatæ: id quod factum est aut à Censoribus, qui populi partes in tribus describebant, & (ut Sex. Pompeius inquit) uni tribui alios diuersarum ciuitatum sæpe ascribebant. aut, quod uero similius est, ab Imperatoribus: qui tribus ampliabant: ut à gente Domitiani Flauia, à Traiani Vlpia fuerit dicta. Traianus quidem certè tribus auxit, ut manifestè indicat marmor Romæ in domo Alexiorum,

IMP.

IMP. CAESARI DIVI NERVAE F. NERVAE TRAIANO AVG. GERMANICO DACICO PONTIFICI MAXIMO TRIBVNIC. POT. VIII. IMP. IIII. COS. V. P. P. TRIBVS XXXV. QVOD LIBERALITATE OPTIMI PRINCIPIS COMMODA EARVM ETIAM LOCORVM ADIECTIONE AMPLIATA SINT.

Ciuium in tribus distributorum nomina Elephãtinis libris cõscripta, asseruabãtur in ærario Saturni. Ne quid autẽ temerè affirmasse uidear, res ipsa postulat, ut inscriptiones, unde ignotæ illæ tribus sumptæ sint, adscribam, si quis fortè ad inuestigandum diligentius excitari queat.

Menia, *de qua Cicero.*

Alysis.

M. GRANIO M. F.
MEN. CORDO. *&c.*

Nuceriæ.

P. AIO. P. F. MEN.
EX TESTAMENTO.

Camilla, *Romæ.*

TI. CLAVDIO TI. F. CAMIL.
SOTERICHO

VI-

VIXIT ANNIS DVOBVS.

Ibidem.

QU. MANLIVS QU. F. CAM.

SECIVS

ALBA POMPEIA VETER.

Flauia, *Romæ.*

C. VALERIVS C. F.

FLAVIA SPECTATVS

SISCLA MIL. COH. VIII. PR.

Vlpia, *Romæ.*

C. GALLONIVS C. F.

VLP. MARITIMVS.

Docemur præterea ex his inscriptionib. initio positum fuisse nomen, proximè familiæ, tum patris, deinceps tribus, ad extremum cognomẽ. Ita in IX. *Philippica Ciceronis: Seruius Sulpitius Quinti filius* Lemonia *Rufus: Itẽ pro Quintio:* L. *Albius Sexti filius Quirina. Vbi cognomen, quod fortaſſe nõ fuit, omiſsũ eſt. In oratione, De nouo agẽdi genere, ſeu prima actione in Verrẽ, inquit: Inuentũ eſſe fortẽ amicũ ex eadẽ familia, Q. Verrẽ* Romilia. *quo in loco & nomẽ patris, et cognomẽ quoq; cõtempti hominis præterijt: tribũ, cũ ſuburbana eſſet, collocauit. Tribus aũt appellationẽ ablatiuo caſu ponebant, ut intelligeretur præpoſitio: quod et Aſconius in Verrinas, et Seruius in tertiũ, et in decimũ Aeneidos annotauerũt.*

DE FORIS, AD SPLENDOrem Vrbis, & hominum necessitatem factis. Cap. VII.

FOra Romana distinguemus primùm in ea, quæ ad splendorem Vrbis facta sunt: & in quibus hominum conuentus fierent, uel negotiorum ciuilium, uel delectationis caussa. Deinde in illa, quæ ad communes populi usus parata, negotiantibus patêrent, quibus propter necessitatem carere nulla ciuitas potest.

DE FORIS PRIMI GENERIS.

Romanum,

Incipit à Capitolij radicibus, ubi nunc Septimij arcus est, & secundum longitudinem ad S. Mariam nouam, ubi Titi arcus, protenditur: secundum latitudinẽ à Palatini radicibus ad uiam Sacram, & Saturni ædem. Varijs nominibus appellatum fuit. Vt enim poetæ nomine apud Græcos Homerus, ita fori in Vrbe, Romanum accipitur. Ouidius de Ponto,

Te modò cãpus habet, densa modò porticus um-
  Nunc in quo ponis tempora rara, Forũ. (bra,

Per campum, Martius: per porticum umbrosam, Pompeia: per forum, Romanum, in his uersibus intelligitur. Romanum dictum, à dignitate urbis, quòd præ cæteris esset ornatissimum, propter

pter ædificia: & frequentißimum, propter iudicia. Propert. lib. IIII.

Atq; ubi nunc terris dicuntur iura subactis,
Stabant Romano pila Sabina foro.

Dictum etiam forum Latium. Ouid. IIII. Fast.

Cuius in ingenio est patriæ facundia linguæ,
Qua prior in Latio non fuit ulla foro.

Præterea forum magnum, à Victore, & Ouidio III. Fast.

Et tenet in magno templa dicata foro.

Ad extremum, Forum uetus, in uita M. Antonini apud Herodianum. Hoc in tres partes diuidit, & uaria in eo hominum studia describit in Curculione Plautus:

In foro infimo boni homines atq; dites ambulãt.
In medio propter Canalẽ, ibi ostentatores meri,
Confidentes, garruliq;, et maleuoli. Supra lacum
Qui alteri de nihilo audacter dicũt cõtumeliam,
Et q ipsi sat habent, quod ipsis poßit uerè dicier.

Per lacum, significat Curtium, quem describit VI. Fast. Ouidius. Prope eum fuerũt Rostra, & statua Marsyæ coronati, ad quam homines litigantes conueniebant. Horatius I. Serm.

Deinde eo dormitũ, nõ sollicitus, mihi quòd cras
Surgendum sit mane, obeundus Marsya.

Seneca VI. de Beneficijs: Forum ipsum ac rostra, ex quibus pater legem de adulterijs tulerat,

filiæ

filiæ in ſtupra placuiſſe, cotidianum ad Marſyam concurſum. de qua re item Plinius lib. XXI. cap. III. Hæc propter locum Plauti attuli. In liberis Græciæ ciuitatibus, ita Marſyæ ſtatua olim in foro collocabatur, ut nunc Rolãdi in ſuperiore Germania. E regiõe Marſyæ, alius locus erat, ad quem conueniebant fœneratores, quem Libonis puteal nominabãt, inter porticum Iuliã et arcum Fabianum, ut Perſij interpres ſcribit. Horatius,
Roſcius orabat ſibi adeſſes ad puteal cras.

Perſius,

Si puteal multo cautus uibice flagellas.

Sed ad fora redeamus.

Salluſtij,

In monte Quirinali, quo in loco nũc ædes S. Suſannæ. Hoc forum Salluſtius poſt Africanam præturam emit, unà cum hortis, qui & nunc Salluſtiani appellantur.

Cæſaris,

Poſt templum Pacis & Fauſtinæ, ædificatum à Cæſare de Gallicis manubijs, hoc tempore in hortos mutatũ. Sitũ eius indicat Ouid. III. Triſtium,

— hæc ſunt fora Cæſaris, inquit,
Hæc eſt à ſacris quæ uia nomen habet.

Hoc reſtituit Domitianus, & nominauit Palladium. Martialis lib. I.

Limi-

Limina post Pacis, Palladiumq; forum.

Augusti,

Superiori uicinum, turrim Comitum uersus, & hoc in hortos transijt. Templo Martis Vltoris, & colosso Augusti conspicuum. De templo Ouid. V. Fast. loquitur,

Templaq; in Augusto conspicienda foro.

De utroq; Martialis lib. VIII.

Foroq; triplici sparsus ante equos omnes,
Aedemq; Martis, & colosson Augusti.

Spacio modicū fuit, ne aut alienas domos uiolenter inuaderet, aut publica ædificia ignominiosè euerteret. Vnde idem poeta ad Liuiam, Augusti coniugem,

Nec uires errasse tuas campoq; foroq;.

Hoc inter Vrbis miracula refertur à Plinio. Restitutum ab Hadriano est, teste Spartiano. Latini scriptores cùm de tribus foris loquuntur, Romanum, Cæsaris, et Augusti intelligunt: quod interpretes rarò obseruarūt. Seneca De ira: Adijce nunc publica periuria gētium, circūscriptiones, fraudes, inficiationes, quibus trina non sufficiunt fora. Martialis in Epigr.

Caussas, inquis, agam Cicerone disertius ipso,
Atq; erit in triplici par mihi nemo foro.

Statius in Syluis,

Nec saltem tua dicta continentem,

Quæ triuo iuuenis foro tonabas.

Ouidius III. Tristium,

Scena uiget, studijsq́; fauor distantibus ardet.
Cumq́; tribus resonant terna theatra foris.

Fora quæ sint, nominauimus. Theatra sunt Pōpeij, Marcelli, Statilij: singulorum adhuc uestigia extant, ut infrà aperiemus.

Neruæ,

Post templum S. Hadriani, quod templum inde à tribus foris dictum est, hoc ad Quirinalem usq; montem, parte eius aliqua complanata, pertinuit. Transitorium dictum, quòd inde in tria fora transitus patêret. Martialis lib. X. —— nec illi
Sunt triplices thermæ, nec fora iuncta quater.

Per thermas triplices, Agrippæ, Neronis & Titi intelligit: per quatuor fora, Romanum, Cæsaris, Augusti, Neruæ. Hoc etiam restituit Domitianus, ut est apud Suetonium.

Traiani,

Intra Capitolinum & Quirinalem, ædificijs iam occupatum. Gigātcis operibus comparatum à Marcellino. In huius medio pulcherrima columna Cochlis, ex saxo solido fundata, & compacta sine cæmentis & calce, ita ut non artificiosa, sed naturalis uideatur. Alta est pedes CXXVIII, ut Marlianus: uel pedes CXL, ut Eutropius, quem sequitur Platina. Sed alter fortasse à columna

lumna, alter à basi initium mensuræ sumpsit. Gradus habet CLXXXVII, fenestellas XLIIII. latitudine palmi & dimidij intra ædificium, quæ in ualde angustum contrahuntur, ut foris acceptum lumen intus diffundant. Columna Pario marmore incrustata, in qua res gestæ Traiani, & præcipuè bellum Dacicum est expressum. Cernere in ea est formas munitionum, propugnaculorum, pontium, nauium: item uaria militum opera lignantium, ædificãtium, castrametantium, fossas agentium, equos adaquantium, trophæa ferentium, in triũpho euntiũ: item formas thoracum, galearũ, clypeorũ, scutorũ, zonarum, lituorum, pugionum, pilorum, gladiorum, pharetrarum, aliorumq; armorum. Ab ea parte, in qua inscriptio est, Victoriæ alatæ, cum duabus aquilis.

DE FORIS SECVNDI GENERIS.

Boarium,

In Velabro, inter Palatinum montem, scholam Græcam, & Ianum quadrifrontem. Ouid. I. Fastorum,

Hîc ubi pars Vrbis de boue nomẽ habet. & VI.
Area quæ posito de boue nomen habet.

In eo templum nunc est S. Georgij, corrupto nomine, ad Velum aureum: item arcus boarius. In quo cernuntur taurorum immolationes, & uictimarij sacrificuli cum instrumẽtis malleo, cultro,

ſecuri, aheno, pateris, flagello, cãdelabro, linteis, & quibuſdam alijs ad ſacrificia pertinentibus.

Suarium,

Ad radices Quirinalis, prope cliuum qui ducit ad Caballos marmoreos: in eo foro extructum templum S. Nicolai de Porcilibus.

Piſcarium,

Proximè ædem S. Angeli in piſcina, ubi olim Mercurij porticus ſtetit. Vetus forum piſcarium intra templa nunc S. Mariæ in porticu, & S. Mariæ Aegyptiacæ. Plautus in Curculione,

Symbolorum collatores apud forum piſcarium.

Piſtorium,

Vnum intra Capitoliũ & Palatiũ, iuxta ædem Veſtæ: alterum in Auentino. Hodie tria ſunt, unum prope S. Mariam rotundam, alterum in uico Iudæorum, tertium apud S. Laurentium in Damaſo.

Cupedinis,

In quo eſculenta & poculẽta delicatiora uenderẽtur, alij in Cœlio, alij in Eſquilino ſtatuerũt, eo in loco, in quo olim Numerius Equitius Cupes habitauit. nam ante illũ ad Corneta appellatum fuit: utriuſq; rei teſtis Varro. Vetus nomen mutauit Aemilio & Fuluio Cenſ. ut inquiunt Feſtus & Plutarchus.

Subu-

Suburanum,

In quo res ad uictum necessariæ, à rusticis importatæ, uenderentur. Martialis lib. VII.

Quidquid uillicus Vmber, aut colonus,
Aut rus marmore tertio notatum,
Aut Thusci tibi, Tusculiq; mittunt,
Id tota mihi nascitur Subura.

Agonium,

Olim campus Agonius, nunc commune forum est omnium mercium.

Holitorium,

Inter Capitolium & theatrum Marcelli quondam fuit, & nunc est: uulgò platea Mõtanaria.

Præter hæc, fori Archimonij mentionem facit Victor, Esquilini Appianus, Cedítij Festus, Argentarij Vitruuius, Iugarij recentiores.

DE CAMPIS. CAP. VIII.

CAmpi in Vrbe fuerunt planicies uacuæ ædificijs, qui aut spectaculorum caussa habebantur, certorumq; conuentuum, aut usibus ciuium necessarijs addicti erant. Persequemur tantum eos qui in Vrbe fuerunt. nam campum Horatiorũ, de quo Martialis. item Ridiculi, de quo Plinius, extra Capenam portam, utrumq; prudẽs omitto: ut & urbanos hos, Vulcani, de quo Fe-

stus: & Iouis, de quo Spartianus: & Licinij, de quo Persius. nec Sceleratum ponam, quem descri bit Plutarchus: quoniam supplicij locus fuit.

Campus Martius,

Qui à uicinitate fluuij, cui à septentrione adiacet, etiam Tiberinus, fuit ager Tarquinij, post eius exactionem dicatus Marti. hunc plenissimè describit lib. V. Strabo. Quamuis autem Arrianus Nicomediensis multos enumerat celebres cãpos, fama tamen omnes uincit Tiberinus. Incepit ab eo loco, ubi nunc S. Laurentius in Lucina, usq; ad pontem Muluium extensus. Quæ in eo ludicra & exercitia fierent, Horatius lib. I. Carminum describit;

—cur apricum
Oderit campum, patiens pulueris atq; solis?
Cur neq; militares
Inter æquales equitet, Gallica nec lupatis
Temperet ora frenis?
Cur timeat flauum Tyberim tãgere? cur oliuum
Sanguine uiperino
Cautius uitat? neq; iam liuida gestat armis
Brachia: sæpe disco,
Sæpe trans finem iaculo nobilis expedito.

In eundem tribus uocabantur ad Comitia, ut nouos magistratus crearent. In campo tumultu exorto, delectus habebatur. In campo, clari uiri mortui

mortui cremabantur, ut Sylla, Hircius, Pansa: item Imperatores, qui rogo extincto, certis quibusdam ritibus acceremonijs referebantur in deos: quam rem pulcherrima narratione exponit in uita Antonini Herodianus. Si qui autem ex Imperatoribus S.P.Q. Romano probati non essent, eorum reliquiæ non deferebantur in Campum, sed tracta corpora præcipitabātur in Tyberim, ut Vitellio & Vario accidit, & de Commodo decretum fuit. In campo, animi caussa ambulabant homines ociosi. Horatius in Epist.

Gaudentem paruisq; sodalibus, & lare certo,
Et ludis, & post decisa negocia Campo.

Nunc pars eius mœnibus inclusa, & uarijs ædificijs occupata est. Campi autem solius nomine, propter celebritatem, Martius intelligitur.

Martialis,

In Cœlio, à Martio denominatus. nam Tyberi Martiū inundante, ludorū pōpa in Cœliū transferebatur, auctore Festo, & Ouidio III. Fast.

Altera gramineo spectabis Equiria campo,
Quem Tiberis curuis in latus urget equis.
Qui tamen eiecta si fortè tenebitur unda,
Cœlius accipiet puluerulentus equos.

Esquilinus,

Inter aggeres Tarquinij, et urbis mœnia septentrionē uersus. In eo ante Augusti principatū cada-

uera cremabantur, à Mecœnate conuersus in hortos, & his temporibus uinetis consitus.

Viminalis,

Post Diocletiani thermas, porrectus ad muros: hodie Viuarij campus, partim consitus, partim uastus, & repletus uarij generis uiminibus.

Agrippæ,

In radicibus Quirinalis, regione uiæ latæ.

Vaticanus,

Planicies illa patens, & à Ianiculo ad Tiberim diffusa, protensaq; in longum, à sinistra mœnibus cincta, nunc ex magna parte habitata.

Figulinus,

Ad portam Trigeminam, post Auentinum, in quo hodie fiunt Equiria. In eo campo collis est ex fractis figulorum testis congestus, formam habens cucurbitæ: quem montem Testaceum appellant.

Floræ,

A' Flora Pompeij liberta, ut aiunt: in hoc campo Pompeiani theatri extãt uestigia. Spacio nõ magnus, sed satis celebris. Profestis diebus uariæ in eo merces uenduntur : festis autem, præcipuê equi.

Agonius,

Inter uallem Martiam, & circum Flaminium, nomen

men uetus retinet: & in eo nunc commune forum rerum uenalium.

DE TEMPLIS GENTILIVM, IN templa Diuorum mutatis. Cap. IX.

DE ſacris ædibus M. Varro libros ſcripſit, ex quibus ſextum adducit Macrobius: & ſcriptores recentiores, quos in initio nominaui, ex antiquis multas collegerunt, quorum labori & ſtudijs uolo ſuum honorem haberi. Equidem hoc capite de ijs tantum deorum templis dicam, quæ nunc ex antiquitate uiſuntur, & in noſtrorum Diuorum ſunt mutata: ſequēti uerò addam ea, quæ ſunt omiſſa ab alijs. Olim igitur aut ſingulis dijs erant dicata templa, aut duo pluresúe conſors habebant delubrum, unde ὁμωχέται καὶ σύνναοι ſunt appellati. Romæ in domo ciuis priuati,

ΔΙΙ ΗΛΙΩι
ΜΕΓΑΛΩι
ϹΑΡΑΠΙΔΙ
ΚΑΙ ΤΟΙϹ ϹΥΝΝΑ
ΟΙϹ ΘΕΟΙϹ

Eadem ratione Carthagine, coniuncta templa habuerunt Ceres & Bacchus, quia uictui humano præbent neceſſaria: ijsque adiunctus Phœbus, prudentiæ Deus, qui admoneret, deorum muneribus moderatè & ſapienter utendum.

dum. Apud Rom. munus tuẽdi sarta tecta templorum primùm cẽsoribus, post eos aedilibus fuit cõmissum. In uetustatis monumentis & Conseruatores aedium sacrarũ, et Duumuiri fanorum leguntur. Nunc ad templa, primùm plurium deorum, deinde singulorum, accedamus.

Iouis, Mineruæ, Iunonis.

S. Saluatoris in Maximis, in ea Capitolij parte, quæ occasum uersus, forum Holitorium respicit. In hoc delubro medium sacellum tenuit Iupiter, dextrum Minerua, sinistrum Iuno, sub una (ut Dionysius ait) aquila, hoc est, sub uno tecto. Ex hoc intelligitur locus Ouidij, qui est II. Trist.

Cum fuerit Iouis æde, Iouis succurret in æde,
  Quàm multas matres fecerit ille deus.
Proxima adoranti Iunonis templa, subibit,
  Pellicibus multis indoluisse deam.
Pallade conspecta, natum de crimine uirgo
  Sustulerit quare, quæret, Erichthonium.

item alter in Consolatione ad Liuiam:

Iuppiter antè dedit fati mala signa cruenti,
  Flammifera petijt cum tria templa manu.
Iunonisq; graui nocte, impauidæq; Mineruæ,
  Et sancta immensi Cæsaris icta manu.

Scribunt de eodem delubro Macrobius & Seruius, & eius magnificentiam laudat Marcelli-
nus

nus: & restitutum à Domitiano post incendium, testatur lib. IX. Martialis.

Herculis, Musarum,

Nunc S. Luciæ in apothecis obscuris, in aditu circi Flaminij. Ouid. VI. Fast.

Dicite Pierides, quis uos addixerit isti,
Cui dedit inuitas uicta nouerca manus?

Idem de eodem loquitur lib. III. De arte,

Fœmina procedit densißima crinibus emptis,
Proq; suis alios efficit ære suos.
Nec rubor est emisse palàm: uænire uidemus
Herculis ante oculos, uirgineumq; chorum.

Porticum huic addidit Martius Philippus ornatißimam: de qua infrà.

Veneris & Cupidinis,

Nunc S. Crucis in Hierusalem, in monte Cœlio. Pauimentum eius teßellatum è uario marmore, & aurata laquearia. Ab Helena Constantini matre in pios usus conuersum.

Romuli & Remi,

Nunc SS. Cosmæ & Damiani, in uia Sacra, prope turrim Comitum dictam. posterior eius pars quadrata, prior sphærica, cum rotunda & unica tantum fenestra, lumen in medio tecti præbente, & excipiente imbres ac pluuias, facta in pauimento fossula. Aeneæ ei ualuæ sunt, & ex porticu tres columnæ reliquæ. Quondam per aliquot

gradus

gradus in id ascendebatur, nunc per sex descenditur, adeò ex ruinis antiquorum ædificiorum altius solum factum est, ut pressa & humilia nunc sint, quæ aliquando eminuerunt. Alij hoc uolunt Castoris & Pollucis fuisse, sed errant. illorum enim ædes (si Suetonio & Ouidio fides est) in foro ad lacum Iuturnæ fuit; eiq; proximũ cùm templum Iulij Cæsaris, ut idem Ouid. lib. II. de Ponto: tum Domitiani, ut inquit in IX. Martialis.

Solis & Lunæ,

Nunc S. Mariæ nouæ, in fine fori Romani: ex ruinis antiqui, nouum iam illud ædificatum. In horto duo fornices uetustate collapsi, è regione inter se potiti conspiciuntur, quos Victor uidetur dicere Isidis & Sarapidis, Marlianus conijcit reliquias esse templi Solis & Lunæ, Lætus Aesculapij & Salutis, Flauius Aesculapij & Apollinis, Poggius Castoris & Pollucis.

Saturni & Opis,

Nunc S. Mariæ in porticu, in regione Ripæ.

Martis & Veneris,

Nunc S. Mariæ rotundæ, de quo in Ioue Vltore prolixè agetur.

Iouis Capitolini,

S. Saluatoris in Maximis, de quo in initio capitis. Hoc & Iouis Opt. Max. & Iouis Latij à

Proper-

Propertio dictum. Idem ornatißimum fuit. Martialis lib. X.

Nec Capitolini summum penetrale Tonantis,
Quæq; nitent cœlo proxima templa suo.

In eo homines religionis caussa incubabant, ad quod alludit Plautus in Curc.

Siquidem incubare Ioui uelint, qui peierauerint,
Locus non præberi potis est in Capitolio.

Ad idem uictimas gratulationis caussa mactabant. Ouid. III. Fast.

Ad penetrale Numæ, Capitolinumq; Tonantem,
Inq; Iouis summa cæditur arce bidens.

Iouis Statoris,

Nunc S. Mariæ de pœnis inferni. Cõtra ædem Vestæ in Palatini radicibus, clarè monstrante Ouidio VI. Fast.

Tempus idem Statoris erit, quòd Romulus olim
Ante Palatini condidit ora iugi.

Martialis Palatinum Iouem nouum, Capitolinum ueterem appellat, lib. VII.

Inde nouum, ueterem prospicis inde Iouem.

Iouis Feretrij,

Nunc S. Mariæ in ara cœli, olim fuit exiguum fanum, & magis fama, quàm magnificentia notum. Cognominis caussam eruditè explicat Propertius lib. ultimo,

— causa Feretri,

Omine

Omine quod certo dux ferit antè ducem.
Seu quia uicta suis humeris hæc arma ferebant;
Hinc Feretri dicta est ara superba Iouis.

Iouis Vltoris,

Nunc S. Mariæ rotundæ, & Omnium sancto-rum. Aliquando Cybeli sacrum: cuius deæ caput antiqui operis & saxi, cum duobus piscib. muro templi inclusum adhuc cernitur, à M. Agrippa Pantheum, quasi τῶν πάντων θεῶν dictũ: et tandẽ Marti ac Veneri, qui auctores populi Ro. habiti sunt, ut Liuius & Lucretius scribunt, consecratũ. Hoc Bonifacius III. Põtifex, à Phoca Imp. qui rem põtificiam auxit atq; extulit, acceptum, beatæ Virgini, & sanctis omnibus dicauit: fuitq; primùm dictum, Virgo ad Martyres: sicuti nunc à circulari forma, S. Maria rotunda. Altũ est pedes CXLIIII. totidem latum. Contignationes æneis trabibus canaliũ modo compactæ, ped. XL. ut testatur Bap. Leo. Valuæ ingentes ex ære Corinthio, inauratæ et æneæ: trabes itẽ inauratæ, lithostrotũ uarij marmoris, aræ duæ marmoreæ, sex marmoratæ. Interstitia, sex columnarum spatio distantia. Testudo templi laqueata, uacuis circunquaq; spacijs relictis, ne nimio pondere ædificium premeretur. Nulla fenestra penitus inest, nisi in medio sphæricum foramen lumen præbẽs, & æneis inauratisq; trabibus fultum: cui subie-

ctum

ctum ad imbres excipiendos impluuiũ. Ad foramen illud per tectum plumbeum exterius XL. gradibus plũbeis ascenditur: ad quod tectum antequam perueniatur, bini ambitus sunt, ad quorum primũ ex imo templi per CL gradus est eundũ. Allusit ad hoc in Didonis structura Virgil.

Aerea cui gradibus surgebant limina, nexæq;
Aere trabes, foribus cardo stridebat ahenis.

Marcellinus lib. XVI. Pantheum, regionem teretem, speciosa celsitudine fornicatam, nominat.

In tecto nunc sunt plumbeæ laminæ, quæ olim argenteæ fuerunt, quas Constans Imp. Constantini Iunioris filius detraxit. Gradus quoq; ænei sublati, & saxeis permutati sunt. Ascensum ad templum fuit per gradus duodecim, nũc per totidem descenditur: ex quo intelligitur, ut & antea dicebamus, quàm altè ex ruinis solum exaggeratum sit. Parietes nũc latericij sunt, olim marmoribus incrustati fuerunt. Inter omnia igitur Vrbis opera, nullum admirabilius, siue molem, siue artem, siue impensam consideres.

Iouis in Insula,

Nunc S. Bartholomæi, descriptum ab Ouidio I. Fastorum,

Accepit Phœbo nymphaq; Coronide natum
Insula, diuidua quam premit amnis aqua.
Iuppiter in parte est, cœpit locus unus utrunq;,
Iunctaq; sunt magno templa nepotis auo.

In eo quatuor colūnæ ex ophyte, & porphyreticum labrum, cum tabula ex marmore Pario, qua uix pulchriorem uidi.

Saturni in Capitolio,

S. Saluatoris in Statera, infra ſaxum Carmentæ, ſeu rupem Tarpeiam, cuius nunc ſemidiruta turris extat, reliqua pars tabernis occupata est. Mira mehercule rerum mutatio. Traiani temporibus ex tabernis templa facta ſunt Chriſtianis, id permittente ethnico imperatore: nunc ex templis tabernæ fiunt, comprobantibus, aut certè cōniuentibus epiſcopis, & Pontifice.

Saturni in foro,

Nunc S. Hadriani, antè forum Romanum, poſt Neruæ, à latere Cæſaris, unde in Tribus foris uulgò dicitur. Valuæ ſunt æneæ antiquæ. In eo olim ærarium populi Ro. fuit. Legitur in antiquis monumentis, ſi quis aut teſtamenta corrupiſſet, aut uiolaſſet ſepulchra, pœnæ loco additum,

INFERAT AER. POPVLI ROMANI. *Item,*

INFERAT AERARIO SATVRNI,

Vnde & acta, quæ ſuſceptis liberis parentes faciebant, in eodem conſeruabantur, & omnium ciuium Romanorum nomina. Erant eiuſdē certi

magi-

magistratus, ut præfectus ærario, item ærarij curatores, ærarij scribæ, ærarij quæstores, & tribuni ærarij. Nomen accepit ærarium, cum aurum argentumque nondum signaretur. Vnde æs Saturnium dicitur Persio, quòd eius tempore, eius usus esset.

Apollinis Palatini,

S. Lucia in Palatio. Hoc & Apollinis Actiaci, & Naualis, & Parætonij dicitur, quod Augustus deuicto Antonio & Cleopatra, ex marmore (ut Seruius testatur) Lunensi fecit. Nullum fuit poetis celebrius, nullum donis opulentius. siquidem Augustus aureas argenteasq; statuas sibi positas, huic templo donauit: nullum opere magnificentius. Valuæ erant eburneæ, auro picturisq; ornatæ, de quibus detracta hostibus spolia suspensa erant. Propertius lib. II.

Tum mediũ claro surgebat marmore templũ,
Et patria Phœbo carius Ortygia.
Auro Solis erat supra fastigia currus,
Et ualuæ Libyci nobile dentis opus.
Altera deiectos Parnasi uertice Gallos,
Altera mœrebat funera Tantalidos.
Deinde inter matrẽ Deus ipse, interq; sororem,
Pythius in longa carmina ueste sonat.

Virg. VIII. Aen. de scuto Aeneæ, in quo Augusti Cæsaris triumphi expreßi erant:

Ipse sedens niueo candentis limine Phœbi,
Dona recognoscit populorum, aptatq; superbis
Postibus.—

Huius ne uestigia quidem relicta sunt, diruto etiam S. Luciæ sacello.

Apollinis Capitolini,

S. Mariæ sub Capitolio, intra forum holitorium, & circum Flaminium, extra portam olim Carmentalem.

Apollinis Vaticani,

Nũc S. Petronillæ, iuxta uiam olim Triũphalẽ.

Apollinis Circi Flaminij,

Nunc S. Apollinaris, ut Flauius Blondus, & Pomponius Sabinus sentiunt.

Martis Vltoris,

Nunc S. Martinæ, in foro Augusti, unum ex maximis & sumptuosissimis cùm opere, tum artificio: quod his uersibus celebrat Ouid. V. Fast.

Vltor ad ipse suos cœlo descendit honores,
Templáq; in Augusto conspicienda foro.
Digna Giganteis sunt hæc delubra trophæis:
Hinc fera Gradiuum bella mouere decet.
Prospicit armipotens operis fastigia summi,
Et probat inuictos illa tenere deos.
Perspicit in foribus diuersæ tela figuræ,
Armáq; terrarum milite uicta suo.
Hinc uidet Aeneam oneratum pondere caro,

Et tot Iuleæ nobilitatis auos.

Hinc uidet Iliadē humeris ducis arma ferentē,
Claraq́; dispositis acta subesse uiris.

In aditu templi ante fores ab utroque latere, Martis & Veneris statuæ erant, eodem testante II. Trist.

Stat Venus Vltori iuncta uiro, ante fores.

Circa idem Apellis tabulam posuit Augustus, in qua Alexander triumphans Belli imaginem uinctis ad tergum manibus quasi captiuā ducit. quam rem in Augusti gratiam uidetur notasse doctißimus poeta:

—furor impius intus
Sæua sedēs super arma, & centū uinctus ahenis
Post tergum nodis, fremet horridus ore cruēto.

Nunc in eo templo picta cohors Romana, cuius uexillifer pro signo labrum habet. Fuerūt & alia Martis Vltoris tēpla: de quib. sequēti capite.

Martis in Vaticano,

Nunc S. Mariæ de febribus, ad sinistram ingredienti basilicam S. Petri.

Herculis Victoris,

Nunc S. Alexij in Auentino ad occasum, Tiberim & portam Trigeminam uersus. Virgil. VIII. Aen.

—hæc limina uictor
Alcides subijt.—

In eo non licebat esse (ut in alijs) lectisternium, nec cuiquam nisi ingenuo sacris interesse: auctores, Cornelius Balbus, & Seruius grammaticus. Ab eodem mulieres arcebātur, cuius rei caussam prolixè reddit libro quarto Propertius. Talia sacella, à quorum ingressu muliebris sexus arcetur, adhuc Romæ sunt, in S. Petro Vaticano, in S. Ioanne Laterano, in S. Cruce in Hierusalem, in S. Praxedi, in lauacro Constantini, & locis fortasse pluribus.

Herculis,

In eodem monte, nunc S. Priscæ, orientem uersus.

Herculis in ara Maxima,

Nunc S. Mariæ in Cosmedim, post muros scholæ Græcæ. De ara Maxima, Virgil. Propertius, Ouidius.

Romuli,

Nunc S. Theodori, in Velabro, sub Palatino: templum uetus, & sphæricum, cum rotunda fenestra in medio tecti, lumen præbente. Alij Panos Lycæi antiquitus fuisse autumant.

Neptuni,

Nunc S. Blasij, ad ripam Tyberis, in uico qui modò Iulius appellatur.

Neptuni Equestris,

Nunc S. Anastasiæ, in radicibus Palatini, ante

circum

circum Maximum. Superiorib. annis post huius diuæ ædem, sacellum subterraneum inuentum, quod parietes conchis ornatos habuit, & in medio testudinis aquilam albam, cum crista rubra. Hoc se uidiße, Marlianus & Gyraldus testãtur. Neptunus equestris, alio nomine Consus appellatus.

Castoris,

Nunc S. Laurentij in Miranda, intra Faustinæ uetus templum & porticum, foro Romano adiacens. Plaut. in Curc. recensens loca circa forum:

Pone ædẽ Castoris, ibi sunt quibus credas malè.

In Castoris templo somniorum interpretes incubarunt, ut & apud Persij interpretem.

Aesculapij,

Nunc S. Ioannis Coleuitæ in insula Tyberina. In hoc incubabant ægroti, ualetudinis caussa: unde qui morbo leuatus non erat, apud Plautũ his uerbis incusat deum:

Migrare certum est iam nunc è fano foras,
Quando Aesculapi ita sentio sententiam.

Prope hoc templum in horto, nauis est prælonga, ex Thasio lapide, cuius insigne est caput Tauri, & à latere simulacrum serpentis.

Bacchi,

Nunc S. Constantiæ, extra portam Viminalem,

lem, in uia Numentana, circulare, & uermicula to opere, columnisq; duodecim in gyrum dispositis sustentatum, tribus inter se coniunctis, inter quas aliquo spacio relicto, aliæ eodẽ modo subiungũtur. Vidi propè infracto sepulchri marmore, Bacchantium turbam, qui angues ore gestarent, & caprum ducerent: de quo more Prudentius Christianus poeta, in suis grauißimis libris contra Symmachum scribit,

—Baccho caper omnibus aris
Cæditur, & uirides discindunt ore chelydros,
Qui Bromiũ placare uolũt: quod et ebria iã tum
Ante oculos regis Satyrorum insania fecit.

Fauni,

Nunc S. Stephani in Cœlio, sphæricũ, & columnis in orbem æqualiter dispositis ornatum. Columnarum ordo triplex fuit: in interiore columnæ XX. cum pilis duabus: in medio, XLII. qui ordo nunc pro muro est. extremi ordinis tantum rudera in adiuncto horto apparent. Fuit igitur terno ambitu, quasi porticibus amplißimum. Structura unum ex pulcherrimis, tempore ex antiquißimis.

Siluani,

Nunc S. Agathæ sub Viminali, in uia Suburana, cuius mentio in testamento Galli Fauonij, quod nos correctius quàm in Marliano legitur,

cum

tum alijs quibusdam testamentis edidimus, anno superiore.

Mercurij,

Nunc S. Angeli in piscina, in foro piscario.

Boni euentus,

Nunc S. Eustachij, proximè Pantheum.

Hadriani,

Nunc S. Mariæ Transpontinæ, siue Carmelitarum, trans pontem Aelium, è regione sepulchri ipsius. Hoc templum Hadriano Antoninus Pius contra uota penè omnium dicauit.

Iunonis Lucinæ,

Nũc S. Laurentij in Lucina, in campo Martio, habet columnas ophiticas & porphyreticas. De hoc templo Ouid. III. Fastorum.

Iunonis Matutæ,

Nunc S. Nicolai in Mentuza, in foro holitorio. Ouid. VI. Fastorum:

Hac ubi luce ferunt Matutæ sacra parenti,
Sceptriferas serui templa dedisse manus.

Iunonis Capitolinæ,

S. Saluatoris in Maximis, cum Iouis delubro coniunctum. Vnde Ouid. In Fastis:

Hic color, hic teneo cum Ioue templa meo.
& ibidem —dicor matrona Tonantis,
Iunctaq́; Tarpeio sunt mea templa Ioui.

Vestæ,

Nunc S. Mariæ de Gratia, in ualle quæ inter Palatinum & Capitolinum est. Sphæricum est. de quo satis planè & perspicuè Ouid. VI. Fast.

Hic locus exiguæ qui sustinet atria Vestæ,
Tunc erat intonsi regia magna Numæ.
Arte Syracusia suspensus in aere clauso
Stat globus, immensi parua figura poli.
Et quantum à summis, tantum secessit ab imis
Terra: quod ut fiat, forma rotunda facit.
Par facies templi, nullus procurrit in illo
Angulus, à pluuio uendicat imbre tholus.

Vestæ in foro Boario,

Nunc S. Stephani, paruum & rotundum, & in ambitu decem & octo columnis inclusum. De hoc maxime diuersæ sunt scribentium opiniones. Blondus & Marlianus affirmant Vestæ fuisse, Volaterranus Herculis, Lætus Matutæ, Albertinus Dianæ, nescio quis alius Auroræ.

Fortunæ uirilis,

Nunc S. Mariæ Aegyptiacæ, ad ripam Tyberis iuxta pontem Palatinum, ex lapide quadrato, cum tectorio ad regulam antiquorum facto, columnæ ex latere utroq; septem, duæ in frõtibus. Porticus parua colũnarũ quatuor, & ante aram totidem. Ad ortum æstiuum parieti inserta columella ex alabastro, quæ claro solis ortu, luce per-

spicua,

ſpicua, et fulgore luminis incēdit parietes. Ouid. IIII. Faſt: Dicite nūc quare Fortunæ thura uirili »
Detis, eo gelida qui locus humet aqua.
Simulachrum huius Deæ duabus undulatis togis fuit opertum, perinde ut olim reges Romani undulatas & prætextas togas ſoliti ſunt habere: ita ſcripſit Varro libro primo de Vita populi Rom. »

Fortis Fortunæ,

Nunc S. Coſmati, ſub Ianiculo, in hortis Cæſaris Dictatoris, quos ipſe populo Rom. legauerat: ut Tacitus narrat. Terentius Scaurus: Fœdus Græciæ (inquit) camelo æreo in hortis Cæſaris, ædi Fortis Fortunæ inciſum, & pro porta poſitū. De eodem horto & templo Suetonius. Fuerunt & alia Fortis fortunæ templa, ut ex Varrone & Liuio conijcimus. Colebatur ab operarijs, & ruſticis, & ſeruis. Columella in libro de Hortis,
Allia cum cepis, cereale papauer, anetho
Iungite, dumq; uirent, nexos deferte maniplos,
Et celebres Fortis Fortunæ dicite laudes.

Iſidis iuxta Ouilia,

Nunc S. Marcelli, in uia lata, ut Victor: non procul à ſeptis, ut Iuuenalis.
A Meroe portabat aquas, quas ſpargat in ædem
Iſidis, antiquo quæ proxima ſurgit Ouili.

Iſidis in circo Flaminio,

Nūc S. Mariæ in Eqro, q, in eo loco fierēt Eqria.

Isidis in uia Appia,

Nunc S. Nerei, inter S. Sixtum, & thermas Antoninianas, ad caput uiæ nouæ. Huius *deæ opem in recuperata ualetudine experti, tabellas ei suspendebant. Vnde Tibullus,*

—nam posse mederi
Picta docet templis multa tabella tuis.

Eius sacra quomodo sublata, & quam ob caussam sacerdotes Vrbe pulsi, & tēpla diruta sint, Iosephus docet in Antiquitatib. lib. XVIII.

Telluris,

Nunc S. Pantaleonis in Subura, intra Carinas. Aedificatū in area domus Caßij, qui regni affectati pœnas dedit: auctores Cicero & Valerius.

Honoris & Virtutis,

Nunc S. Sixti, ex aliquorū sententia, quæ mihi falsa uidetur. Propinquius enim portæ Capenæ fuit, quàm nunc hoc recens est.

Carmentæ,

S. Catharinæ, sub rupe Tarpeia.

Pietatis,

Nunc S. Saluatoris de pietate. Iulius Obsequēs ponit in Circo Flaminio, Victor in foro holitorio: Plinius eo loco, ubi postea theatrū Marcelli fuit. Vnius loci uaria designatio, ab adiacentium locorum uicinitate sumpta. Aliquando eodē in loco carcer plebis fuit, in quo cum filia matrē

uinctam

uinctam suis uberibus aluisset, impunitas illi concessa, & locus Pietatis *numini dicatus est.*

Dianæ Auentinæ,

Nunc S. *Sabinæ, supra* Tyberim, *occasum uersus.* Ad hoc *alludit* Horatius *in* Epodis,

> *Quæq; Auentinum tenet, Algidumq;,*
> *Quindecim* Diana *preces uirorum*
> *Curet.—*

Antiquũ marmor Salonæ *in* Dalmatia *de hoc templo testatur,* CAETERAE LEGES EAEDEM SONTO, QVAE ARAE DIANAE SONTO IN AVENTINO MONTE DICATAE.

Dianæ in Cœlio,

Nunc S. Ioannis Euangelistæ, *ante portam Latinam, minimum, & nullorum planè ornamentorum.*

Bonæ deæ,

Nunc S. *Mariæ* Auentinæ, *in medio penè eius montis, quà* Tyberim *spectat. Situm depingit* Ouid. V. Fast.

> *Est moles natiua loco, res nomina fecit,*
> *Appellant saxum, pars bona montis ea est.*
> *Huic* Remus *institerat frustra, quo tẽpore fratri*
> *Prima* Palatinæ *regna dedistis aues.*
> *Templa patres illic, oculos exosa uiriles,*
> *Leniter accliui constituere iugo.*

Dedica

Dedicat hæc ueteris Clausorum nominis hæres,
Virgineo nullum corpore passa uirum.
Liuia restituit.—

Mineruæ,

Nunc S. Mariæ supra Mineruam post Pantheum. In hoc fuit breuiarium rerum gestarũ Pompeij Magni.

Mineruæ Capitolinæ,

S. Saluatoris in Maximis, Iouis Capitolini delubro coniunctum. Vnde bene cecinit poeta antiquus,
Vtq; Palatinis Capitolia condita saxis
Signarent titulo proaui Iouis, atq; Pelasgæ
Palladis, & Libyca Iunonem ex arce uocarent.

Veneris Victricis,

Nunc S. Mariæ in Cripta picta, uicinũ Pompeij theatro, testante III. Trist. Ouidio,
Altera templa peto, uicino iuncta theatro:
Hæc quoq; erant pedibus non adeunda meis.

Veneris theatri Pompeiani,

Nunc S. Barbaræ. In hoc Catia cum duobus adulteris libidinem sub uelo publicè exercuit: ut auctor est interpres Horatij.

Salutis,

Nunc S. Vitalis, in Quirinali. Ouid. I. Fastor.
Ianus adorandus, cumq; hoc Concordia mitis,

Et Romana Salus, araq; Pacis erit.

Quietis,

Nunc S.Petri & Marcellini, in uia Lauicana. A' Constantino in meliorem usum conuersum, qui matrem suam prope illud in Mausoleo sepeliri uoluit, q; in Syluestro primo asserit Platina.

Concordiæ,

Nunc S.Sergij & Bacchi, infra Capitoliũ, quà forum respicit. Fuerunt & alia duo, unum in arce, alterum supra Comitium, ad Vulcani aream.

Sciendum est, cùm temporis uerbũ omisimus, nomine loci simpliciter notato, & uetusta & recentia templa euersa esse. In illis autem uetus magnificentia quærenda non est: & nos quæ potuimus, cùm ad antiquitatis qualiacunq; uestigia cognoscenda, tum ad auctores intelligendos putauimus pertinere. Varro scripsit, ornamẽta templorum olim lignea & fictilia fuisse, quæ pòst aliquãto ex marmore, ebore, atq; auro facta sint. item Tacitus ait, apud antiquißimos rudi cæmento & informibus tegulis templa fuisse extructa, quæ postea marmore nituerunt, & radiarũt ære atq; auro, non tantùm firmis & duraturis parietibus, sed etiam expolitis arte, & splendentibus. Structuræ eorum quæ nunc extant, non uniformes sunt: etenim uarijs ætatibus atque ingenijs uaria placent. Alia uisuntur circulari forma sine columnis,

columnis, sine contignatione, sine fenestris, sphærico foramine in tecti medio lucem præbente: quorum præcipuum & amplissimum, S. Maria rotunda, & post illud S. Maria de gratia, item SS. Cosmæ & Damiani, & S. Stephani in foro boario, & S. Theodori. Alia eadem forma, sed plurimo columnarum ordine, & adiunctis fenestris, ut S. Stephani in Cœlio, & S. Constantiæ extra portam Viminalem. Hæc licet ex antiquis cuncta sint, nouis tamen nominibus tanquam notioribus appello. Alia quadrangulari forma, ordine columnarum recto, & plerunq; uno tantum, interdum duplicato, ut in recentioribus illis magnificis, S. Ioannis Laterani in Cœlio, S. Petri in Vaticano, S. Pauli in uia Ostiensi, quod olim etiam multo amplius & cultius fuit. ita enim depingitur in quodam hymno Prudentiano,

Parte alia titulum Pauli, uia seruat Ostiensis,
  Quà stringit amnis cespitem sinistrũ. (arces.
Regia põpa loci est, princeps bonus has sacrauit
  Clausitq; magnis ambitum talentis.
Bracteolas trabibus subleuit, ut omnis aurulenta
  Lux esset intus, ceu iubar sub ortu.
Subdidit & Parias fuluis laquearibus columnas,
  Distinguit illic quas quaternus ordo.
Tũ Camyros hyalo insigni uariè cucurrit arcus:
  Sic prata uernis floribus renident.

Tale

Tale aũt fuit Theodoſij Magni temporib. Nõnulla pilas tantum habẽt, interiectis columnis, et feneſtellas ſub ipſo tecto: aliàs plures, alias paucio res, pro reliqui ædificij forma atq; modo. In ipſis tẽplis plurimæ colũnæ precioſæ, ex uarijs diuerſisq́; marmorũ generibus. Hodie intra & extra urbem plus quàm trecenta uiſuntur, quæ libello quodã cũ cœmeterijs & xenodochijs, additis clarorũ uirorũ epitaphijs, ſeparatim annotauimus.

DE TEMPLIS SACELLISQVE ueteribus, quæ ab alijs omiſſa ſunt. Cap. X.

SVperiore capite dictum eſt de templis prophanis, quæ in diuorum nomina ſunt mutata: hoc autem capite enumerabimus ea, quæ nunc quidem nulla ſunt, ſed apud ueteres fuiſſe leguntur, & à recentioribus ſunt omiſſa: qui tamen in eo, ut colligerẽt omnia, uidẽtur elaboraſſe. Quãuis autem ad eam Vrbem, uel potius cadauer Vrbis, quod nunc eſt, nihil pertineat hæc diligentia, tamen ad poetas & hiſtoricos intelligendos, hæc uel nominum cognitio, uel locorum notatio utilis, ut opinor, futura eſt.

Veneris & Romæ,

Conſors delubrum fuit in uia Sacra, teſtante id contrà Symmachum Prudentio,

Ac

Ac Sacram resonare uiam mugitibus, ante
Delubrum Romæ: *colitur nam sanguine & ipsa*
More Deæ, nomenq́; loci ceu numen habetur.
Atq; urbis Venerisq́; pari se culmine tollunt
Templa, simul geminis adolentur thura deabus.

Vrbis etiam dies natalis colebatur XII. *Cal. Maij*. Hoc *fortasse idem est cum eo, quod Seruius* Veneris Romanæ *nominat.* Inter *singularia certè & digna admiratione loca, Vrbis templum numerat Marcellinus.*

Iouis Fagutalis,

In monte Viminali, à luco Fageo: de quo Varro, Plinius, Festus, Victor.

Iouis Prædatoris,

In quo prædam hostibus ereptam ponebant. Locus *ignoratur: sed fuisse, & ad illud allusisse Virgiliū Seruius scribit, —ipsumq́; uocamus In prædam, partemq́;, Iouem.—*

Iouis inuicti,

Et *huius nescitur locus.* Ouid. VI. *Fast.*

Idibus Inuicto sunt data templa Ioui.

De *eodem Augustinus de Ciuitate Dei.*

Iouis inuentoris,

Iuxta Salinas sacellum fuit, quod inuentis bobus, & punito Caco, Hercules patri Inuentori dicauit: auctores, Dionysius & Solinus.

Iouis

Iouis Propugnatoris,

In Palatio, cuius mentionem inuenimus in antiquis Epigrammatis,

IN AEDE IOVIS PROPVGNATORIS IN LOCVM CLAVDI PATERNI VITA FVNCTI ATERIVS COLONIVS COOPTATVS.

Hæc inſcriptio poſita ſexto conſulatu Commodi Imperatoris, in quo Petronius Septimianus ei collega fuit.

Iouis Conſeruatoris,

Hoc quoq; in uetuſto epigrammate legimus; non expreſſo loco. Ioui conſeruatori ſacellū cum ara Domitianus extruxit, iuxta Velabrum. auctor Tacitus.

Iouis Arbitratoris,

In decima urbis regione ponitur à Victore, & appellatur Pentapylon, quaſi quinq; portarum.

Iouis Statoris,

Aliud à ſuperiore, quod Varro de rebus diuinis in Circo Flaminio poſuit, cuius certiroem locum Vitruuius indicauit, Metelli porticum, quæ ad eundem Circum fuit.

Martis Vltoris,

Etiam aliud, præter id quod ſuprà poſitum eſt, in Capitolio, referente Dione.

Martis, circi Flaminij,

Cornelius Nepos, citante Prisciano, In circo Flaminio (inquit) fuit ædes Martis, architectata ab Hermodoro Salaminio.

Herculis defensoris,

Incerti loci, in quo, ut in Iouis Propugnatoris, milites honesta mißione mißi, & gladiatores emeriti, arma clypeosq; suspendebant. De L. Domitio Valeriano milite, loquitur uetus inscriptio: de Veianio gladiatore Horatius, — armis
Herculis ad postem fixis latet abditus agro.

Herculis extra urbem,

Duo fuerunt: Vnum extra Capenam modicum, sed frequens, de quo Martialis lib. IIII.
Et quà pusillum seruet Herculis fanum.
Alterum extra Latinam, quod statuit Domitianus longiusculè ab Vrbe, cuius lib. IX. idem poeta mentionem facit. Versus positi sunt suprà, ubi de uia Latina agitur.

Apollinis Tortoris,

Suetonius in quadam urbis parte locat, sed eã non exprimit, in Augusto.

Fidij,

In Quirinali. Ouid. VI. Fast.
Hunc igitur ueteres donarunt sede Sabini,
Inq; Quirinali constituere iugo.

Summani,

Sacellum fuit in faſtigio templi Iouis Capitolini, ædes prope circum Maximum. Idem,

Reddita, quiſquis is eſt, Summano tēpla ferūtur,
Tunc, cum Romanis Pyrrhe timendus eras.

Mutini,

Aduerſum murum Muſtellinum, ut inquit Feſtus. Huic mulieres uelatæ togis prætextatis ſolitæ ſunt ſacrificare.

Sarapidis,

M. Aurelius Antoninus in pontificatu ſuo, poſuit circa eum locum, ubi nunc S. Stephanus de Truglio.

Adonidis,

Refertur ab Ouidio in Arte, nō expreſſo loco.

Iani Curiatij,

Prope templum Iunonis Sororiæ, de quo mox dicemus.

Sangi,

Locus ignoratur, ponitur à Varrone et Plinio. In eo lana, colus, & fuſus Tanaquilis fuerunt conſecrata.

Auguſti,

Duo fuerunt: alterum in Palatino, quod Liuia Auguſta coniunx fecerat, Veſpaſiani dominatu,

publico consumptum incendio: alterum in foro, à Tiberio Cæsare extructum.

Iunonis Capratinæ,

Extra urbem, cui sub caprifico faciebant mulieres, ex eadem arbore uirgas ramosq; gestantes, Varrone & Festo auctoribus. Templum frequētabatur Nonis Quintilibus, quæ inde Capratinæ dictæ sunt. Origo talis fuit. Fidenates post urbem à Gallis incensam, si reliquias saluas esse uellent, Romanos cogere uoluerunt, ut omnes puellas & matresfamilias sibi traderēt. Patribus igitur dubijs, & de summa Reip. sollicitis, ancillæ se ituras promiserunt: quæ cum dominarum habitu profectæ essent, per castra distributæ, hostes uino inuitauerunt: illisq; sopitis, signum Romanis ex caprifico dederūt: quo dolo et pœna de hostibus sumpta est, & Romanorum matronarum fama conseruata. In huius beneficij memoriam ingenuæ simul et seruæ Iunonis Capratinæ diem solennem habebant.

Iunonis Sororiæ,

Prope Carinas, ad eum cliuum, qui nunc ducit ad ædem S. Petri in uinculis, à Sororio tigillo nomen habens, quod cum Iano Curiatio dicauit Horatius, unus ex Trigeminis uictor contra Curiatios, ut inquit Festus.

Veneris Capitolinæ,

De hoc

De hoc in Caligula & in Galba Suetonius.

Veneris Romanæ,

In foro Cæsaris. Huic soli uictimas solitas immolari, cùm Paphiæ thure tantum fieret, ait Seruius. De Venere Romana in initio Lucretius,

—Aeneadum genitrix.

Si licet coniecturam sequi, puto hoc delubrum Veneris & Romæ fuisse. de quo initio huius capitis dictûm est.

Veneris Lubentinæ,

Locus ignoratur: de templo scribunt Cicero, Varro, Marcellus. Solebant puellæ, quæ excesserant annos puericiæ, pupas ætatis suæ insignia dicare Veneri, quemadmodum pueri bullas dijs suspendere penatibus: illud ex Persio, hoc ex Propertio docemur.

Veneris Verticordiæ,

Extra Collinam, uia Salaria. Huius ædes facta, cum tres Vestales uno tempore incestum commisissent (ut ait Iulius Obsequens) ut puellarum animos lasciuos ad castitatem uerteret. De eodem Valerius, & Ouid. IIII. Fast.

Roma pudicitia proauorum tempore lapsa,
 Cumæam ueteres consuluistis anum.
Templa iubet Veneri fieri, quibus ordine factis:
 Inde Venus uerso nomine corda tenet.

Veneris Cluacinæ,

In ea fori parte, qua Romani & Sabini armis depositis facto sacrificio se purgauerũt. Huius templi locum, cum iuxta forum fuerit, uariè designãt auctores nam Ouidius ait prope uiam sacram fuisse, Plautus prope Comitium, in Curc.

Qui periurum hominem uult conuenire, mitto in comitium:

Qui mendacem & gloriosum, apud Cluacinæ sacrum.

Liuius III. ab V.C. ad Tabernas fuiße indicat. Dicta Cluacina, quòd cluere antiqui purgare dicebant, ut Plinius inquit lib. XV. Marlianus Cloacinam uocat, & diuersam eius nominis etymologiam affert, secutus auctorem, ni fallor, Lactantiũ.

Fortunæ Mammosæ;

In capite uiæ Nouæ, à qua etiam uicus nomen accepit: dicta uel ab ubertate, uel à forma statuæ.

Fortunæ Plebeiæ,

A' Tullo conditum, de quo VI. Fast. Ouidius:

Plebs colit hãc, quia qui posuit, de plebe fuisse
Fertur, & ex humili sceptra tuliße loco.

Fortunæ Tarpeiæ,

De quo templo in Prænestina inscriptione, quæ in domo episcopi est: cognomento Primigenia, ut plurimæ ibidem inscriptiones docent.

Fortunæ

Fortunæ Reducis,

A Domitiano factum. Martialis lib. VIII.

Hic tibi Fortunæ reduci fulgentia latè
Templa patent, fælix area nuper erat.

Claudianus,

Aurea Fortunæ *reduci si templa priores*
Ob reditum uouere ducum, non dignius unquam
Hæc dea pro meritis amplas sibi posceret ædes.

Cybeles,

Sub Palatino, Iunonis Sospitæ templo conterminum, ut Victor inquit. Ouidius II. *Fastorum,*

—Phrygiæ contermina matri Sospita.

De eodem Martialis VII.

Hinc uiduæ Cybeles, illinc sacraria Vestæ.

In sacris Cybeles, æreis crepitaculis utebantur, unde æs Corybãtium: ut in Apollinis lebetibus æreis, à quo æs Dodonæum.

Annonæ,

In Capitolino fuisse, conijcimus ex inscriptione, quæ nunc ibidem legitur:

ANNONAE SANCTAE HAELIVS VITALIO MENSOR PERPETVVS CORPORIS PISTORVM SILIGINARIORVM D. D.

Segestæ,

In Circo Maximo, quæ segetibus preerat.

Dianæ Suburbanæ,

Trans Tyberim. Ouid. I. de Arte,

Ecce Suburbanæ templũ nemorale Dianæ.

Mineruæ Medicæ,

In quinta Vrbis regione. Victor.

Mineruæ Chalcidicæ,

Idem ponit in nona regione. Ego puto, Chalciœcen dictam, ab æneo templo, quod Domitianus ei condidit: ad imitationem illius, quod inter Tænarum et Lacedæmonem fuit, de quo Aemilius Probus, & Liuius.

Mineruæ Auentinæ,

Antiquißimum, & Liuij Andronici poetæ donarijs celebre. ille à poetis alijs, & histrionibus, scribens ipsis fabulas, honorabatur. Ouid. VI. Fast.

Cœpit Auentina Pallas in arce coli.

Mineruę captæ,

In ualle Cælij, cuius sitũ describit III. Fast. Ouid.

Cælius, ex alto quà mons descendit in æquum,
Hic ubi non plana est, sed propè plana uia est.
Parua licet uideas captæ delubra Mineruæ,
Quæ dea natali cœpit habere suo.

Quare autem Capta dicta sit, quinque conjecturas affert idem poëta.

Vacunæ,

Locus ignoratur, de templo Ouid. VI. Fast.

Nunc

Nunc quoq; cum fiunt antiquæ ſacra Vacunæ,
Ante Vacunales ſtantq; ſedentq; focos.

Mihi uidetur extra urbem fuiſſe.

Nemeſis,

Prope forum Traiani.

Lauernæ,

Extra portam Collinam, uia Salaria, ut inquit Helenius, ſupra illum Horatij locum,

Labra mouet metuẽs audiri pulchra Lauerna.
Noctem peccatis, & fraudibus obijce nubem.

Quietæ,

Extra eandẽ portam, Quietis deæ: quam, cùm ſuburbanum haberet templum, in urbem recipere noluerunt. D. Auguſtinus.

Liuiæ Auguſtæ,

In foro Romano.

Tutullinæ,

In Auentino, cuius apud Varronem mentio.

Bonæ deæ ſubſaxanæ,

Non procul à uia Noua, et thermis Antoninianis, in Auentino.

Victoriæ,

In eodem monte, ædificatum ab Arcadibus. Halicarnaſſæus.

Corniſcarum,

Trans Tyberim, dearum à cornicibus dictarum, quas alij in Iunonis, alij in Concordiæ tutela fuisse aßeuerant.

Ne molestus sim, prætermittam illa, ut Clementiæ Cæsaris, de quo Plutarchus: Iustitiæ Augusti, de quo Ouidius: Fœcunditati Poppeæ, de quo Tacitus, dicata templa. nam translata ad unum imperij potestate, superstitiosa assentatio immoderata fuit.

DE DOMIBVS QVORVNdam doctorũ. Cap. XI.

DE domibus Regum, Imperatorũ, ciuium illustrium, aut diuitum, de quibus paßim legitur, nihil dicam, & satis multa ab alijs, præsertim à Marliano, sunt collecta: sed referam tantũ domicilia quorũdam doctorum, qui etiamsi Octauiorum, Scaurorum, Messalarum, Catulorum, Lateranorum, Corneliorum, Balbinorum similes ædes non poßederint, tamen & illas celebrarunt, & casulas suas nobilitarunt uirtute & ingenijs. imò uerò quicquid alij laudis habent, per doctos sunt consecuti. Tantum enim scimus, quantum à literis accepimus.

Craßi oratoris,

In Palatino, ut illis temporibus, magnifica fuit.

In

In eius atrio, cùm in publico nondum ullæ marmoreæ essent, columnæ Hymettiæ quatuor, ut Plin. lib. XVII. uel ut idem XXXVI. bis prodidit, sex fuerunt, nõ longiores duodenûm pedũ: cum tamen ideo Cn. Domitij & M. Bruti reprehensionibus non caruerit. Alij in Viminali ponũt, sed ea fuit Craßi cognomento diuitis, de qua Persius Satyra secũda, —Nunc Craßi mittit in ædes.

Calui oratoris & poetæ,

Prope forum Romanum, supra scalas Anularias. eam primùm habitauit Augustus Cæsar.

Philippi,

In Carinis, sub Esquilino. Horatius 1. Epist.
Strennuus & fortis, caußisq; Philippus agendis
Clarus, ab officijs octauam circiter horam
Dum redit, atq; foro nimium distare Carinas
Iam grandis natu queritur.

Hortensij,

In Palatino, quam domum secundam poßedit Augustus, non procul ab æde nunc S. Anastasiæ.

Ciceronis,

In eodem Palatino, supra ædem Iouis Statoris, quam incensam à P. Clodio, maiore sumptu ex ærario ædificauit Senatus.

Salustij,

In

In Quirinali, cuius ruinas supra hortos eiusdē in ualle subiecta extare aiunt. Qui de uita ipsius scripserunt, prope Mineruæ ædem, quæ hodie S. Mariæ sacra est, uolunt habitauisse. Quod si ita est, hæc prima fuit: altera, post præturam Africanam ab ipso culta.

Attici,

In eodem monte, ubi nunc S. Vitalis templum, fuit situ & sylua amœnissima.

C. Aquilij,

Iurisconsulti, in dorso montis Viminalis, omnium consensu pulcherrima. Plinius *lib.* XVII.

M. Manilij,

Iurisconsulti celebris, & prudentis oratoris, in Carinis. Cicero *in Paradoxis.*

L. Annei Senecæ,

In Palatino Cœlium uersus, supra balneum: cuius domus incommodum & inquietum situm ipse describit lib. VII *ad Lucilium,* Epist. LVII.

Plinij iunioris,

Oratoris, supra Suburā in Esquilino, quod ipse in Epistolis, Martialis in Epigrammatis testatur.

Ennij poetæ,

In monte Auentino iuxta Tutulinæ fanum, ut ex Porcio tradit Varro.

Virgilij,

Virgilij,

In campo Esquilino, iuxta Mecœnatis hortos, qui erãt inter aggeres Tarquinij, et urbis mœnia.

Propertij,

In Esquilino. ita enim ipse libro secundo,

I puer, & citus hæc aliqua propone columna,
Et dominum Esquilijs scribe habitare tuum.

Ouidij,

Infra Capitoliũ, quà Velabrum respicit, circa eum locum, ubi nunc est S. Mariæ tẽplum de consolatione. Innuit ipse lib. I. Trist. Capitolia cernẽs
Quæ nostro frustra iuncta fuere lari.

Martialis,

Intra Viminalem & Hortulorum collem, prope pilã dictam Tyburtinã. Sic enim ipse libro V.

Sed Tyburtinæ mihi proximus accola pilæ,
Qua uidet antiquũ rustica Flora Iouem.

Idem lib. I. Longum est, si uelit ad Pilam uenire,
Et scalis habito tribus, sed altis.

Stellæ,

In aditu Suburæ. Idem lib. XII.

Vel si malueris, prima gradiere Subura,
Atria sunt illic Consulis alta mei.
Laurigeros habitat facundus Stella penates.

Suræ,

In Auentino, Palatinum uersus. Idem lib. VI.

Quiq;

Quiq; uidet propius magni certamina circi,
Laudat Auentinæ uicinus Sura Dianæ.

DE THEATRIS, CIRCIS, ODEIS, stadio, xysto, item de factionibus aurigantiũ. Cap. XII.

IN *liberis ciuitatibus multa populo concessa sunt, qui cum sæpenumero grauibus & diuturnis bellis, sine quibus libertas retinetur, difficulter uexarentur, domesticæ quædã animorum relaxationes inductæ sunt, & multiplices ludi ac diuersa spectacula publicè exhibita: idq; cùm in Græcis ciuitatibus usitatißimum fuit, tum in* Romana Rep *contra* Scipionis Nasicæ *consilium ita increbuit, ut lusus licentiam, iocus turpitudinem, frequentia lasciuiã, consuetudo deniq; crudelitatem pepererit.* Nam *& spectatores, & fautores, & actores scelerum, ipsi interdum principes aderant.* Aedificijs *theatrorum præerant censores: ludis & spectaculis, ædiles curules: & ut ex* Iuuenale *patet, prætores, quibus & consulares addidit* Nero, *&* Domitianus *præfectos, quales sunt apud* Martialem Lectius *quidam, &* Oceanus. In *Capuanis inscriptionibus, exactor operum publicorum, & theatri legitur: & dux theatralium operarum, apud* Tacitum. Theatra *autem non solum ex lateribus fuerunt structa, ut in urbe*

Statilij,

Statilij, ad Lyrim fluuium, Minturnense, & quod est Puteolis, quæ nos uidimus: neq; ex quadratis tātum lapidibus, ut Pompeij, Marcelli, Titi: uerum etiā ex solido marmore, quale fuit Capuanū, cuius ruinas mirati sumus: item Veronense, de quo Torellus Sarayna: item Atheniēse, quod inspexit Cyriacus Anconitanus. Sed ad Romana. De Caßij theatro Paterculus: de Scauri et Curionis, Plinius: de C. Cæsaris Tacitus, de Balbi Ausonius, de Claudij Suetonius, de Neronis Sex. Aurelius, de Traiani Spartianus, de tribus theatris & uno amphitheatro campi Martij Strabo, de theatro montis Esquilini Martialis. Hæc cū nulla amplius sint, de ijs quorum aliqua extant uestigia, agemus.

Theatrum Pompeij,

Ad campum Floræ, contiguum circo Flaminio, uestigia cernuntur in cella uinaria, & in equili domus Vrsinæ. Hoc Pompeius mansurum instruxit, igne consumptum instaurauit Tiberius, perfecit Caligula, iterum ambustum restituit Claudius, uetustate collapsum refecit Theodericus rex Gothorum. Adeò tenui & apta iunctura fuit, ut non compositum opus, sed ex uno perpetuoq; lapide factum uideretur. Fuit & aliud Pompeij, uicinū cāpo Martio, de quo Plinius li. XXXIIII. Vnum fortasse ex illis de quibus Strabo loquitur.

Marcelli,

Intra Capitolium & Tiberim, in cuius ruinis hodie ædificatum est palatium Sabellæ familiæ, & ampliora eius uestigia sunt, quàm Pompeiani, & forum Holitorium uersus tabernas habet.

Statilij Tauri,

Intra portam Næuiam & Cœlimontanam, adhuc propè integrum, et urbis mœnibus inclusum, una eius parte intra, altera uerò extra murum. De his tribus loquitur Ouid. III. de Arte,

Visite conspicuis terna theatra locis.

Item III. Tristium, quem locum suprà explicaui.

Tiberij,

Eius aliqua uestigia in priuatis ædificijs intra aquam Virginem, & columnam Cochlidem Antonini uisuntur: nam iuxta septa fuit.

Titi,

Intra Cœlium & Esquilinum, uulgus à mole ædificij Coloßeum appellat, urbe media, auctore Suetonio, situm: altitudinis tantæ, ut uisio humana ad eius summitatem ægrè cõscendat: quòd testatur in XVI. Marcellinus. In altum habuit fornices quatuor, alterum alteri impositum, tres inferiores in extremo columnis sustentantur cum diuersis capitellis: superioris pars pro muro est, fenestris aliquot lucem admittentibus. Adeundi

loca

loca uaria. Primus enim introitus est in ipsam aream circularem, quam nũc nominant harenam: proximus ascensus est ad sedilia. sequitur alius ad aream aditus, postremus descensus in loca subterranea, ad quæ obruta iam perueniri nequit. Sedilium ratio non planè perspicitur, muri tamen magis ac magis sunt ad spectantium commoditatem decliues. Post sedilia latus & spaciosus supra porticum ambitus. Ex ruinarum amplitudine, rectè scriptum à Martiale uidetur,

Omnis Cæsareo cedat labor Amphitheatro:
Vnum præ cunctis fama loquatur opus.

De ludis Theatralibus, item de scenicis actionibus & originibus, M. Terentius Varro libros scripsit. Ludorum tempore contra æstum theatra uelis tecta fuisse, & sedilia croco conspersa, prodiderunt præter Plinium libr. XIX. etiam poetæ, cùm ueterum frugalitatem laudibus efferunt. Vt Ouid. libro primo de Arte:

Tunc neq; marmoreo pendebant uela theatro,
Nec fuerant liquido pulpita rubra croco.
Illic quas tulerant nemorosa palatia frondes
Simpliciter positæ, scena sine arte fuit.
In gradibus sedit populus de cespite factis,
Qualibet hirsutas fronde tegente comas.

Item Propertius lib. IIII.

Nec sinuosa cauo pendebant uela theatro,

Pulpita ſolennes non oluere crocos.

Vas ipſum quo ſedilia ſpargebantur, Nimbus appellatur à Martiale, qui ad Agathinum pugilẽ his uerbis ſcribit:

Lubrica Corycio quãuis ſint pulpita nimbo,
Et rapiant celeres uela negata noti.

Fuit θεατρικὸν ἀργύρειον, quod extat latino uocabulo nuncupat Chariſius. Romanus populus ludos ſpectabat coronatus, ad quos omnis ætas & ſexus admittebatur. Quamuis autem theatra, Circi, Campus, ſingulares quæq; ac proprios ludos haberent, & exercitationes cuique loco accommodatas: tamen eadem ſæpe omnibus in locis peracta ſine diſcrimine fuerunt. Nam ut de circo dicam, in eo curſores, pugiles, luctatores, gladiatores, confectores ferarum uerſabantur. nam in eo bigarum quadrigarumq; curſus, & ludi taurilες, & ferarum uenationes, et equeſtria ac pedeſtria prælia exhibebantur. Introducti etiã ſunt mimi, ſaltatores, citharœdi, hiſtriones, funambuli, qui in theatris ſolebant agere frequentius. Contrà in theatro nauale præliũ edidit Domitianus. Nunc de Circis breuiter dicendum eſt.

Circus Maximus,

Ex Palatini latere meridionali, quod Auentino eſt oppoſitum, iacet: cuius ruinæ cernũtur ab æde S. Anaſtaſiæ, uſq; ad Seueri ſeptizonium. Forni-

tes quadrupliciter altera alteri imposita, & sedilium directæ lineæ. Carceres olim & metæ ex topho lignoq; fuerunt, quæ marmorea & aurata fecit Claudius. Ne quis autem alij sedendo molestus esset, hæc dat præcepta Ouidius:

Tu quoque, qui spectas post nos, tua contrahe crura,
Si pudor est, rigido nec preme terga genu.
Sed pendent tibi crura, potes si fortè, iuuabit
Cancellis primos inseruisse pedes. &,
Quid frustra refugis? cogit nos linea iungi:
Hæc in lege loci commoda Circus habet.
Tu tamen à dextra, quicunq; es, parce puellæ:
Contactu lateris læditur illa tui.

In circo ornamẽti caussa cùm Deorum imagines gypseæ, tum detracta hostibus spolia suspẽdebantur. Idem,

Siue erit ornatus, non ut fuit antè sigillis,
Sed regum positas Circus habebit opes.

Ad circum in cellis subterraneis habitabant, qui quæstum corpore facerent, ut ex Iuuenale colligitur, et apertè declarat in Vario Lampridius: Omnes de theatro, de Circo, de stadio, & omnibus locis & balneis meretrices collegit. Ad eundem res furto sublatæ sub crepusculi tempus uẽdebantur, quod in Horatium, cum circum uespertinum uocat, annotauit Helenius. Serui per circum nu-

ces, & fractum cicer clamando solebant circumferre, item in cortinis aquam portare, quæ esurienti sitientiq; plebi uenderent: quod adhuc in Italiæ ciuitatibus usitatum est. Ad illud respexit Horatius, ubi equestrem, & patricium, & copiosorum hominum ordinem, ab infima plebe discernit, scribens ad Pisones:

Offenduntur enim, quibus est equus, & pater, & res,
Nec si quid fracti ciceris probat, et nucis emptor,
Aequis accipiunt animis, donant'ue corona.

Alterum in Pænulo ostendit Plautus,

Ita replebo atritate, ut atrior multò sies
Quàm Aegyptij, aut qui cortinam ludis per circum ferunt.

Tomentũ Circense erat culcitra ex gnaphalio, aut alijs herbis uel arundinibus concisis facta, quæ substernebatur multitudini: quod ex Suetonio & Martiale cõstat. Circi nomine, etiamsi nihil aliud addatur, intelligitur Maximus: ut fori appellatione, Romanum accipimus: campi uocabulo, Martium.

Flaminius,

Incœpisse uidetur circa ædem S. Angeli in piscina, protensus ad campum usq; Agonium. Eius inter ruinas plurimas, uestigia sunt apud apothe-

cas obſcuras, prope ædem S. Roſæ, & ſacellum ſepulchri ſancti. Ab Apollinis tēplo, quod alijs magis conſpicuum fuit, alio nomine Apollinaris. In hoc circo uitri officina fuit, in qua pocula fierēt, coloratis punctis quaſi gemmis inſignita, & cryſtallinis ſimilia: quæ ut precio gemmatis æquanda non erant, ita uſu reperiebātur firmiora, quòd aquis calidis, ut ueræ gemmæ, non uiciarētur aut fluerent. quod Martialis in Apophoretis docet, diſticho Calices, & expreßius lib. XII.

Cum tibi Niliacus portet cryſtalla cataplus,
Accipe de circo pocula Flaminio.
Nullum ſollicitant hæc Flacce toreumata furem,
Et nimium calidis non uitiantur aquis.

Floralium,

In ualle intra collem Hortulorum & Quirinalem. Ouidius de hoc V. Faſt.

Circus in hunc exit, clamataq; palma theatris,
Hoc quoq; cum circi munere carmen eat.

Intimus,

Qui antiquiore nomine, Circus ad murum, ut Varro. In campo Figulino, & in Vinetis Tiberi adiacentibus, eius rudera ſpectantur.

Neronis,

In ualle inter Ianiculum & Vaticanum.

Antonini Caracallæ,

Ab alijs, Prætorianus, quòd ibi cohortis Prætoriæ statio fuerit, extra Capenam. Vestigia qualiacunq; apparent prope S. Sebastianum, & molem illam quæ nunc Bouis caput dicitur.

Alexandri Seueri,

Eo in loco, ubi campus nunc Agonius.

Antequam ad reliqua progrediamur, illud admonendum est, claris uiris, & ad populum gratiosis, in theatrum aut circum introëuntibus, clamore publico & plausibus uulgi gratulationes factas. ut Mecœnati, de quo Horatius,

Datus in theatro cum tibi plausus.

Et Cesari Domitiano, de quo in VIII. Martialis,

Dum te longa sacro uenerantur gaudia Circo,
Nemo quater missos currere sensit equos.

ODEVM,

Græco nomine dictum ᾠδεῖον, publicum ædificium erat, in quo, ut in xysto athletæ, in lanistæ ludo gladiatores, ita citharœdi & tibicines à musico, & reliqui fortasse scenici actores ab histrione exercebantur antè, quàm in theatrũ prodirent. Odea in urbe quatuor fuerunt. Vnum, in monte Auentino, de quo ad Atticum loquitur Cicero, etiamsi locus mẽdo nõ uacet: Monumẽtũ illud (inquit) quod tu tollere laudibus solebas, ut Odeum laxaremus, & usq; ad atrium Libertatis explicaremus, contempsimus. Alterum intra Palati-

Palatinum & Cœlium, prope Metam ſudantem (hæc nunc intra amphitheatrum Titi, & arcum Conſtantini collapſa cernitur) cuius quidem nomen Seneca non exprimit, ſed ab uſu deſcribit ad Lucilium lib. VII. In ijs quæ me ſine auocatione circumſtrepunt, eßedas tranſcurrentes pono, & fabrum inquilinum, & ſerrarium uicinum: aut hunc qui ad Metam ſudãtem tubam experitur et tibias, neque cantat, ſed exclamat. Tertium prope theatrum Pompeij. quod innuere uidetur Marcellinus lib. XVI. cuius uerba, quamtumuis corrupta, quia locis aliquot eorum teſtimonio ſum uſus, cuncta ſubſcribam: Intra ſeptem montium culmina, per accliuitates planiciemq́; poſita urbis membra colluſtrans, & ſuburbana, quidquid erat primum, id eminere inter alia cuncta ſperabat. Iouis Tarpeij delubra, quantum terrenis diuina, præcellentia. Lauacra in modum prouinciarum extructa. Amphitheatri molem ſolidatam lapidis Tiburtini compage, ad cuius ſummitatem ægrè uiſio humana conſcendit. Pantheum uelut regionem teretem, ſpecioſa celſitudine fornicatam. Elatos uertice ſcanſili ſuggeſtus conſulum, & priorum principum imitamenta portantes. Vrbis tẽplum, & Pacis, Forum, & Pompeij theatrum, & Odeũ, & Stadium, aliaq́; inter hæc decora Vrbis æternæ. Verùm cùm ad Traiani fo-

rum uenisset, singularem sub omni cœlo structuram, ut opinamur, etiam numinum assensione mirabilem, hærebat attonitus, per Giganteos contextus circumferens mentem, nec relatu effabiles, nec rursus mortalibus expetẽdos. Hæc ille. Quartum inter cætera opera mirabilia & memorabilia fecit Domitianus, ut in uita eius Suetonius tradit: quamuis non planè indicet, extruxerit'ne an instaurauerit. nam (ut ait Sex. Aurelius) multa ædificia cœpta, multa à fundamẽtis ipse cõstruxit.

Stadium,

Locus cursoribus destinatus, & hoc extructum à Domitiano, eodem Suetonio testante. Etsi autem ubi fuerit, et unum'ne an plura extiterint, nesciatur: tamen inter maxima & præcipua urbis loca poni intelleximus è Marcellino, et è Lampridio: quorum uerba in hoc ipso capite citauimus. Martialis lib. III. ad Matronam,

Gymnasiũ, thermæ, stadiũ est: hac parte recede,
Exuimur, nudos parce uidere uiros.

Stadiodromũ quẽdam Astylõ nominat Plinius lib. XXXVIII. & multos celebrat Pindarus, & notus historijs est Milo Crotonitata, & eadem patria natus Ischomachus: unde studium ambitiosæ his in rebus Græciæ magis cognoscas.

Xystus,

Græca

Græca quoq; appellatione locus dictus, in quo sub tecto hyemis tempore uersabantur athletæ. Vt autem Odeum theatri, Stadium circi, ita Xystus forma porticus erat exstructus: inde & hypethras, hoc est (ut Plinius) subdiales ambulationes, neutro genere xysta appellarunt Romani.

Odeum multa sedilia, multasq; columnas habuit, cum pronis & decliuibus tectorijs, ut in Pericle describit Plutarchus: stadium, carceres, & metas, non secus atq; circus: xystus columnas in latum directas. Qui concertantibus præerat, Xystarchus: qui ipse certabat, Xysticus nominatus, ut in antiquo marmore:

L. THENODORVS XYSTICVS
PARIDI THYMELICO BENE
MERENTI FECIT.

Factiones aurigantiũ, qui ludis Circensibus palmã quærebãt, fuerũt quatuor: quæ à coloribus, uiridis, cærulei, coccini, albiq; panni, quo donabantur, nomina acceperũt, Prasinæ, Venetæ, Russatæ, Albatæ. Domitianus duas aurati purpureiq; panni ad quatuor pristinas addidit, teste Suetonio. Harum factionum ad reprehensionem usq; studiosi fuerunt principes nonnulli, ut Caligula Prasinæ, Vitellius Venetæ: tum agitatores ipsos habuerunt in precio, ut Caligula Incitatum, Nero Prasinum, Domitianus Passerinum & Tigrim, Nerua Scor-

pum: quorũ uictorias prædicatione extollit Martialis, ut M. Aurelij Dioclis, et C. Pompeij Euſceni, & Fuſci, uetera epigrammata. Martialis tres factiones coniungit,

Si Veneto, Praſino 'ue faues, qui coccina ſumis,
 Ne fias iſta transfuga ueſte, uide.

De Praſina ſeparatim Iuuenalis Satyra XI.

Totam hodie Romam circus capit, & fragor aurem
Percutit, euentum uiridis quo colligo panni.

Iuſtiniani temporibus ex contentione factionum Praſinæ & Venetæ, tanta Byzantij ſeditio exorta eſt, ut quadraginta ferè hominum millia ſint truci data: quod ex Zonora Monacho ſcripſit Cuſpinianus. Poſt illam cladem factionum nomina ſunt abolita.

DE PORTICIBVS. Caput XIII.

INter clara Vrbis ædificia porticus fuerũt, quæ uel ædibus ſacris, uel illuſtrium uirorum domibus, uel publicis ædificijs annexæ, aut neceßitatis, aut ornamẽti uoluptatisq; gratia fuerũt. Velleius in ſua hiſtoria conqueritur, cum poſt bellum Punicum à Scipione cõfectum, in ſomnum à uigilijs, ab armis ad uoluptates, à negotijs in ocium eſſet cõuerſa ciuitas, tum primùm familias illuſtres inter ſe

ter ſe certaſſe eiuſmodi ædificiorũ pompa, donec publicam magnificentiam ſecuta priuata luxuria ſit. Porticus nomina acceperunt, aut à deorum tẽplis, ut Concordiæ, Quirini, Herculis: aut ab auctoribus, ut Pompeia, Octauia, Liuia, itẽ Naſicæ, Metelli: aut ab ædificij qualitate, ut curua, miliaria, ſtadiata, porphyretica, Corinthia: aut ab hominũ actionibus, ut Margaritaria apud Victorẽ, Argentaria apud Vitruuium: aut à picturis, ut Iſidis, Europæ, Argonautarum: aut à locis adiũctis, ut porticus amphitheatri, porticus circi, porticus ſeptorũ, porticus campi Martij. In porticibus interdum res ſeriæ agebantur, ut cum in ijs haberetur ſenatus, cum ius diceretur, cum publica acta notarentur, cum legati gentium externarum exciperentur, cum ſponſalia fierent. Interdum in ijs lucri gratia conſiſtebant, qui res precioſas, gemmas ſcilicet, tabulas, ſigna, toreumata, aulæa uenderent. Plerunque animi cauſa, æſtiuis præſertim caloribus, ad captandam umbram ibidem inambulabant. Enumerabimus hic cùm eas quæ nunc extant, tum quæ à ſcriptoribus ſunt celebratæ.

Apollinis Palatini,

Ante celeberrimum illud templum ab Auguſto poſt Actiacam uictoriam conditum, in Palatino, circum Maximum uerſus, auro et columnis Numidicis, & ſtatuis, et picturis uarijs ornata, duorum

poetarum

poetarum testimonio. Propertij lib. II.

Quæris cur ueniam tibi tardior? aurea Phœbi
Porticus, à magno Cæsare aperta fuit.
Tantam erat in speciem Pœnis digesta colũnis,
Inter quas Danai fœmina turba senis.
Hic equidem Phœbo uisus mihi pulchrior ipso
Marmoreus tacita carmen hiare lyra.
Atq; aram circunsteterant armenta Myronis,
Quattuor artificis uiuida signa boues.

Et Ouidij tertio Trist.

Inde timore pari gradibus sublimia celsis,
Ducor ad intonsi candida templa Dei.
Signa peregrinis ubi stant alterna columnis
Belides, & stricto barbarus ense pater.
Quæq; uiri docto ueteres fecere, nouiq;
Pectore, lecturis inspicienda patent.

Dicit poeta, signa alterna stetisse, quia in una parte fuerunt filiarũ Danai effigies, & è regione sub dio totidẽ equestres filiorũ Aegypti: ut inquit uetus Persij interpres. Huius nulla extãt uestigia.

Iouis Vltoris,

Quæ postea ab æde, porticus Panthei: ab auctore, porticus Agrippæ dicta est. Reliquæ sunt ex ea columnæ ingentes XVIII. pilæ XII. ita distributæ, ut primus ordo habeat columnas octo, inter quas aditus ad templi ipsius fores: post quem duo alij ordines, in singulis columnæ quatuor, quæ inæ qualibus

qualibus primi ordinis, primæ scilicet & tertiæ respondent. Proximi ordines tres, pilas ternas habentes, longius inter se, quàm columnæ distant.

Quirini,

In ea Quirinalis parte, quæ Viminalem attingit, ubi hodie S. Vitalis templũ, Martialis lib. XI.

Vicinam pete porticum Quirini,
Turtam non habet otiosiorem
Pompeius, uel Agenoris puella,
Vel primæ dominus leuis carinæ.

Siluani,

De hac antiquum Epigramma, quod Romæ legitur.

SILVANO SANCTO L. VALLIS SOLON PORTICVM EX VOTO FECIT. DEDICAVIT K. APRILIB. PISONE ET BOLANO COSS.

De templo autem Siluani sub Viminali, an de alio cui porticus adiuncta sit, intelligatur, incertum est.

Herculis,

In aditu circi Flaminij, quam æde illa instaurata Martius Philippus Augusti uitricus fecit. Unde Philippi porticus dicitur à Martiale lib. V.

Vites censeo porticum Philippi.

Si te uiderit Hercules, *peristi.* Hanc Plinius *lib.* XXXV. *bis commemorat propter* Apellis & Antiphili *pictorum opera*, & *ædem* Herculis *cum hac porticu coniungit* Victor.

Mercurij,

Inter *circum* Flaminium & Tiberim, *semidiruta, ante templum* S. Angeli *in piscina.* Hæc & Seueri, & Antonini *dicitur, ab imperatoribus qui restituerunt, aut ornarunt. Sub ea nunc porticu pisces, & ferinæ carnes uenduntur.*

Neptuni,

Ante eiusdem ædem iuxta Septa, *ubi comitia fiebant, qui locus eminentior, iam* Mons acceptorius & Citorus *dicitur.*

Concordiæ,

Sub Capitolio *forum uersus, de quo octo adhuc columnæ altißimæ extãt, breui inter se spacio disiunctæ.* Hanc *penè integram se uidisse scribit* Poggius, & *columnas ad calcis usum suo tempore disiectas: id quod non rarò fit in urbe, etiam in maximis ædificijs.*

Veneris Erycinæ.

Ante portam Collinam, *eius deæ templo coniuncta.* Porticus *mentionem facit* Strabo, *templi* Ouidius II. De remedio.

Libertatis,

In

In Palatino, quam domo Ciceronis euersa, fecit Clodius, sed eadem paulo pòst sublata.

Scipionis Nasicæ,

Ab æde Saturni extensa ad Capitolinum, quam inter magnificas enumerat Velleius.

Q. Metelli,

Idem: Metellus (inquit) Macedonicus, porticus quæ fuerunt circundatæ duabus ædibus, sine inscriptione positis, quæ nunc Octauiæ porticibus ambiuntur, fecerat. Plinius de eadem lib. XXXIIII. fuit hæc ad finem circi Flaminij, ut ex Varronis et Vitruuij scriptis coniunctis colligi potest. Visuntur hodie inter S. Nicolaum de Funarijs, & S. Mariam de Sole, circum Flaminium uersus, multæ marmoreæ columnæ: sed huius, an alterius porticus sint, nondum liquet.

Cn. Octauij,

Duobus nominibus alijs appellata: à structura, Corinthia: à pictura, Persei. nam Cn. Octauius de Perse Macedoniæ rege triumphum agens, ex manubijs porticum condidit, & res suas gestas in ea depingēdas curauit. Vnde meritò amœnißima à Velleio habetur: qui addit, eam in Circo fuisse: uerum, ne relinquatur in dubio, de quo loquatur, Plinius exprimit Flaminium. Extant uestigia intra ædem S. Nicolai de Chalcaria, & turrim Ar-

gentinam;

gentinam, columnæ semiobrutæ cum capitellis Corinthijs. Duplex columnarum ordo fuit, auctoribus Plinio et Victore. ab Augusto, cum esset incendio deformata, in formam meliorem reducta est, quod ex Verrio tradit Pompeius.

Q. Catuli,

Quæ euersa M. Flacci domo, qui Gracchanas partes contra Remp. fouerat, extructa de Cimbricis manubijs. Eam diruit Clodius, ut in orationibus & Epistolis testatur Cicero.

Hortensij,

In Palatino ante ædes ipsius, breuis, & ex columnis Albanis, sine ullo marmore. Suetonius.

Balbi,

Eius contigua theatro, circa illum locum, qui nunc Apothecarum obscurarum nomen habet.

Aemilij,

Intra portam Trigeminam & naualia. Liuius.

Faberij,

In Auentino, auctore Vitruuio. Corruptè apud Victorem Fabraria, pro Faberia legitur. Faberij scribæ multa mentio apud Ciceronem.

Numicij,

In foro Romano circa Rostra, & ædem Veneris genitricis. In hac Antonius Lupercus, auream coronam Cæsari imposuit, ut est in secunda Philippica.

pica. Videndum, num Numicia eadem sit cum ea, quam Miniciam Velleius nominat.

Philippi,

In regione circi Flaminij, ut Victor: de ea paulo antè, de porticu Herculis Musarum. Fuit picturis ornata, quia ad splendorem urbis Augusto hortante facta est.

Pompeij.

Ad eius theatrum, omnium sumptuosissima, primum columnarum uarietate & multitudine, etenim ἑκατόνστυλος, seu (ut quidam) centenaria dicta est: tum platanorum ex utraq; parte nemoris modo ipsam ambientium diffusa umbra: postremò aquarum illuc deductarum amœnitate, quæ singula prædicat lib. II. Propertius:

Scilicet umbrosis sordet Pompeia columnis
Porticus, aulæis nobilis Attalicis,
Et creber pariter platanis surgentibus ordo,
Flumina sopito quæq; Marone cadunt.

De eadem sentire uidetur Martialis lib. III.

Inde petit centum pendentia tecta columnis,
Illinc Pompeij dona, nemusq; duplex.

Aestatis tempore frequentes in ea ambulabant homines, ut primo & tertio libro de Arte Ouidius innuit. In eadem Pompeij imago populi uoluntate erecta: Plutarchus in uita Bruti.

M. Agrippæ,

Ante ædem Panthei, de qua paulo antè Horatius lib. I. Epist. — cum bene notum

Porticus Agrippæ, et uia te conspexerit Appij.

Iulij,

Prope arcum in foro Fabianum. Huius porticus mentionem inueni apud Persij interpretem, & Victorem.

Augusti,

Plures unà in Cãpo, cuius solũ lithostrotũ, et latera myrto, lauro, ac buxo circũdata, perpetuæ uiriditatis. Alia duplicata in ipsius foro, in qua statuæ uirorũ illustriũ triũphali habitu statutæ erãt.

Liuiæ, uxoris Augusti,

Ad uiam sacram, ubi nunc ruinæ templi Pacis cernuntur, artificum tabulis ornata, & opaca fœcundißimaq; uite inumbrata: de hac lib. XIIII. Plinius. de illis Ouidius,

Nec tibi uitetur, quæ priscis sparsa tabellis
Porticus, auctoris Liuia nomen habens.

Hanc inter præclara Vrbis ornamenta recenset Strabo.

Octauiæ, sororis Augusti,

De eadem Ouidius I. de Arte,

Aut ubi muneribus nati sua munera mater
Addidit, externo marmore diues opus.

Per

Per munera nati, Marcelli theatrum intelligitur, cui fuit Octauiæ porticus contigua: unde eandẽ porticũ Marcelli nominat Florus. Vestigia eius inter S. Nicolaum in carcere, & S. Mariam in porticu: ubi locus ex ruinis eminentior. Quin ipse uidi ibidẽ effodi lapides Tyburtinos, & fragmenta marmorea ingentium columnarum.

Claudij,

Vltra uiam sacram, theatrum uersus. Merula hanc & Liuiam eandem esse auguratur. Martialis à Tito & Domitiano fratribus significat Claudiam restitutam: nam postquam de amphitheatro Titi, & thermis eiusdem locutus est, addit:

Claudia diffusas ubi porticus excipit umbras.

Vltima pars aulæ deficientis erat. ad eam quondam terminabatur domus aurea Neronis.

Neronis,

Intra ipsius domum æneo colosso addita, triplex fuit, & singuli ordines M. paß. complexi sunt, ut ex Suetonij uerbis licet intelligere. Alij milliariam à spacio uocant.

Neruæ,

In ipsius foro cum columnis excelsis, partim rotundis, partim quadratis, quarum adhuc aliquæ relictæ sunt, olim laminis ex orichalco tecta.

Traiani,

Eiusdem foro adiecta, cui columnarum altitudine nulla nullius ætatis in urbe par fuit.

Antonij Pij,

Iuxta ædem S. Stephani de Truglio, de qua undecim marmoreæ columnæ striatæ, magnæ & pulchræ extant. In ea nunc ædificata domus, in qua pueri orphani nutriuntur.

Faustinæ, uxoris Antonini,

Forum Romanum, et Palatinum montem prospiciens. extructum in ea templum S. Laurentij in Miranda: ex ea decem columnæ reliquæ, forum uersus sex, utroq; ex latere binæ. In epistylijs extat inscriptio.

Gordiani,

In campo Martio sub colle, longa ped. M. in cuius lateribus uiridaria ex lauro, myrto, & buxo fuerunt, ut est apud Capitolinum.

Galieni,

In eodem campo usque ad pontem Muluium extensa, dicta πεντάστιχος, propter quinque ordines, quorum primus ex pilis, reliqui quatuor ex columnis fuerunt. Dicta etiam Flaminia, propter uiæ uicinitatem.

Constantini,

De hac nihil aliud, quàm quòd in Capitolio fuerit, legimus. Referuntur præter has & aliæ, ut Mi-

ut Minitij à Velleio, Neronis per totam urbem à Suetonio, Vipsani à Tacito, Reguli à Plinio iuniore, Asidata à Victore, Stadiata à Vitruuio, centum columnarum à Martiale: quarum quia locus incognitus est, nomina saltem ex auctoribus nota esse uoluimus. Pergamus porrò ad alias quasdam, dignas commemoratione, & olim non incelebres.

Porticus Capitolij,

Hæ fuerunt in latere cliui Capitolini, per quem ex Velabro ascensus in Capitolium fuit: consumptæ sunt incendio factionis Vitellianæ. auctor Tacitus.

Amphitheatri,

Triplex fuit: in exteriore parte aditus nunc cernuntur XXXIII. in media XXXVI. in intima LXXII. Sed tota illa mole consumpta, atque maxima ex parte collapsa, de uniuersa structura iudicare nemo nisi artifex potest.

Circi Maximi,

Et hæc triplex fuit, sed ita, ut ex triplici structura una circularis fieret: binæ exteriores ambulationibus patuerunt liberæ, altera officinis et tabernis opificum et institorum occupata fuit. Circi ingentia rudera sunt, porticus nullæ extãt reliquiæ.

Septorum,

De qua Cicero ad Atticum lib. IIII. & Plinius

 lib. XVI.

lib.XVI.à M.Agrippa circũ septa cõstructa fuit.

Campi Martij,

Hæ circum circa Campum ambierunt, ut Strabo testatur. Ex eis una fortasse fuit, quæ sequitur.

Europæ,

Adiuncta Campo, non procul à ductu aquæ Virginis, canente Martiale,

Sed curris uitreas tãtum prope Virginis undas,
Aut ubi Sidonio taurus amore calet.

Vmbrosa fuit buxeto. Idem,

An delicatæ sole rursus Europæ
Inter tepentes post meridiem buxos
Sedet?

Vnde idem ad hominem loca publica cœnæ caussa frequentantem, iocose scribit, lib. II.

Lotus ad Europes tepidæ buxeta recurrit,
Si quis ibi serum carpat amicus iter.
Per te, perq; tuam uector lasciue puellam
Ad cœnam, Selium tu, rogo, Taure uoca.

Idem Agenoris puellæ hanc porticum nominat, lib. XI.

Ar gonautarum,

A' pictura sic dicta, à campo ad septa extensa, auctore Martiale lib. II.

Si nihil Europe fecit, tum Septa petantur,
Si quid Phillyrides præstet, & Aesonides.

Post Quirini, Pompeij, & Europæ, tanquam

præcipuam

præcipuam hanc extollit idem poeta, quos uersus de Quirini porticu retulimus. De eadem lib. III.

Hinc si receßit, porticum terit templi,
Aut spacia carpit lentus Argonautarum.

Isidis,

In hortis Commodianis, à forma dicta Curua- à pictura, Isidis. Nam Commodus Imp. cum Pescẽnio Nigro, qui postea ad imperium aspirauit, in ea depictus fuit, quasi præses sacrorum Isidis. Non solum autem pictura, sed & musico opere insignis fuit, ut ait Spartianus.

Miliarensis,

In hortis Sallustianis, exornata ab Aureliano, qui secessu illorum hortorum delectabatur, ut est apud Vopiscum. Egnatius uult Milliariam dici, à mille passuum longitudine. quod nomen & Neronis porticus habuit intra Palatinum & Esquilinum, de qua paulo antè.

Porphyretica,

Et hæc memoratur à Vopisco. In ea actorum publicorum scribæ uersati sunt. Videtur iuxta Cõcordiæ ædem fuisse, in qua sæpißimè Senatus habebatur. nam prope ædem triplicis porticus fundamenta superioribus annis effossa constat.

DE ARCVBVS TRIVMPHALIbus, & trophæis, Cap. XIIII.

ARcus olim honoris uirtutisq; caussa erecti sunt ijs, qui externis gentibus domitis, singulares uictorias patriæ pepererant. Ii primùm rudes & simplices fuerunt, cum uirtutis præmia, non ambitionis lenocinia essent: seculo insolētiore monumēta uictoriarũ, et triumphorũ pompa, fuit in ijs incisa. Erant aut latericij, ut Romuli: aut ex rudi lapide quadrato, ut Camilli: aut ex marmore, ut Cæsaris, in foro: Drusi cum trophæis, in uia Appia: Traiani, in eiusdē foro: Gordiani, in Viminali: Gratiani, item Theodosij, non longè à uia Triumphali: deinde etiam reliqui, quos iam nominabimus: de ijs enim tantum, de quibus adhuc restat aliquid, loquemur. Arcuum forma, primùm erat semicircularis, unde & nomen fornicis accepit: fornix enim Fabianus à Cicerone dicitur, qui à Victore arcus Fabianus nominatur. Postea quadrata, ita ut in medio ampla esset porta fornicata, & ex eius portæ utroq; latere aliæ minores additæ. Intra mediæ portæ fornicem Victoriæ alatæ pepēderunt, quæ demissæ uictori transeunti coronam imponerent. In superiore arcus parte spacia sunt, in quibus aliquot homines, uel qui tubis canerēt, uel qui insignia trophæa ostentarent, stetisse uidentur. Hæc magnificentia Augusti temporibus, et paulo antè cœpit. nam de Cæsaris arcu, Seruius: de Drusi, Suetonius: de Germanici & Neronis, Tacitus.

Tacitus. Nouitium hoc inuentum ait Plinius, non quòd arcus ante Cæsarum tempora non fuerint, sed quòd tali ornatu non fuerint. Antiquißimi, de quibus extat aliquid, sunt tres: nouitij Plinio, nobis ueteres quinq;.

Arcus Romuli,

Vestigia inter S. Mariam de gratia, & S. Mariam de inferno. Bini fuerunt, quos, etsi latericij erant, tamen in marmoreos Romani non mutarunt, ne conditoris sui memoria, et priscæ frugalitatis monumentum interiret. Hos sua tempestate primùm collapsos, tradit Blondus.

Camilli,

A uia lata eunti uersus S. Mariam in Minerua, ex lapide quadrato, rudi, & nullorum ornamentorum, inclusus parti ædificiorum.

Fabij,

In uia sacra, cuius fundamenta cum in urbe essemus, effodi dicebantur, prope S. Laurentium in Miranda. In eo scuta & signa Victoriæ fuerunt sculpta.

Arcus Titi.

Marmoreus inter forum Romanum, & amphitheatrum, adiunctus templo S. Mariæ nouæ. In eo ab una parte sculptus de Iudæis triumphus. Imperator in curru sedens, ab alata Victoria coro

natur. currui præfertur arca fœderis, præcedentibus duodecim fascibus consularibus. Ab altera parte cādelabrum aureum cum septem lucernis, tabulæ Mosaicæ, *mensa aurea, & uaria tēpli* Hierosolymitani *uasa.* In *medio arcus fornice*, Titus *sedens aquilam alis expansis utraque manu sub genibus tenet.* In *frontibus*, Iudæi *uinctis post tergum manibus captiui aguntur.* Huius *splendidissimi arcus, & clarissimi triumphi, lib.* VII. *belli* Iudaici *meminit* Iosephus.

Domitiani, Titi fratris,

In *uia* Flaminia, *inter* S. *Syluestrum, &* S. Laurentium *in* Lucina, *quatuor columellas habet in prima fronte.* In *eo urbis imago, &* Victoriæ, & Domitianus *nudus sedens, corpore procero, & dormienti similis, à* Minerua *fouetur.* Martialis *libro* VIII.

Stat sacer, & domitis gentibus arcus ouans.
Hic gemini currus numerāt elephanta frequētēr,
Sufficit immensis aureus ipse iugis.

Extruxit plures per omnes urbis regiones, ut scribit Suetonius: *& insignem in uia* Appia, *de quo* Statius *in Syluis.*

Septimij,

Ad *radices* Capitolij, *propemodum è regione*

arcus

arcus Titi. Visuntur in eo nauales & terrestres pugnæ, cum machinis bellicis, uarijsq; armorum generibus. Ex utraq; parte uictoriæ, & milites gestantes trophæa. Ad eius superius spacium per gradus quinquaginta ascendimus.

Gallieni,

In Cœlio monte, coniunctus templo S. Viti, nullis ornamentis, ex lapide Tyburtino.

Constantini,

In Palatini radicibus ad caput uiæ Appiæ, multi ornatus & artificij. res eius gestæ in eo expressæ, & in primis bellum contra Maxentium: cui etiam iacenti, admisso equo insultans, minitatur. Fuerunt supernè circumquaq; impositæ statuæ, partim mutilatæ, partim collapsæ. And. Fuluius libro secũdo, quem carmine scripsit, plures recenset arcus, quorũ ne uestigia quidem relicta sunt.

Trophæa Marij,

Inter tẽpla S. Eusebij, & S. Iuliani, in Esquilino. Moles lateritia, in qua bina trophæa ex marmore. Sunt autẽ trunca corpora cum spolijs, quorũ alterum thorace squamoso indutũ, cũ ornamẽtis militaribus & clypeis, ante se habens iuuenem captiuum, brachijs ad tergum reuinctis, & undique alatas uictorias. Alterum armis militaribus ornatum,

tum, inter quæ clypei inæqualiter rotundi, galea aperta cum cono & cristis, & altera sine cristis clausa. In eodem inest forma chlamydis, & alia quædam, quæ marmore detrito & corrupto satis cognosci non possunt. Locus ille hodie Cimbricum uocatur, quia de Cimbris à C. Mario tropħæa sunt erecta.

DE TIBERI, ET FLVVIIS VRbis: & de ornamentis fontium, ac naumachijs.

Cap. XV.

Tiberis in Hetruria ex mõte Apennino, paulò supra Arnum oritur, augustiore nomine Tiberinus, à poetis Tibris, in sacris Serra, antiquißima appellatione Rumon, aliquando Albula dictus. Virgi. VIII. Aen.

Amisit uerum uetus Albula nomen.

In quadam urbis parte Terentum, ut apud Ouid. Mart. Intra septentrionem & occasum in urbem influit, & meridiem uersus apud Ostium oppidum, in mare Tyrrhenum ostio amplo, & proximè deducta fossa, quæ ibidem efficit insulam, infertur. Naturali suo colore, albus: uulgari amnium, cœruleus est: propter terram quam radit, flauus, & leni pluuia turbidus. Aqua cius in urbe uenditur,

tur, & in fictilibus urceis, aut uasis lapideis conti netur, fitq; in eis limpidißima, potu amabilis, & absq; corruptione longo tempore pura. Nec minus aquarum esse huic amni, quàm Nilo, Plinius tradit. Primum cursum habuit inter Palatinum & Capitolinum, per Velabrum stagnans, & fori partem. unde Ouidius:

Hic ubi nunc fora sunt, lintres errare uideres.

Sed eum repreßit Priscus rex, & post eò alueo, quo nunc currit, laxauit Augustus. quò respexit ad Pisones Horatius,

Amnis Doctus iter melius.

Aurelianus Aug. ad Flauium Arabianum scribit, se Tiberinas extruxisse ripas, & uadum alueі tumentis effodiße. De Tiberis auctu extat libellus Ludouici Gometij, & uisuntur in arce Romana, item ad templa S. Mariæ de populo, & S. Mariæ supra Mineruam, & ad S. Eustachium, alijsq; in locis indicia marmoribus incisa, ad quãtam altitudinem aliquoties creuerit. Interdũ aduerso cursu influentes amnes impellit, & alienis aquis nocet cùm urbi, tũ uillis et agris. Illud Augusti tẽpore factũ scribit Horatius: hoc Traiani, Plinius. Auctus eius religiosus, quia futurũ malũ aut cladẽ urbi portẽdere creditur. Nostra memoria, Clementis VII. Hetrusci, anno septimo, VIII. Id. Octobris, sereno cœlo, inopinato Tiberis incremento,

cremento, tota Roma nauigabilis facta est. De amnibus in Tiberim influẽtibus, Plinius libro tertio, & Corn. Tacitus libro primo Annalium.

Riuus Appiæ,

Frontinus: Riuus Appiæ (inquit) sub Cœlio monte & Auentino auctus emergit, infra cliuum Publicij Alsi, & inde eductus est in Naumachiam. Hodie per portam Gabiusam (ut & antè dixi) ingreditur fluuius, qui fertur per uallem inter Cœlium & Cœliolum, inde per uiam Appiam in radicibus Auentini, sub eo cliuo, quo ad S. Sabinam ascensus est, influit in Tiberim. A' Mariano oppido, aqua Mariana dicitur. Marlianus riuum Herculanum esse arbitratur.

Almo,

Extra Capenã, in quo religionis caussa quotannis sexto calẽdas Aprilis simulachrũ & carpentũ & leones Cybeles, & cultri Phrygij à sacerdotib. abluebantur: cuius mentio apud Ouidiũ, Lucanũ, Statiũ, Claudianum, Val. Flaccũ, Martialem. nam Cosmographi de eo fluuio, quod sciam, nihil. Non procul autem ab urbe cum Tiberi miscetur.

DE AQVIS RELIGIOsis in Vrbe.

Fuerunt & religiosæ aquæ: ut nihil unquam in Vrbe superstitione caruit. Mercurij, extra eandem

eandem Capenam, in qua qui lauabant, se à periurio liberari credebant: modum lauādi aliquot describit uersibus Ouid. li. V. Fast. Petronia, quam magistratus auspicatò transierunt, cum in campo agere quid uellent, ut auctor est Verrius Flaccus. Iuturnæ aqua in foro, quam ualetudinis caussa multi bibebant, & præ cæteris adhibebant ad sacrificia. Fontem autem Iuturnæ in foro fuisse, lib. I. Fast. ostendit Ouidius, eumq; secutus Victor in octaua regione. Versus Ouidij sunt,

Fratribus illa Deis, fratres de gente Deorum,
 Iuxta Iuturnæ composuere lacus.

Templum uerò fuisse in cāpo, prope aquam Virginem, apertè idem indicat,

Te quoq; lux eadem Turni soror æde recepit,
 Hic ubi Virginea campus obitur aqua.

Facile igitur tolli controuersia potest, quæ inter scriptores recētiores est, si uerba poetæ rectè considereres.

DE ORNAMENTIS FONtium, atque aquarum.

Quia uerò de aquis sermo est, de ornamentis fontium dicam aliquid, quorum non pauca ex antiquitate relicta sunt monumenta. Fontibus igitur uaria apposuerunt simulachra antiqui, uel propter religionem, uel propter ornatum. Religionis

gionis causa Apuli & Siculi Herculem, quia pur-gauit aquas extincta hydra: unde & thermæ Himeræ urbis in Sicilia, item Oetæ montis & Pylarum in Theßalia, in tutela Herculis fuerunt: quod Pindari & Sophoclis interpretes scribunt. et sunt qui omnes thermas ei eße sacratas uelint. Herculeæ thermæ Mediolani in primis nobiles, à quibus etiam uicus nomen traxit. M. Agrippa Romæ non Herculem, sed Hydram ipsam ad lacum Seruilium posuit, quod memoriæ prodidit Sex. Pompeius. Ornamenti autem gratia, fontibus apposita fuerunt diuersa simulacra, quorum & publicis in locis, & in nobilium ædibus adhuc plurima uisuntur. Vsitatißimum fuit, deos fluminum apponere, qui formantur iacere semierecti, urnisq; brachio suppositis amnes, tanquam è fonte emittere, uelati plerũque serto harũdineo, & tecti carbaso, quæ est uestis fluxa et ampla, umbilico tenus, superiore corporis parte nudi. Talis cernitur Tiberis, in domo Cæsia: talis Arnus, in hortis pontificijs: et duo coloßi marmorei in area Capitolina, Nili & Tigris, uel (ut quibusdam placet) Naris & Anienis, uel (ut alijs) Acheloi & Istri. Alter cubito innititur Sphingi monstro, alter tygri animali: barba alter prolixa, alter modicè resecta. Talis est colossus Rheni, prope forum

ſorum Romanum iacens, quem alij Niphatis fluuij eſſe putant: Blondus falſo uocabulo Iouem piſtorem, uulgus nouo Marforium nominat. Talis in ſcuto Aeneæ apud Virgilium,
Amnem cælata fundens pater Inachus urna. In domo Chiſiorum, extra portam Septimiam, ante Deum aquarum eo, quo diximus, modo cubantem, nuda mulier ſtans, dextramq; mamillam manu comprimens, aquam in ſubiectum labrum immittit. Ad ortũ Virginis in agro Lucullano, puellæ imago ad fontem ſtetit, ut Frontinus teſtatur: in Vmbria, Clitumnus prætextatus iuxta fontem ſuum; ut Plinius: in Surrentino Pollij, ante balneũ, ipſe Neptunus, ut Statius. In domo Cæſia, de qua iam diximus, Syluanus barbatus è ſaxo paulatim ſtillante, quaſi ex utre aquam exprimit. Reperiuntur frequenter Nymphæ dormientes, quæ amphoris & crateribus (ea fuerunt Hydriadum inſignia) innituntur: quorum ſymbolorum in Odyſſea mentio apud Homerum, & latius exequitur interpres eius Porphyrius. Antiqui operis pulcherrimum monumentum uidi Romæ, in capite uiæ latæ, in priuata domo: erat autẽ Nais ſinu aperto, ſupina iacens, & uẽtre ad pubem nudo, capite incubans amphoræ. Recentis operis in agro Neapolitano, in uilla Leucopetrea, Arethuſa nuda adiacet fonti, in nympheo cõchiliato. Le

gitur de simili Nympha epigramma in hortulo Colotij:

Huius nympha loci, sacri custodia fontis,
Dormio, dum blandæ sentio murmur aquæ.
Parce meum, quisquis tangis caua marmora, somnum.
Rumpere: siue bibas, siue lauere, tace.

Et alibi in fontis margine hæc antiqua inscriptio,

NYMPHAE LOCI
BIBE LAVA TACE.

Erant & alia simulachra. interdum enim totus aliquis fons absorbebatur, quem Deus marinus ore excipiebat, ut ex illo Propertij discitur, libro II.

Et leuiter lymphis tota crepitantibus urbe,
Cùm subito Triton ore recondit aquam.

Nonnunquam rursus euomebatur, uel per Nilum & Euripum: ita maiores minoresúe canales appellabant. uel per siphones conchasq́;, uel per certa uasorum genera. De Silano Lucretius libro ultimo:

Corpora Silanos ad aquarum strata iacebant.

De Cantharo uetus lapis, extra portam Ostiensem reperta in uinetis, cum hoc disticho,

Perdiderat laticum longæua iniuria cursus,
Quos tibi nunc pleno Cantharus ore uomit.

Sed

Sed ne prolixior ſim, dicam de Naumachijs, quas Romani, poſtquam cognouerunt externas gẽtes nauali certamine plurimum poſſe, primo bello Punico inſtituerunt, auctore Seruio. In his naualiũ pugnarũ, ut pedeſtrium in campo, circo, aut theatro, edebantur ſpectacula. Vnde Martialis:

Quicquid et in circo ſpectatur, et amphitheatro,
 Diues Cæſarea præſtitit unda tibi.

Res tota ſublata eſt, locorum notatio ad cognoſcendas ualles pertinet. Fuerunt naumachiæ quatuor. Circi Maximi, quæ & uetus à Suetonio nominatur: ea occupauit uallem inter Palatinum et Auentinum, de qua II. Faſt. Ouidius. Cæſaris Auguſti, in ualle Martia: de ea libro primo de Arte, Idem. Caij & Neronis, inter Ianiculum & Vaticanum, de qua Corn. Tacitus Domitiani eo in loco, quo Auguſti fuit, ſed ab eo perpurgata & ampliata, effoſſo etiam & circunducto ex Tyberi lacu: de hac apud Suetonium et Martialem. Hæ ualles noſtro iam tempore priuatorum hortis, poſſeßionibus, & ædificijs magna ex parte occupantur.

DE PONTIBVS TIBERInis. Cap. XVI.

IN urbe fuerũt curatores aluei et riparum Tyberis, qui non ſolùm fluuium coercebant, & ut

esset sine sordibus & impedimento, curabãt: uerumetiam terminos statuebant, quo usq; habitare in ripa, uel ædificare liceret. Ei muneri aut singuli præerant, ut sub Traiano, T. Iulius Ferox: sub Hadriano, A. Meßius Rusticus: quorum termini adhuc extãt, et titulos descripsit Marlianus. Aut præerant plures, ut sub Vespasiano, C. Calpetanus, Rantius Quirinalis, Valerius Cestus: cuius termini titulus refertur in Epigrammatis antiquæ Vrbis, & nos ipsi talem inuenimus,

C. VIBIVS C. F. RVFVS,
SEX. SOTIDIVS SEX. F. STRABO
LIBVSCID.
C. CALPETANVS CESTACIVS RVFVS.
M. CLAVDIVS M. F. MARCELLVS
L. VISELLIVS C. F. VARRO
CVRATOR. RIPARVM ET ALVEI TIBERIS EX S.C. TERMIN.

Ex qua etiam inscriptione docemur, Curatores aluei et riparũ Tiberis, non primùm ab Augusto institutos, ut Suetonius scribit: hic enim ex S. C. legitur terminus positus in alijs omnibus, quas cõmemoraui, in initio legitur, EX AVCTORITATE IMP. Pontes Tiberis primùm curarunt pontifices, qui Sublicium auguratò condiderunt, à quo ponte nomen illis inditum est: deinde

deinde censores, item Viarum curatores, ut pontis Fabricij titulus probat: postremò idem munus susceperunt nominis & honoris sui causa Imperatores. Antoninus enim Pius, Ianiculensem marmoreum fecit, Gordianus Cestium restituit, Hadrianus nouum de suo nomine extruxit.

Muluius,

Vel (ut in antiquis Sallustij libris) Moluius: non enim Miluius dicendum est, quod & Basilius Zanchus probat. Ab Aemilio Scauro censore factus, ab Augusto refectus, ad secundum ab urbe lapidem, in uia Flaminia. Claudianus de Honorij in urbem introitu, cùm sextum consulatum adeptus esset:

Omne Palatino quà pons à colle recedit
Muluius, et quantum licuit consurgere tectis,
Vna replet turbæ facies. —

Fornices habet magnos quatuor, binos mediocres, totidem paruos.

Aelius,

Ab Aelio Hadriano, prope sepulchri sui molem factus: nunc pons Castelli, uel Pons S. Angeli. Fornices quatuor. In eo ponte equites aurati creari hodie solent.

Ianiculensis,

Qui & Aurelius, & aliquando Pons ruptus,

nunc Pons Sixti: restitutus enim est à Sixto Quarto. Post hunc pontem se flumen diuidit, & insulam circunfluit.

Tarpeius,

Qui olim Fabricius, nunc quatuor capitum, è regione theatri Marcelli, insulam in flumine surgentem, quæ Lycaonia dicitur, urbi cõiungit. Fornices duos ingentes habet. Horatius I I. Serm.

Atq; à Fabricio non tristem ponte reuerti.

Hũc Paulus Tertius corruptũ refecit, et restituit.

Esquilinus,

Quondã Cestius, nunc S. Bartholomæi, eandem insulam regioni Transtyberinæ iungit. Forma arcus triumphalis factus, fornice in medio ingenti, & ab utraq; parte paruulo.

Palatinus,

Aliquando pons Senatorum, nunc S. Mariæ Aegyptiacæ: quia aquam ex insula duabus partibus cum impetu defluentem accipit, reliquis maior est: fornices habet sex, pilas quinque.

Leguntur & alij duo, qui hodie non sunt: sed qualiacunque eorum in flumine uestigia.

Triumphalis,

Inter Aelium & Aurelium. alio nomine Vaticanus, quòd in campum & montem Vaticanum duceret. Huius pilæ quatuor in Tyberi è regione

hospitalis

hoſpitalis S. Spiritus ex aqua eminent.

Sublicius,

Qui & pons Herculis, & pons Sacer, & Aemilius à Lampridio, et ab Antonino pons Lepidi dictus, circiter pedes ſexcentos à Palatino abeſt. Fundamenta parum ſupra naualia in fluminis alueo apparent, ex ſolido marmore: unde aliquando pons Marmoratus dictus eſt. Omnium primus & antiquißimus, hodie nullus.

DE AQVAEDVCTIbus, quorum ueſtigia nunc ſciuntur extare. Cap. XVII.

VRbi Romæ nullũ ex ædificijs opus, aut ad neceßitatẽ melius, aut utilius ad ſalubritatem fuit, quàm tot tãtiq; aquarũ ductus, qui quaſi amnes perpetui (ut Strabo inquit) eã inũdarũt. Aquæ uſibus publicis priuatisq; ſeruientes, nomẽ uel à fontibus lacubusq; acceperũt: ut Anio uetus, Anio nouus, Sabatina, Alſietina, Cymina, Cœrulea, quæ et Claudia: uel à deductoribus, ut Martia, Claudia, Appia, Iulia, Alexãdrina, Antoniniana, Hadriana: uel caſu illud inuenerunt, ut Virgo & Tepula. Spartianus ait, Hadrianum propter gloriæ cupiditatem multos aquæductus de ſuo nomi-

ne appellasse. inde factum est, ut sæpe diuersæ existimentur, quæ una est. Vel propter instauratores, ut Martia dicta est Auseia, item Traiana: Alsietina, Augusta: Alexãdrina, Neroniana: Sabatina, Aureliana. Vel propter fontes, ut Claudia, modò Cœrulea, modò Curtia appellatur: Anio nouus, aqua Herculana, à riuo Herculano. Aquas tuebãtur censores, itẽ ædiles, interdũ ipsi cõsules. Inter principes præcipua aquarũ cura fuit Augusto, eiusq; socero Agrippæ, præterea Neruæ, Traiano, Hadriano, Vespasianis, & (ut Caßiodorus tradit) Theoderico regi Gothorũ. Erãt uarij earũ custodes, et magistratus. Duũuiri aquæ ducẽdæ, & curatores aquarum, leguntur in Alifanis et Formianis inscriptionibus. Agrippa, qui urbẽ aquis auxerat, ut est apud Suetonium, primus omnium consularis operum suorum, & munerum perpetuus curator fuit. Consularis autem aquarum legitur etiam in formula Hadriani, in qua dignitatum omnium tam ciuilium, quàm militarium nomina sunt descripta. Procuratorem aquarũ curatoribus ipsis addidit Claudius. De Mostro Augusti liberto, à commentarijs aquarum: et de Clemente seruo Castellario, loquuntur inscriptiones Romanæ: & de familia huic muneri destinata, scribit Frontinus, qui de aquæductibus Romanis duos libros edidit. Hæc cùm satis uideãtur

cùm de

cùm de appellatione aquarũ,tum de curatione dicta,rẽ nostro instituto propriorẽ aggrediamur.

Virgo,

Restituta à Nicolao Quinto, opere arcuato quadrati lapidis per Campum Martiũ nunc fluit, ex agro Tusculano,qui à Lucullo olim poßidebatur,deducta per Agrippam,uia Collatina,ut Frõtinus: & in Prenestinam incidens, ut auctor est Plinius. Ouid,lib.III. Fast. ait,eos qui in campo exercerentur,ea sudorem & puluerem abluisse.

Nunc ubi perfusa est oleo labente iuuentus,
Defessos artus Virgine tingit aqua.

Et Statius Aniẽ ad eũdẽ usum cũ hac coniungit,

Quas præceps Anien,atq; exceptura natatus
Virgo iuuat.

Plinius lib. XXXI. Quantum,inquit, Virgo tactu,tantum præstat Martia haustu:hanc biben ti salubrem,illam natanti & lauanti commodam significans. Virgo cæteris frigidior fuit,quod Ouidius scripsit III.de Arte:et eandem liquorem Virgineum poetice appellat de Ponto,& aquam Virgineam in Fastis.

Sabatina,

Reducta ab Innocentio Octauo,à Sabate lacu, uia Aurelia: huius primum deductorem non ponunt,qui de Vrbe scripserunt.Eius nunc duo fon-

tes sunt in Vaticano: alius intra palatium Pontificis cum cochlea, ex qua supernè ab omni parte despicere in fontem licet: alter in ipso campo. Prudētius poeta Baptisterium describit in Vaticano, cui hanc seruijsse aquam, uerisimile est. Recentiores modò Aurelianam, à uia: modò Septimianam, à porta nominant.

Alsietina,

Restituta ab Hadriano primo, ex lacu Alsietino, uia Claudia, deducta ab Augusto. Huius ductus reliquiæ in naumachia Augusti sub Hortulorum colle cernuntur, sed aqua mox conditur, & in regione Transtyberina prope S. Mariæ templum, publico fonte emissa, uulgi usibus & quibusdam hortis seruit.

Martia,

Ex fonte Piconia montium Pelignorum, per Marsos ducens, uia Valeria, ad septem miliaria nostratia: inchoata ab Anco Martio, perfecta à Publio ac Quinto Martijs, ut in Coriolano scribit Plutarchus: qui eundem ductum maximum pulcherrimumq; uocat, & inter miracula refert Plinius lib. XXXVI. idq; confirmat Statius I. Syluarum,

Marsasq; niues & frigora ducens
Martia, præcelsis quarum uaga molibus unda
Crescit, & innumero pendens trāsmittitur arcu.

Eadem

Eadem aqua per Fucinum lacum transijt plumbeis fistulis, ut idem canit,

Teq́; per obliquum penitus qui laberis amnem
Martia, & audaci transcurris flumina plumbo.

Hoc si uerè scribitur à Statio, id quod ars & opera hominum effecit, naturæ attribuit Plinius, qui ait, quod ita in Fucino lacu Martia inuehatur, ut in Lario Abdua, in Verbano Ticinus. Nisi aliud sit Fucinus lacus Plinio, & Fucinus amnis Statio.

Tacitus & Martialis propter frigus Martiam natationi: Tibullus, Plinius, Frontinus, propter salubritatem potui esse aptam, scribunt. Propertius lib. III.

Non operosa rigat Martius antra liquor. &,
— æternum Martius humor opus.

Aqua hodie non influit in urbem. ruinæ ductus intra & extra portam Esquilinam ingentes cernuntur.

Claudia,

Ex duobus fontibus, Cæruleo & Curtio, qui et Albudinus, uia Sublacensi deducta à Claudio, ex Simbriuinis collibus, ut Tacitus inquit XI. Annali. Fuit autem Simbriuium flumen in Equicolis, finibus Tyburtum. Silius VIII.

Quiq́; Anienis habent ripas, gelidoq́; rigantur Simbriuio. & Tacitus lib. XIIII. Apud Simbri-

uina

nina stagna, cui Sublaqueum nomen est. licet omnes Taciti codices his in locis sint deprauati. Claudiam aquam Vitellius in delicijs habuit, & Alexāder Seuerus ieiunus bibit ad unum propè sextariū. In urbe in duas diuidebatur partes. unus enim ductus ex Cælio in Capitolium, alter in Auentinū tendebat. Ruinas eius in Auentino prope S. Priscam, et prope portam Næuiam in muro uidimus, canales scilicet saxeos tres, alterū alteri impositū, tātæ amplitudinis, ut unus à me perreptari posset. In Cœlio monte intra monasterium S. Ioannis & Pauli, fons restare dicitur, qui perenni aqua abundat: neq; procul inde Castellum aquæ est quadratum, & magna ex parte integrū, forma diuersum ab ijs duobus, de quibus mox in thermis dicemus. Hoc solum castellum non uidi, quo excepto nullus locus in urbe est, de quo Marlianus scribit, & ad quem accessus patet, quem non inspexerim.

Iulia,

A' Iulio quodam inuenta, ab Agrippa ex uarijs uenis in agro Tusculano collecta & deducta, uia Latina, restituta ab Aureliano: ductus in Esquilino rudera apparent, intra portam & Marij trophæa.

Hactenus de aquis, quæ aut in urbem hodie ex uetustis introeunt, ut tres priores: aut quarum ali

qua

qua ueſtigia cernuntur, ut reliquarum. Locum de aquis in poſtrema ſuorum librorum editione ex Frontino diligentiſsimè tractauit Marlianus, optimè de nomine Romano meritus.

DE BALNEIS ET NYMpheis. Cap. XVIII.

BAlneæ in urbe plurimæ fuerunt, cùm priuatæ in locis diuerſis, tum publicæ in ſingulis regionibus. Si quibus autem locis deeſſent, aut corruptæ eſſent, eas antiquitus ædiles, ſuis temporibus uel addiderũt, uel reſtituerunt Seuerus et Gordianus Impp. in primis populares, & lauationum ſtudioſi. Cum enim apud Romanos eſſet lini uſus rarior, ſudorem ſordesq; corporis ſæpius abluere neceſſe habebant. Vſitato more ante cœnã balneis utebãtur, item poſt ambulationes, exercitationes, operas, ſæpe neceßitatis, ut dixi, cauſſa, non rarò uoluptatis. ſiquidem Cõmodum in die octies, Gordianum iuniorem, & Rhemnium grammaticum ſepties lauiſſe legimus. Balneas mixtas haberi Seuerus prohibuit, quod Commodus non uetuerat, Varius permiſerat. Sola et parietes unguentis illinebantur. idq; nõ ſolum potentiores factitarunt, ſed in priuato quoque homine, ac demum in ſeruo Plinius notauit: & Seneca aquam argenteis epiſtomijs fundi in plebeis fiſtulis, et in libertinorum

balneis

balneis gemmas calcari indignatur. Valerius & Macrobius Sergium Oratam, hominem uoluptuarium, etiam pensiles instituisse balneas testantur.

Balneæ Palatinæ.

A loco sic dictæ: nam in dorso Palatini fuerũt, quorum uestigia uisuntur cum parietinis & fornicibus collapsis. Pauimentum ex durissimis lapillis quadratis, nigri coloris, tessellarũ more cõpositis.

Neronis,

Intra ipsius domum marinis & Albulis fluentes aquis, ut inquit Suetonius.

Agrippinæ,

A matre Neronis, in colle Viminali, quà respicit ædem S. Agathæ, Quirinalem uersus. Ex ijs labri ingentis fragmentum uidimus ex marmore, in uia proiectum.

Stephani,

In ualle collis Hortulorum. Martialis lib. XI.

Octauam poteris seruare, lauabimur unà:
Scis quàm sint Stephani balnea iuncta mihi.

Octaua igitur hora lauabant, & lauabant quadrante. quod ex Horatio & Iuuenale notum est.

Nouati,

In Viminali, ubi nunc templum S. Pudentianæ, in quo & canales fuliginosi, & solum thermarum more tessellatum.

Olympiadis,

Olympiadis,

In eodem monte, prope S. Laurentium in Panisperna, in uineto quodam.

Pauli,

In cliuo Quirinali, ubi nunc monasterium est, quod corrupta Romanorum lingua, Bagna Poli, quasi balneæ Pauli dicitur. Prope has in proiecto lapide, formam strigilis et ampullæ uidimus exculptam. Strigile utebantur ad fricandum, purgandúq; corpus: ampulla uase ad abluendas infusione sordes. Strigilis loco chirothecis ex serico factis ad eliciendū sudorem balneatores Italos uti uidimus.

Polycleti,

Prope ludum Aemilij Lepidi gladiatoris: de quibus Helenius & Porphyrio.

Claudij Hetrusci,

Libertini hominis, qui Claudij Imp. dispēsator fuit. Locus ignoratur, profusißimus sumptus ex Statio & Martiale cognoscitur, qui eas & à marmorum uarietate, et ab ædificij magnificētia, et à luminis immißione, & argenteis fistulis laudant. Vtriusq; uersus subijciam. Statius I. Sylu.

Non huc admißæ Thasos, aut undosa Carystos,
Mœret Onyx longè, queriturq; exclusus Ophites:
Sola nitet flauis Nomadum decisa metallis
Purpura, sola cauo Phrygiæ quā Synnados antro,

Ipse

Ipſe cruentauit maculis lucentibus Atys:
Quasq́; Tyros niueas ſecat, & Sidonia rupes.
Vix locus Eurotæ uiridis, cum regula longo
Synnada diſtinctu uariat, non lumina ceßant,
Effulgent cameræ, uario faſtigia uitro
In ſpecies animosq́; nitent. ſtupet ipſe beatas
Circumplexus opes, & parcius imperat ignis.
Multus ubiq; dies, radijs ubi culmina totis
Perforat, atq; alio ſol improbus uritur æſtu.
Nil ibi plebeium, nuſquam Temeſæa notabis
Aera, ſed argento felix propellitur unda,
Argentoq́; cadit, labrisq́; nitentibus inſtat,
Delicias mirata ſuas, & abire recuſat.

Martialis, VI. Epigram.

Nuſquam tam nitidum micat ſerenum,
Lux ipſa eſt ibi longior, diesq́;
Nullo tardius à loco recedit.
Illic Taygeti uirent metalla,
Et certant uario decore ſaxa,
Quæ Phryx & Libys altius cecîdit.
Siccos pinguis onyx anhelat æſtus,
Et flamma tenui calent Ophitæ.

Seneca quoque ante hos nimiam balnearum luxuriam exagitauit, lib. XIII. ad Lucilium: cuius uerba, quia in ſuperioribus uerboſior fuiſſe uideor, non apponam. Martialis & alias nominat, ut Tuccæ, Fauſti, Fortunati, Grylli, Lupi, Pontici,

Seueri,

Seueri, Poeti, Tityi, Tigillini: quibus Lampridius addit Alexandri & Varij. Victor ultra octingentas cōputauit. Agrippa CLXX. gratuita balnea præbuit, quæ postea in infinitum, ut Plinius tradidit, sunt aucta.

DE NYMPHEIS.

Nymphea autem quid sint, duplex est opinio. Zonoras Monachus, qui de Græcorum imperatoribus scripsit, in Leone primo, Nymphea esse uult palatia publica, in quib. nuptias celebrarēt, qui habitarent angustius: eaq; ædificijs maximis, in quibus Senatus cogeretur, plerūq; adiūcta fuisse: qualia ædificia Romæ erant, curiæ, senatula, basilicæ. Alij nymphea putant esse loca publica, delectationis gratia facta, in quæ non ut in balneas, aut thermas, propter usum aqua deduceretur, sed gratiæ potißimum atq; amœnitatis caussa: & à Nympharum statuis, quibus ornata fuerunt, nomen traxisse. Verùm ut de forma aut usu illorum operum non satis cōstat, ita maximè insignia fuisse, uel illud declarat, quòd aut ab ipsis Imperatoribus construerentur, ut de Nymphæo Marci, ambitiosi operis, scribit Ammianus, de Alexādri Victor, de Gordiani Capitolinus: aut ab urbis præfectis, quale Clearchus Valentiniano & Valente Impp. extruxit Constantinopoli, & Fla

uius Philippus reparauit Romæ: ſed quo tempore, incertum eſt. nam antiqui tantum marmoris inuenimus teſtimonium,

FLAVIVS PHILIPPVS VIR CLARISSIMVS PRAEFECTVS VRBI NYMFIVM SORDIVM SQVALORE FOEDATVM ET MARMORVM NVDITATE DEFORME AD CVLTVM PRISTINVM REVOCAVIT.

De Nympheis *ueteribus nullũ ad noſtra aut patrum uſq; tempora durauit.* Recens *nunc eſt intra* Neapolim *& montem* Veſuuium *in uilla* Leucopetrea, *cuius forma eſt talis.* Aedificium *ex marmore quadrangulare, ad quod una ſolummodo porta eſt aditus, & aliquot gradibus deſcenſus.* Ad *dextram introeunti ad caput, fons eſt aquæ limpidiſsimæ, ad cuius quaſi cuſtodiam accubat* Arethuſa *nuda ex candidiſsimo marmore, ſolum uarium & marmoratum, & canali circundatum, in quem aqua ex fonte effluit.* Parietes *ex conchis lapillisq; albi, nigri, flaui, purpurei coloris, quaſi maltha illiti: in quibus ex concharum compoſitione, tanquam ductibus in pictura, anni menſes duodecim, & quatuor uirtutes politicæ expreſſæ.* Item *raptus* Proſerpinæ, Pan *canens fiſtula, & mulcens gregem.* Præterea *imagines*

nes Nympharum nantium, nauigantium, in pisci bus ludētium: inter quas Helle insidens arieti, Siren delphino, Europa Tauro. In eodem ad singula latera, quatuor statuæ marmoreæ, Herculis leoninam gestantis, Panis agnum baiulantis, Genij cani blandientis, Naiadis nudæ. Hæc nobis & de nomine, & de auctoribus, & de forma Nympheorum lectione atq; inspectione sunt cognita, cupidè & libenter audituris, si quis uel nostra probauerit, uel studiosos certiora docuerit.

DE THERMIS. Cap. XIX.

IN nullis antiquorum operibus plus luxus et insaniæ cernitur, quàm in Thermis Imperatorū, quas in prouinciarum modum fuisse extructas, Ammianus conqueritur, & reliquiæ aliquarum adhuc testantur. Eæ aut æstiuæ aut hyemales fuērunt, quales uno eodemq; in loco extruere instituerat Gordianus: sed morte præuentus, non absoluit. Hyemales trans Tyberim Aurelianus fecit. Primùm seruierunt imperatoribus priuatim, postea uulgatæ sunt & populo, & aliquando patebant interdiu, corruptioribus temporibus etiam noctu. Consueto more mixtæ & communes non fuerunt, quod tamen malorū principum culpa aliquoties factum est, quorum ne nomina qui-

dem referre libet. Hodie omnia in urbe maiora ædificia ab imperitis thermæ uocantur, propter Diocletianas & Antoninianas: quod ſuo quoque factum tempore, non diſsimulauit Blondus. Ita inſignis illa baſilica, quam Auguſtus Caio & Lucio Agrippæ filijs, nepotibus ſuis erexit, in Eſquilino, corruptè appellatur thermæ Gallutij: item Corneliæ gentis domus ruinæ, ſupra Traiani forum, Corneliorum thermæ uulgo dicũtur. Thermis, ut & aquæductibus, adiuncta erant caſtella, in quibus aqua conſeruabatur: & ſubiuncti canales, per quos caduca aut inutilis efflueret. Caſtella in urbe ſunt quatuor. Vnum in Cælio, de quo antè dictum eſt: tum alia duo, prius ſub thermis Titi, alterum ſub Diocletiani: quartum intra portam Næuiam, et theatrum Statilij. Eorum parietes malthati ſunt, tam tenaci & dura materia, ut uix ferro frãgatur, qualẽ maltham in pluribus alijs uidimus caſtellis, ut in Preneſtino, in portu Oſtienſi, in mõte Miſeno, in piſcinis ſinus Baiani. Thermas ſecundum ætates Imperatorum ponemus, ordinem alium obſeruare ſecundum ſitum urbis non poſſumus. Thermarum ſola, ut & balnearum, interdũ ſternebantur uitro, ut de Agrippæ dictum eſt: frequentius lapide aut cruſtis marmoreis latis, aut teſſellis quadratis uarij coloris: nigri, ut balneæ Palatinæ: nigri albiq;, ut ther-

mæ Commodi & Antonini: quod ipſarum adhuc demonſtrant ueſtigia.

Agrippæ,

Quas inter præcipua urbis ornamenta effert Plinius, arcus & pauimenta habuerunt ex uitro: & ipſe uidi eo in loco uitrea fruſtula effodi. Apparent in ijs ſedilia, & ſcamnorum ordines. Sitæ ſunt inter templa S. Mariæ rotundæ, & S. Mariæ ſupra Mineruam. Martialis lib. V.

Laſſus ut in thermas decima, uel ſerius hora
Te ſequar Agrippæ.

Ante has ſignum Apoxyomeni fuit, quod cum Tiberius in cubiculum ſuum tranſtuliſset, magnis populi in theatro clamoribus reponere coactus eſt: teſtis Plinius.

Neronis,

Quarũ fornices & arcus altiſsimi extant prope S. Euſtachium. De ijſdem Martialis libro VII.

Quid Nerone peius?
Quid thermis melius Neronianis?

Titi,

Quarum ruinæ in uineto S. Petri in uinculis, & iuxta S. Martini ædem multæ magnæq; uiſuntur. Idem lib. III.

Titi'ne thermis, an lauatur Agrippæ?

Eas breuiſſimo temporis ſpacio in tantam am-

plitudinem extructas, idem prodidit lib. II.
Hic ubi miramur uelocia munera, thermas,
Abstulerat miseris tecta superbus ager.
Nam in parte domus Neronianæ steterunt. Harum thermarum castellum, uulgo cisternas capaces, & septem salas nominant. Sunt autem nouem sub terra cameræ fornicatæ, quarum unaquæuis portas aliquas habet, & per unam introiens, simul per multas ei obliquè oppositas uno ordine oculos inferre potes.

Domitiani,

Inter portas Flumentanam & Pincianã. Cernũtur in parietinis picturæ, sed uetustate abolitæ.

Traiani,

Earum ruinæ in Auentino, in uineto quodam prope templum S. Priscæ monstrantur.

Commodi,

Ad radices Viminalis, in quibus ædificatũ nunc est S. Pudentianæ templum: in eiusdem templi pauimento adhuc tessellæ sunt, quibus sola thermarum sternebantur.

Seueri,

In regione Transtyberina, prope S. Chrysogonum, & S. Cæciliam.

Antonini,

In latere Auentini, uia Ardeatina, ab oriente

adiacet

adiacet templum S. Nerei & Achillei, à septentrione S. Priscæ, iuxta uiam S. Balbinæ, è regione S. Sixti. Tanta mole & artificio structæ, ut etiam docti architecti tales fieri poße negarent, si Spartiano creditur. Videntur earum incredibiles ruinæ, parietinæ ingentes, altißimi fornices, pulcherrimæ columnæ semiobrutæ, maxima peregrinorum marmorum frusta proiecta, pauimentum tessellatum albi nigriq; coloris, uaria & ampla conclauia, & in aliquot locis profunda aqua, ex ductu Appiæ fœdato & obruto fortaße adhuc reliqua.

Varij,

In Auentino, circa Traiani & Decij thermas: has nescio quo auctore Syriacas dictas, scribit Albertinus. commemorat eas Victor, & repetit Volaterranus.

Alexandri,

Quæ iuxta Neronis fuerunt, & habuerunt adiunctum nemus, auctore Lampridio. Alij Neronis et Alexandri easdem fuiſſe scribunt, quòd alter fecerit, alter restituerit.

Gordiani,

Leguntur duplices. Priores in monte Esquilino, quarum ruinæ iacent prope S. Eusebium, uia Prenestina: hæ fuerũt sumptuosißimæ, adeò ut Capitolinus

pitolinus scribat, tales præter Vrbem, nusquam orbem terrarum habuisse. Posteriores in campo Martio, quas cum Misitheo extruere uoluit: sed morte præuentus, non fecit.

Philippi,

In Esquilino, post Titi thermas, inter ortum atque occasum.

Decij,

In Auentino, orientem uersus, in quarum ruinis nunc S. Priscæ templum dicitur extructum.

Aureliani,

Trans Tyberim, infra Ianiculum, in ea ualle, ubi nunc S. Francisci templum est.

Diocletiani,

In Viminali, quæ bonam montis partem occupant. Earum ruinæ tantæ cernuntur, quantæ maximæ esse possunt, fornices altißimi, columnæ admirabiles, ædificia concamerata amplißima, quorum duo penè integra extant, unum prope S. Susannam, alterum uersus uallem Esquilinam, ad quod ex interiore parte per XL. gradus ascendimus. Castellum harum thermarum figuræ mathematicæ, quæ scalenos dicitur, formam habet, pilis quadratis fultũ, in prima serie pilæ quindecim, totidem in secunda, in tertia decem, in quarta quinque. Videntur in ijsdem thermis ambulatio-

nes,

nes, xysta, & uaria conclauia ad delectationem facta.

Constantini,

In Quirinalis descensu, septentrionem uersus, ex sententia Læti et Marliani. Earum magnæ ruinæ, ædificia quædam quadrata, quædam rotunda, altißimis fornicibus extant: quorum unum per centum ferè gradus ascendimus.

DE LOCIS SEPVLCHRORUM, et de insignibus quibusdam sepulchris: item de sepulchrorum ornamentis, ac ratione conditarum urnarum. Cap. XX.

IN *urbe olim neminem more Atheniensis populi sepelire legibus licebat, nisi Vestales, aut Imperatores, qui legibus nõ tenebantur: aut eos quibus id honoris uirtutisq; caussa tribuebatur, ut Val. Publicolæ, & P. Posthumio Tuberto contigit, de quibus secũdo de Legibus Cicero. C. quoq; Fabricius iuxta Veliã in foro sepulchrum habuit, de quo Plutarchus: C. Poblicius sub Capitolio, de quo eodem in loco lapis Tiburtinus: Claudia familia sub eodem Capitolio, de qua Suetonius. Seru. Sulpitio in campo Esquilino sepulchrum decreuit*

Cicero, de quo ipse in Philippicis. Reliqui aut priuatim in agris suis condebantur: aut in uijs, extra portas, tumulos habebant. Earum uiarum nomina, & exempla quædam adiungere placuit.

Flaminia,

In hac fuit sepulchrum Paridis pantomimi Aegyptij, Neronis liberti. Martialis lib. XI.

Quisquis Flaminiam teris uiator,
Noli nobile præterire marmor.

Item Glauciæ, liberti Melioris. Idem libr. VI.

Hoc sub marmore Glaucias humatus,
Iuncto Flaminiæ iacet sepulchro.

Et de eodem Statius II. Sylu.

— Plebs cuncta nefas, & præuia flerunt
Agmina, Flaminio quæ limite Muluius agger
Transuehit. —

Fit eiusdem uiæ mentio in libello Velij Fidi Lubentij, quem cum Antiquitatis aliquot monumentis edidimus.

Salaria,

In hac ad secundum lapidem fuit sepulchrum magnificentißimū Licinij, tonsoris Augusti, quem Satyrici insectati sunt, & Varro hoc epigrammate, ut est apud Cornutum,

Marmoreo tumulo Licinus iacet: at Cato paruo,
Pompeius nullo: credimus esse deos?

In

In eadem fuit Marij ſepulchrum.

Tyburtina,

In hac intra primum lapidem fuit ſepulchrum Pallantis, Claudij Cæſaris liberti, ſplendidum, & arrogãtiſsimo titulo: de quo libro ſeptimo et octauo Plinius ad Montanum.

Preneſtina,

In hac ſecundo ab urbe lapide ſepulchrum fuit Q. Attæ, Togatarum ſcriptoris.

Lauicana,

In hac ſepultus Didius Iulianus Imp. ut in eius uita ſcribit Aelius Spartianus.

Campana,

De qua ſuprà inſcriptionem ex epigrammatis Romanis poſuimus.

Latina,

In hac à Phyllide nutrice ſepultus Domitianus Imp. & in eandem inferri uoluit teſtamento Sempronius Tucidanus. Ex ſepulchro uiæ Latinæ hoc epigramma refert Auſonius,

Non nomen, non quo genitus, non unde, quid egi,
Mutus in æternum ſum cinis, oſſa, nihil.
Nec ſum, nec fueram, genitus tamen è nihilo ſum:
Mitte, nec exprobres ſingula, talis eris.

Appia,

In hac (ut in Parad. ſcribit Cicero) Calatini, Scipionum,

num, Seruiliorum, Metellorũ ſepulchra uiſa ſunt. item Ennij & Archiæ poetarum: de hoc idem Cicero, de illo Ouidius. Pomponij Attici, quinto ab urbe lapide: M. Tullij Ciceronis, ſexto. Gallieni Imp. nono. In eadem Theſſali, medici Neronis, qui in monumento ſuo ſe ἰατρονίκην inſcripſit, ut ait Plin. lib. XXIX. Idem lib. X. inquit, in hac uia ſepulchrum fuiſſe Corui auis, qui duorum Aethiopum humeris elatus ſit, præcedente tibicine, & prælatis coronis omnium generum. Sulpitius Verulanus & Raphael Volaterranus memoriæ prodiderunt, uidiſſe ſe integrum mulieris cadauer in hac uia effoſſum, oblitum craſſo unguento, & incorruptum, quod alter ſuſpicatur fuiße Tulliolæ M. Tullij Ciceronis filiæ: alter certum nomen non addit, ſed ex erutis marmoribus uicinis colligit, ante annos plus mille & trecentos fuiße depoſitum.

Laurentina,

In qua Auguſtus Cæſar ancillæ ſuæ, quinque liberos uno partu enixæ, monumentum fieri iußit. Gellius libr. X. In hac, ut recentiores hiſtorici ſcribunt, ante quingentos annos cadauer effoßum eſt, ſtatura ingenti, & ingenti uulnere in medio pectore, quod Pallãtis Euandri filij aſſerunt fuiße. Hoc cum illi hiſtoriæ inſeruerint, ne hoc quidem in loco piguit referre.

Oſtienſis,

Oſtienſis,

De Oſtienſi, ut & Caßia & Numentana, apud ſcriptores nihil inueni: ſed in ſingulis multæ epitaphiorum inſcriptiones effoßæ ſunt.

Aurelia.

In hac ſepultus Galba Imp. in priuato monumento, teſtante Suetonio. In eadem duorum Germanorum militum deſcripſi Epitaphia, Ionij & Heſperi Batauorum, qui Tib. Claudij Cæſaris corpori cuſtodes fuerunt. In hac, ut in Flaminia, Appia, Latina, plurimi loculi et urnæ adhuc uidētur.

Dicam nunc de ſepulchris inſignibus illuſtrium uirorum intra urbem, & de ornamentis quorundam ſepulchrorum, quæ paßim per urbem uiſuntur: & ut quaſi abſoluam hunc locum, addam etiam pauca de modo condendarum urnarum.

SEPVLCHRVM SCIpionis Africani.

Sub pinu ænea honorarium: nam Liternenſes hoſpites de uero ſe meritò iactant. Dicitur autem in Vaticano pinus altißima ænea fuiſſe erecta, Carthaginem uerſus: de qua una adhuc nux aliquot pedum altitudine, ante baſilicā S. Petri cernitur, uetuſti operis, & inaurata.

Auguſti Cæſaris.

In Mauſoleo, quod exemplo Cariæ regis extru

ctum

ctum est, in ualle Martia, inter uiam Flaminiam, & ripam Tyberis, post ædem S. Rochi. Moles rotunda ex immensis aggeribus, marmore olim Lunensi incrustata, cum circumiectis siluis, & amplis ambulationibus. Ad latera positi erãt bini obelisci. Habuit plura ostia, & loculorum seriem intra aggerem. quorum adhuc uestigia apparent. Ante molem res gestæ Augusti æneis tabulis incisæ erant, quod ipse testamento mãdauerat. A' tergo lucus erat cum porticu. Interior murus reticulato opere uariatus, & in media area Augusti tumulus ex niueo marmore ferreis cãcellis inclusus: in cuius summo simulachrum ipsius æneum. Intra tumulum & murum interiorem consitæ populi. Vt autem Augusti in medio sepulchrum stetit, ita cognatorum & amicorum, cum quibus communem esse illum locum uoluit, à lateribus in muro loculi effoßi erant. Ouidius ad Liuiam:

Vidimus erepta mœrentem stirpe sororis,
 Luctus ut in Druso, publicus ille fuit.
Condidit Agrippam, quo te Marcelle sepulchro,
 Et cepit generos iam locus ille duos.
Vix posito Agrippa, tumuli bene ianua clausa est,
 Perficit officium funeris ecce soror.
Ecce ter ante datis iactura nouißima Drusus,
 A' magno lachrymas Cæsare quartus habet.

Vide

Vide de Mausoleo Strabonem libro quinto.

Cestij,

In Pyramide, proximè portam Ostiensem. Est autem Pyramis moles quadrata, quæ flammæ more, è lato ad sublimitatē acuminando gracilescit: à qua figura nomen traxiße iudico. Alij à genere lapidis Thebaici, apud Aegyptios, quem πυρόποικιλον uocant Græci, dictam autumāt. Stephanus aliam rationem fabulæ magis, quàm uero similem attulit, quam omitto.

Hadriani,

In mole ad Tyberim, duos habuit ambitus, & duplicem columnarum ordinem. Primus ambitus quadratus ex solidis lapidibus fuit, interior moles oblonga & prælta ex Pario marmore. Ex hoc duplici ambitu arx nunc est extructa, quæ castrum S. Angeli uocatur. Columnæ quæ circūpositæ fuerunt, ad S. Petri basilicā ornandam translatæ sunt, & earum loco ad arcis munitionem alius murus circundatus. Fuit olim commune omnium Antoninorum monumentum: id quod inscriptiones ex antiquitate reliquæ testantur.

Seueri,

Supra Septizonium, inter Palatimū et Cœlium. De septena columnarum serie, ex qua assurgebat, tres series iam uisuntur, una alteri superimposita.

Integra

Integra ſeries illa eſt, quæ Eurum ſpectat, in cuius prima ſecundaq́; parte ſuperſunt columnæ octo, in tertia ſex. Intra illas columnas moles ex quadratis lapidibus aſſurgit, quæ in altum, pyramidis aut obeliſci more, magis magisq́; contrahitur atq; acuitur. Opus ſanè mirum & magnificum.

Omitto hoc loco molem pyramidalem, quæ prope Hadriani ſepulchrum fuit: eam enim diruit Alexander ſextus. Item alteram quadratam, ſupra Mauſoleũ in uia Flaminia, Campum uerſus, quam demolitus eſt Paulus Tertius. nam etiamſi conſtet ſepulchra fuiſſe, tamen quorum fuerint, incertæ & diſſentientes ſunt ſcriptorum opiniones.

In ſepulchris autem, quæ hinc inde per urbem in multis locis inueniuntur, uaria rerum ſimulachra ſunt exſculpta. Ludorum curulium, quale eſt ante S. Coſmam & Damianum, in foro Romano. & in S. Ioanne Laterano, in quo etiam nocentes obijciuntur beſtijs, ut in alio quodam ante S. Mariam in uia lata. Equeſtrium certaminum, ut in S. Maria in ara Cœli, montis Capitolini. Pugnarum, ut in S. Gregorio montis Cœlij. Venationum, ut in S. Laurentio in Lucina, campi Martij. Triumphorum, ut ante S. Laurẽtium in Paniſperna, montis Viminalis, & triumphi Venerei in S. Ioanne Laterano. Sacrificiorum, ut in S. Maria de Strada, inter Octauij porticum et Capitolium: & in

& in S. Laurentio extra Esquilinam. Deorum ludentium, ut Apollinis canentis, & Narcißi iaculantis discum, in domo Augustini Maphæi: Satyrorum puellæ dormienti insultantium, in horto S. Marci: Amorum equitantium, in domo Columnensium: deorum marinorum in piscium caudas desinentium, et uehentium in eis Nymphas, ut in S. Ioanne et Paulo in Cælio, in hortis S. Sabinæ montis Auentini, ante S. Thomã in regione Harenulæ: Plutonis Proserpinam rapientis, in S. Syluestro prope arcum Domitiani, & ante S. Mariam in Cosmedim, prope Velabrum. Ventorum quatuor simulacra, in sepulchro domus Cæsiæ: laborum Herculis, in domo Sabellorum, supra Marcelli theatrum: seruilium suppliciorum, in quibus alij capite plectuntur, alijs brachium saxo impositum alio saxo frangitur, in S. Maria in ara cœli, & ante ædem S. Stephani de Cacabo, in regione Pineæ. In quibusdam sepulchris exculpta sunt ædificia, partim ianuis apertis, quibus dicunt animæ æternitatem significari, cuiusmodi est in palatio Triumuirûm in Capitolio: partim clausis, qua interitus eius unà cum corpore notatur. talè in transtyberina regione in domo ciuis cuiusdam cernitur è regione pontis Fabricij. Hæc è multis retulisse satis sit, quæ non ita accipi uolo, quasi unius tantum rei imago aut effigies sit expressa, sed

alia multa quæ oratione depingi in hac breuitate nequeunt, ſpectaculi loco addita. quod ut intelligatur, duobus exemplis declarabo. In ſepulchro ſacrificantium in S. Maria de Strada: Mulier in bigis quæ à rhinocerotibus trahuntur, uehitur: ipſis animalib. duo iuuenes inſident, & animalia à Faunis naſo ducuntur. Præcedit Thuſcus fidicen, & uiri nudi & mulierculæ, donec ad aram perueniatur, cui fidicen canens aſtat, & inter cætera ludicra Faunus cornibus cum hirco concurrit. Item in altero apud S. Siluestrum: Pluto quadrigis uectus, raptam Proſerpinã amplexu tenet, exanimi ſimilem, ſupra quam uolitat alatus Cupido, currũ præcedit Mercurius alato pileo & caduceo. In altera parte, Ceres bigis inuehitur, tractis à ſerpentibus, pinea tæda quam ſiniſtra geſtat, inueſtigans amiſſam filiam. Inter hæc, ab utraq; parte comites Proſerpinæ flores collectos geſtant, ueſte ultra pubem ſublata. À lateribus Hercules eſt, leonis exuuio indutus, dextra tenens clauam, ſiniſtra anum quandam inuadens, cui uerbera minitatur.

Faciendorũ loculorũ et urnarũ condendarũ, nõ admodũ diuerſa fuit ratio, cùm in Vrbe, tũ in reliqua Italia, atq; etiam in Græcia ipſa. Marlianus ſcribit, antra concamerata foßionibus eſſe aperta, in cãpo Eſquilino quædã unius teſtudinis, quædã duplicis concamerationis, ita ut ex ſuperiore in

infe-

inferiorem descenderetur. Pauimenta interdum tessellata, interdũ uermiculata: in parietibus circũ circa loculos extitisse, singulos cũ binis urnis: Alia quoq; fuisse antra plurium parietum, modico interuallo distantium, in quibus totidem urnas fuiße contiguas, & exiguo post spacio rursus alias, hisq; alias impositas: has pauperum, illas diuitum fuisse opinatur. Nos in agro uiæ Appiæ in profundum fornicem sub terra descendimus, plenum loculorum inter se dispositorum, ex ruina autem parietum cognosci uerè non potuit. Intra Puteolos & Atellam, ad utraq; uiæ silicibus stratæ latera, plurima sepulchrorum lustrauimus monumenta: quorum ædificia partim quadrata sunt, partim rotunda. Inter cætera pulcherrimum est, quòd Arcum cellæ nominant accolæ. Parietes eius tetragoni, cum laqueari uermiculato: in cuius medio cẽtauri imago puerũ uehentis. Loculi ultra sexaginta, medij ampli, fortaße patronorũ: laterales cõtracti, libertorũ libertarumq;. In loculis urnæ singulæ plures'ue dispositæ fuerũt, clausæ exterius tabellis marmoreis, in quibus nomina depositorum, de more fuerunt ascripta. Testatur Cyriacus Anconitanus (cuius scriptas quasdam chartas euoluimus) se Patris in Achaia ad ædem S. Andreæ antrum subterraneum ex integro solidoq; lapide uidisse, miro artificio fabricatum, in quod

per gradus ſedecim deſcenſus fuerit, quodq́; ſub una teſtudine ad tetragonos parietes habuerit loculos quatuordecim, in quibus ſingulis binæ aut ternæ urnæ funerales fuerint locatæ, ex quibus teſtimonijs non multo diuerſam Græcorum & Romanorũ, ut diximus, urnas cõiungendi rationem fuiſſe, eſt perſpicuum.

DE IIS, QVAE NVNC in urbe ſunt præcipuè uiſenda. Cap. XXI.

ROmanæ urbis cadauer, omnibus penè Barbaris lacerantibus ante oculos hodie iacet: ſed gloriæ ſplendor & nominis claritas, doctis pro ea propugnãtibus, extingui nunquã poterit. De eo in ſuperioribus, ex Græcis Latinisq́; ſcriptoribus multa ſtudioſè collegi: & ne quem prolixitate offenderem, modo quodam retuli. In hoc capite nonnulla etiã alia cognitione digna, quæ à maioribus & præſentibus hominibus ad urbis ornamentum comparata ſunt, ſtudioſorũ hominum gratia addam. Antiquitatum igitur cupidi habent domum Angeli Colocij, in campo Martio: Cæſiorum, ſub Ianiculo: Porciorũ, in regione Pineæ: Vallarum, ad circum Flaminium: in primis uerò Triumuirûm in Capitolio, & hortos Palatinos in Vaticano. Literarum amantes, inſtructas bibliothe-

bibliothecas. Pontificias tres, unam clausam, cui adiuncta proximè est altera, item clausa: tertiam certis diebus & horis patentem, & Græcis ac Latinis scriptoribus refertam. Præter has aliæ quoque sunt: apud S. Mariam in ara cœli, apud S. Mariam de populo, apud S. Mariã supra Mineruam, apud S. Augustinum. Tumuli in urbe clarorum uirorum, qui ingenijs sibi decus pepererunt, cum suis epitaphijs sunt hi.

BLONDI FLAVII, IN
ara cœli, ante introitum templi.

BLONDO FLAVIO FORLIVIENSI, HISTORICO CELEBRI, MVLTORVM PONT. ROMANORVM SECRETARIO FIDELISS. BLONDI QVINQVE FILII PATRI BENE MERENTI VNANIMES POSVERE. VIXIT AN. LXXV. OBIIT PR. NON. IVNII. ANNO SALVTIS CHRISTIANAE M. CCCC. LXIII. PIO P. M. SIBI NATISQVE FAVENTE.

Nicolai Vallæ, in ipso templo.

NICOLAO DE VALLE LEG. D. BASILICAE PRINCIPIS APOSTOLORVM CANONICO, LAELIVS IN MEMORIAM DVLCISSIMI FILII POSVIT. HIC IN VITA SVA NVLLI MALEDIXIT, SINE VOLVNTATE PARENTIS NIHIL FECIT. MAGNO ET EXCELLENTI CLARVIT INGENIO. ILIADEM HOMERI ET HESIODVM HEROICO CARMINE IN LATINVM VERTIT. OBIIT PRIMO IVVENTVTIS FLORE, MAX. OMNIVM MOESTICIA. M. CCCC. LXXIII. VI. CAL. OCTOBRIS.

Ibidem Bartholomæi, Petri, Philippi, Andreæ Vallarum. Item Ioan. Iacobi Buccabellæ poetæ, Lud. Grati Margonij mathematici, Seraphini Oductij philosophi, Manilij Britanorij fatorum præscij.

Laurentij

Laurentij Vallæ, in S. Ioanne Laterano.

LAVRENTIO VALLAE HARVM AEDIVM SACRARVM CANONICO, ALPHONSI REGIS ET PONTIFICIS MAXIMI SECRETARIO APOSTOLICOQVE SCRIPTORI. QVI SVA AETATE OMNEIS ELOQVENTIA SVPERAVIT, CATHERINA MATER FILIO PIENTISS. POSVIT. VIXIT ANN. L. OBIIT ANNO DOMINI M. CCCC. LXV. CALENDIS AVGVSTI.

Bessarionis Græci, in S. Apostolo, in regione Triuij.

BESSARIO EPISCOPVS TVSCVLANVS, S. R. E. CARD. PATRIARCHA CONSTANTINOPOLITANVS NOBILI GRAECIA ORTVS ORIVNDVSQVE SIBI VIVENS PO-

SVIT. ANNO SALVTIS M. CCCC. LXVI.

τοῦτ' ἔτι βησσαρίων ζῶν ἄνυσα σώματι σῆμα,
πνεῦμα δὲ φεύξεται πρὸς θεὸν ἀθάνατον.

Lascaris Græci, in templo S. Agathæ, sub Viminali.

λάσκαρις ἀλλοδαπῇ γαίῃ ἐνικάτθετο, γαίην
οὔτι λίην ξείνην ὦ ξένε μεμφόμενος.
εὕρετο μειλιχίην, ἀλλ' ἄχθεται, εἴπερ Ἀχαιοῖς
οὐδ' ἔτι χοῦν χεύει πατρὶς ἐλευθέριον.

Petri Marsi, in S. Laurentio in Damaso.

QVAE SOLA ELOQVII SVPERABAT GLORIA, ET ILLAM PERDIDIMVS, TECVM VIXIT, ET INTERIIT.

Hieronymi Aleandri apud S. Chrysogonum, trans Tyberim.

HIERONYMO ALEANDRO MOTTENSI E COMITIB. LANDRI IN CARNIA, PETRAE PILOSAE IN ISTRIA ORIVNDO, CARD. BRVNDVSINO, PHIL. ET THEOL. DOCTORI, HEBRAICE, GRAECE, ET LATINE, ALIQVOTQVE

QVE ALIARVM LINGVARVM EXOTICARVM ITA EXACTE DOCTO, VT EAS RECTE ET APTE LOQVERETVR AC SCRIBERET, MOX DIVERSIS LEGATIONIBVS PRO SVMMIS PONTT. AD OMNES FERE CHRISTIANOS PRINCIPES FIDELITER ET DILIGENTER PERFVNCTO ET IDEO IN TABEM DELAPSO, QVANTI HVMANAM MISERIAM FECERIT, SEQVENTI DISTICHO DE SE EDITO TESTATVM POSTERIS RELIQVIT.

κάτθανον οὐκ ἀέκων, ὅτι παύσομαι, ὧν ἐπιμάρτυς
πολλῶν, ὧν περ ἰδεῖν ἄλγιον ἦν θανάτου.

ANNO CHRISTI M. D. XLII. AETATIS SVAE LXII. MINVS DIEBVS XIII.

Valerij cordi, qui ſepultus eſt in S. Maria de anima, regione Parionis.

VALERIO CORDO SIMESVSIO HESSO, EVRICII FILIO, MORIBVS INGENIO COMITATE PRAESTANTISS. DOCTORVM OMNIVM ADMIRATIONEM MERITO, QVI NATVRAE OBSCVRITATEM ET HERBARVM VIRES ADOLESCENS SENIBVS EXPLICAVIT, CVM EXPLERI CVPIDITATE COGNOSCENDI NON POSSET, PERLVSTRATA GERMANIA ITALIAM ADIIT, VENETIIS IN HONORE HABITVS, ET ROMAM VIX INGRESSVS, SVBITO MORBO INTER AMICORVM LACHRYMAS NON RECVPERABILI STVDIORVM IACTVRA OPT. AETATE EXTINGVITVR, ANNO SALVT. M. D. XLIIII. VII. CAL. OCTOB.

INGENIO SVPEREST COR
DVS, MENS IPSA RE-
CEPTA EST
COELO, QVOD TERRAE
EST, MAXIMA ROMA
TENET.

Tumuli Pontificum ænei sunt, Martini Quinti in S. Ioanne Laterano: & Sixti Quarti in S. Petro Vaticano. Marmorei, Sixti Quarti, Piorum Tertij & Secundi, Hadriani Sexti. Sedes pontificiæ sæpius sunt mutatæ. Aliquando fuit apud S. Sabinam in Auentino, item apud S. Mariam maiorem, in Esquilino: superioribus annis apud S. Ioannem Lateranum, in Cœlio: nūc apud S. Petrum in Vaticano. Aestiuam habitationem apud S. Marcum in capite uiæ latæ exædificauit Paulus Secundus: in quo loco cellis uinarijs imposita sunt equorum stabula, stabulis hortus cum proceris cupressis, in horto circumcirca extructæ habitationes. Aliam in Capitolino, supra templum S. Mariæ in Ara cœli extruxit Paulus Tertius, ad cuius tēpli introitum, ex montis planicie per CXXXIX. gradus ascenditur, unde de altitudine noui ædificij fieri coniectura potest. Post sedes pontificias nihil admirabilius, laudeq; dignius mihi uisum est, quàm

quàm tot per totam Vrbem, ut uocantur, xenodochia, non ſolum publica omnium, ut ampliſsimũ S. Spiritus, in campo Vaticano: S. Saluatoris, in Cœlio: S. Mariæ de conſolatione, in Velabro: S, Iacobi de Auguſta, in ualle Martia: uerumetiam propria ſingularum ciuitatum aut nationum, ut Florentinorum, apud S. Ioannem Baptiſtam: Germanorum, apud S. Mariam de anima: Hiſpanorum, apud S. Barbaram: Gallorum, apud S. Ludouicum: Anglorum, apud S. Thomam: Flandrorũ, prope turrim Argentinam: Vngarorum, prope S. Petrum: ut alia omittam, in quibus locis infiniti homines grauibus morbis laborantes domeſtici atq; externi curantur et alũtur. Cryptæ ſubterraneæ, quæ latebræ et ſepulchra Chriſtianorũ fuerũt, ſæuiẽtibus in eos tyrãnicis principibus, tribus in locis ſunt. Maxima omniũ, apud S. Agnetẽ, extra portam Viminalem: altera, apud S. Sebaſtianum, extra Capenã: poſtrema apud S. Pancratiũ, extra Aureliam: plena uenerationis loca, quorum D. Hieronymus & Prudentius faciunt mentionẽ. De domibus nobilium, & purpuratorum palatijs nihil dicam: quæ ut ſplendida & ſumptuoſa ſint, tamen cum ueteribus ruinis hæc noua magnificentia uix uidetur comparanda.

F I N I S.

BASILEAE,
Ex officina Ioannis Oporini, Anno
Salutis P. M. D. L I. Men
se Martio.

GEORGII
FABRICII ITINERVM

Liber unus, quo hæc continentur:

Iter Romanum primum.
Iter Neapolitanum.
Iter Romanum ſecundum.
Iter Patauinum.
Iter Chemnicenſe.
Iter Argentoratenſe.

ITEM,

Locorum ueteres & recentes appellationes.

Index rerum memorabilium, quæ in locorum appellationibus poni non potuerunt.

BASILEAE, PER Ioannem Oporinum.

GEORGIVS FABRICIVS CHEMNICENSIS Philippo & Antonio Vuerteris, opt. & studiosiß. fratribus, S. D.

NOnus iam agitur annus, cum ego ſum in Italiam cum Volfgango fratre ueſtro profectus. quamuis enim ille, ut ſcitis, re familiari impeditus, ſtudia doctrinæ, in quibus erat, deponere aliquãdiu coactus fuerit, noluit tamen unquam leuiora illis, aut minus liberalia anteferre. Nam ut primùm ſeſe ex curis & moleſtijs, quas paterna illi mors penè puero attulerat, expedire potuit, conſilium cæpit & prudens et ſalutare, de ijs ſtudijs continuandis & excolẽdis, ſine quibus gloriam & ſplendorem, quem à maioribus præſtantiſsimis atque clariſsimis uiris acceperat, minimè ſe tueri poſſe exiſtimabat. Etenim cum ea de re mecum ageret, ut ad cõ-

municanda in literis consilia iter Itali cum unà susciperem, dicere eum memini, se in re domestica negociorum quidem nullum sentire onus, aut molestiam, sed in otio tamen sæpius requirere maiorem & magis sinceram delectationem. Quę sanè uox indicio mihi erat, & laborem illum amare, & eiusmodi desiderare ocium, quo etiã negotium iucundius efficeretur: tale autem in uariarum rerum cognitione & tractatione bonarum literarum positum esse, rectissimè iudicabat. Quanto uerò opere, animi impetu, industria, labore, in studijs uigilauerit, quàm magno et excelso animo omne uoluptatis genus contempserit, uos esse testes potuistis, ab eo tempore, quo nobiscum uersatus est Argentorati. nam in studijs nemo nostrûm ardẽtior, nemo in laboribus tolerãtior, in exercitationibus nemo constãtior eo fuit: quodq; Plato scribit in quodã de Republica sermone, φιλοπονίᾳ οὐ χωλὸν δεῖ εἶναι τῆς φιλοσοφίας ἁψόμενον, τὰ μὲν

ἡμι-

ἡμίσεα φιλόπονον ὄντα, τὰ δὲ ἡμίσεα ἄπονον. Ea profectò in re fratris ueſtri fortitudinem ſingularem, & incredibile ſtudium admirati ſemper ſunt omnes, qui eius familiaritate uſi, tantam in eo cupiditatem & aſsiduitatem perſpexerunt. Cum autem nõ modò literarum ſcientiam, ſed & hominum atque morum, ad eas quas colebat diſciplinas, utilem eſſe cognitionem animaduerteret, quarto pòſt anno, quàm Patauiũ uenerat, primùm Inſubriam & Ligùriã cum alijs peragrauit, mox reliquæ Italiæ maximam partem mecum perluſtrare inſtituit: in primiſq; curauit illud, ut ad iter ſibi talem præterea adiungeret comitem, qui ijſdem rebus delectaretur, & cognoſcẽdi ſtudio nõ diſsimili flagraret. Facilè id autem impetrauit à Volfgango Meurero, quem & Lipſiæ ut uirum doctum & excellentem coluerat, & tum ut hominem ſibi notum ac familiarem uehementer diligebat. Mihi uerò inter eundum autor fuit, ut profe-

ctionem literis diligenter consignarem. quod etsi mihi laboriosum & arduum uidebatur, in tanta præsertim barbarie, quæ omnia ferè locorum ueterum nomina mutauit: tamen rem tentare ausus fui. Et quoniam M. Catonem, aut Iul. Higinum, qui de urbibus Italicis, multis libris plenissimè scripserunt, quòd eorum opera intercidissent, non liceret sequi: alios autores, eós que probatissimos, secutus, quàm simplicissimè potui, rationem itinerum atque profectionis nostrę exposui. Quam expositionem ad uos, Philippe & Antoni, mitto uniuersam: primùm, ut in fratrem, quasi ferè alterum intuẽtes, quemadmodum cœpistis, exẽpla præclara sequamini, & hoc quasi Gratiarum uinculum, quo coniunctissimis uoluntatibus, & amore planè fraterno consociati estis, nullo unquam tempore dissolui, aut uiolari sinatis: deinde, ut ijs aliquando locis inspectis, ipsi uos faciatis iudicium de hoc scripto, quod

quod tum uobis ſpero futurum minime iniucundum. Non ſolum aūt, (ut dixi) fratris ueſtri hortatu, ſed uetuſtiorum etiam ſcriptorum exemplo excitatus, hunc laborem ſuſcepi. Nouiſtis enim & Iulij Cæſaris poema, quod Iter inſcribitur, à Suetonio commemorari, ex urbe ſcilicet in Hiſpaniam citeriorem. Item Alexandri Seueri, ab Acolio, qui ei à memoria erat, iter eſſe mandatum literis: nec non per uarias orbis terrarum partes ſcitis extare profectionem Antonini. Brundusinum Horatij poetæ è Roma excurſum, & Ouidij in Miletum nauigationem, quid referam? Firmianus Hodœporicon de Africa Nicomediam uſque, hexametris edidit uerſibus. & ſimile uero eſt, à pluribus olim fuiſſe eiuſmodi conſcripta uolumina, preſertim cum Grecorum philoſophi Oceani nauigationes tentauerint, & itinera ualde longinqua, ad extremas terrarum oras, ſint ingreſsi: quorum cæteris in rebus utilem & ſpectatam

diligẽtiam, ne hac quidem in parte desideratam fuisse arbitror. Facite autem optimi Fratres, ut cum morum disciplina, & cultu literarum, et studiorum elegantia, hanc simul partẽ, quantum satis uidebitur, periclitationis & experientiæ cõiungatis, quæ multas & magnas cõmoditates adfert, cùm ad prudentiam & ad humanitatem, tum ad uitam bene & feliciter instituendam: idq́ uos mirabiliter cupere, & earum rerũ fructum & utilitates aliquas iam tenere, tũ mihi uidere uisus sum, cum ultimũ iter, quod hoc in libro describitur, uobiscum ego, & Blasius frater meus, ante triẽnium confecimus. Sed esse prolixior hoc tẽpore non debeo, neq́ etiã laude uel adhortatione uti uolo. quid enim laudem eos, quos cõmendat naturalis quædã uirtus & bonitas? aut quid multis horter, per se incitatos, ac sponte sua currẽtes? Illud tamen non dubitabo uobis recipere, & confirmare, fore ut aliquando uestris honestissimis laboribus, ac pulcherrimis

mis

honestus la

mis studijs, sitis plurimū gauisuri: quę ut gubernet atq; proue hat ad salutem & patriæ & uestram Deus, ex animo precor, uotisq; omnib. uehemēter ex opto. Nicolao GERBELIO, optimo seni, & doctissimo uiro, & amico nostro integerrimo salutem opto. Valete. Ex ludo illustri Misenę. XIX. Cal. Sept. Anno à nato Christo,

M. D. XLVII.

MATTHIAS MARCVS Dabercusius.

Καλὸν μὲν δοκέει διοδεύειν ἔθνεα πολλὰ,
  Πολλῶν δ᾽ ἀνθρώπων ἄστεα καλὸν ἰδεῖν.
Τοῦτό γ᾽ ἐὰν ποιῇς οὐχ ἕνεκα τέρψιος οἴης
  (Τῶν ἀποδημούντων ᾗς πλεόνεσσι μέλει.)
Ἀλλ᾽ ἵνα παντοίων ἐν τοῖσιν ἔθος τε, νόον τε
  Γιγνώσκῃς λαῶν, μυρία τ᾽ ἄλλα μάθῃς,
Ὧν ἂν ἐπιστήμη ψυχήν τε μάλιστα δύναιτο
  Κοσμεῖν, τῷ κοινῷ λυσιτελεῖν τε βίῳ.
Οὕτω λαέρτου πολυμήχανος υἱὸς ὀδυσσεὺς
  Πλάγχθη, ἐπεὶ τροίης πρῶτον ἔπερσε πόλιν.
Οὕτω φαβρίκιος μετὰ βορτηροῖο διῆλθε
  Γερμανῶν κλειτὴν, αἰσονίων τε γέαν.

Ὡς δὴ ἐμμελέως καὶ θεῖος ἔδειξεν ὅμηρος,
  Καὶ νῦν δείκνυσιν βιβλία μικρὰ τάδε.
Μνήματα δ' αὖ δείξει, συνέγραψεν ἃ κάρτα παλαιὰ
  Φαβρίκιος γαίῃ ξεῖνος ἐν οἰνοτρίῃ.

ADAMVS SIBERVS.

Ausoniæ cultus quæ sunt uisenda per oras,
  Oppida, rura, arces, flumina, stagna, lacus:
Mœnia seu Pataui, Troiani Antenoris urbem,
  Seu Romam, Roma Parthenopenq́; petas:
Siue iter Hetruscum carpas, reptes'ue per Alpes,
  Explicat hæc lector pagina docta tibi.
Pagina quæ certans Venusinis æmula chartis,
  Cur longinqua docet sint adeunda loca.
Non cœlum ut mutes, ceu grus, quæ Strymona pennis
  Quod fuerat tranat, quod fueratq́; redit.
Sed studia & mores hominum, solertis Vlyßis
  Exemplo, uarijs perspeculere locis.
Vnde usus rerum uenit, & prudentia maior,
  Quis sine quid tandem, uiuere, laudis habet?
Hanc tibi Fabricius Latio dat ab orbe reuersus:
  Fabricius patriæ gloria rara suæ.
Quam si mente legis, qua scripsit & edidit ille,
  Crede mihi, fructu non pereunte leges.

ITER

ITER ROMANVM PRIMVM, AD ANTONIum Carchesium.

Roiani egreßos nos primùm Antenoris urbe, Pataujum urbs
Excipit Adriaci regnatrix inclita ponti,
Vrbs Venetûm, fœcunda uiris, ueneranda senatu Venetiæ urbs
Purpureo, & magnæ uirtutib. æmula Romæ.
Hæc quamuis medio fundata sit æquoris æstu,
Tot tamen excelsas ædes, tot regia tecta
Vna habet, Europæ quot nostris nulla sub annis.
Pro portis illi est Nereus, pro mœnib. æquor,
Quadrupedumq; loco celeres subiere carinæ.
Hic loca, nõ bene nota prius, uecti omnia circũ,
Tẽpla, forum, turrim, cãpos, nauale, tabernas,
Cernẽtes strepitũq; urbis, populosq; frequentes,
Artificumq; manus uariorũ, hominũq; labores,
Vnam collectum mundum miramur in urbem.
Inde sumus Clugias uelo remisq; profecti,
In quas Fossa uetus mutauit Clodia nomen. Fossa Clodia oppidũ
Primus erat superare labor, quod Rheticus amnis Brundulum
Ostiũ, et alter adhuc Patauinis auget ab agris, ostium
Quodq; Philistinæ gaudet cognomine fossæ. Philistina fossa
Hinc urgemus equos per siccas littore harenas,

Perq;

Perq; uias planas traiectibus interruptas,
Padus fl. Qua se populifer pleno cum flumine miscet
Gorum, Volane, ostia. Eridanus pelago. hic inter Gorũ atq; Volanen
Penè sibi fregit Meurerus crura, cadente
Lapsus equo, ferro nimium & calcaribus usus.
Nec fuit alterius melior fortuna diei,
Caprasiæ. Inter Caprasias, euersaq; mœnia Spinæ,
Spineticum ostium Antequã ad uluosæ stagnantia culta Rauẽnæ
Rauẽna urbs Venimus: hic fessos paulũ reparauimus artus.
Contemplati humiles muros, & templa deorum
Ardua, et insignes antiquo marmore postes,
Augustæ in primis monumẽta superba puellæ,
Cui mores placidæ mater dat nomina Gallæ,
Atq; tuum Dantes quoq; Florẽtine sepulchrũ.
Plurima præterea Gothico quæ marmora bello
Trãstulit Ausonia rex Theodoricus ab urbe.
Ceruia opp. Hinc se digreßis ostendit Ceruia nobis
Parua, sed insolito Musis dignißima facto.
Audacis iuuenis uim passa inuita puella,
Dedecus est confessa suum, testataq; duos
Præfecto coram & multum cõquesta, rogauit,
Quo precio dignus, qui talia facta patraret.
Virtutem miratus, ait: Si filius esset
Hic meus, ipse darem feriendum colla securi.
Illa oculos demissa: Fuit sed filius (inquit)
Hic tuus. indigno motus sermone puellæ
Ipse pater, natum ad pœnam pro laude uocauit.

Hoc

Hoc mihi dum quidam factum narraret eunti,
Interea fossas salsas, & Sapidis undam, Sapis fl.
Et prope candentes Cesenæ sulphure montes Cesenæ portus
Traijcimus portum, sed nõ intrauimus urbem.
Hinc uentũ ad parui flumẽ Rubiconis, et urbẽ Rubicon fl.
Herculeam: prope quam scelerato Iulius ausu, Ariminũ op.
Cum peteret patriam, uiolans mandata Senatus
Torserat in patrios hastilia pila penates.
Põs hic ab augusto cõstructus Cæsare, et arcus
Cui titulum uicti, nomenq; dedere Liburni.
Postea Crustumioq; cito, placidaq; Quadẽna, Crustumiũ, Quadẽna fluuii
Non cursu segni superata, & montibus altis,
Multum nitentes Vrbini ascendimus arcem. Vrbinũ urbs
Hoc Fridericus opus Phœbo, Musisq; dicauit:
Et docuit, forti quid sit sapienteq; dignum
Principe. quàm mores mutarũt tẽpora priscos.
Nam quod pro uirtute sua Fridericus agebat,
Nemo agit, in luxu nũc tempus perditur, et res.
Hæc uia recta quidem quamuis non esset ituris,
Fama tamen clari commouit principis, atq;
Librorum ueterum multa et preciosa supellex.
Inter Isaure tuas ripas, interq; Metaure, Isaurus, Metaurus, fl.
Ad mare deinde uias cœptas deflectimus, et nos
Accipit antiquo celebratum uate Pisaurum: Pisaurum oppidum
Vel quòd ab appenso Gallorum dicitur auro:
Vel tenet à fluuio, uelut oppida plurima, nomen:
Hinc amne, ac firmis munitum mœnibus illinc.

Principis huic Mariæ Frãcisci ꝓxima uilla est,
Causa animi, quam dilecto Leonora marito,
Ex bellis posuit redeunti, dulce laborũ (uamẽ.
Post graue Martis opus, post aspera bella le
Tunc aliud placuit Vuertero, ne quid inausum
Linqueret, ignoto uitam committere ponto.
Tres tamen aduersus dum soles detinet Eurus,
Et negat Adriaci Neptunus tuta profundi,
Argilla fluuius *Rursus equo uectis trãsmissa Argilla, ꝓpinquas*
Fanum fortunæ opp. *Despicit hic ualles urbs, et memorabile Fanum*
Metaurus fl. *Fortunæ, Hasdrubalisq; notatus clade Metau-*
Qui uagus ambiguis curuãs se flexib. errat, (rus,
Petra pertusa *Non procul hinc sectæ dicuntur uiscera rupis,*
Nomina Pertusæ nunc nacta recentia petræ.
Iam superatus erat rapidi pons ligneus amnis,
Mox atro densos effundens Iuppiter imbres
Aethere, labentum de montibus auxit aquarum
Misa fl. *Cursus: uix ope sum Misæ seruatus in undis*
Vectoris, quia me torta uertigine cæcum,
Iam uortex celeri raptabat in æquora cursu.
Senogallia opp. *Lætius intrata est Senonum de nomine dicta*
Gallia, quam iuxta non magno Nebia portu.
Altera lux etiam cœlo non orta sereno,
Atq; infausta fuit Vuertero, qui prope ripam
Aesis fl: *Aesidis, in fossam fortuna lapsus iniqua est.*
Ancona urbs *Sed tandem Anconam delatis, longa malorum*
Oblita est series: nanq; aspera ferre recusans,

Segnis

Segnis inersq; domi sedeat stertatq; necesse est.
Nō secus ac uastum iactatus nauta per altum,
Cum subijt portu, non amplius ille pericli est,
Ventorumq; memor: sic nos in gaudia curas
Soluimus, à superis deinceps meliora precati.
Visus ibi portus Traiani, uisa locorum
Ornamenta alia, & quae Paulus Tertius addit
Claustra mari magno, ac ualidis munimina por-
Visa etiā piscis cuiusdam costa marini, (tis.
Qui uiuus turres aequarat, & alta domorum
Tecta (fide maius) Cimmerae in uertice montis. Cimmera promont.
Vtq; Syracusijs urbs haec fundata colonis,
Sacrilegi imperium regis fugientibus, annis
Sic quoq; pòst lōgis creuit Musionis ad amnē, Musio fl.
Sylua loco notum tribuit cui laurea nomen,
Christiparae ostentans templum sublime puellae,
Diues opum uariarum, & multis nobile donis,
Aduena quae sacro ueniens in poste reliquit.
Ricina unius post Aelia cognita noctis Aelia Ricina oppidum
Hospitio, ac uario sinuosa Potentia flexu Potentia fl.
Praeterita, & positū prope collē Sanseuerinū, Sanseuerinū
Vrbs noua post Gothicū lōge aedificata furorē, oppid.
Quales non paucae sunt in regionibus istis.
Deinde uetus retinēs, ingressa Matilica, nomē Matilica op.
Quaeq; in Sentinae fertur fundata ruinis Sentina opp.
Faberiana, urbes inter non ultima paruas, Faberiana opp.
Aptauijs, cāpo foecunda, frequensq; domorum.

Turris

Turris in urbe fuit media, par illius, unde
Troiā omnē poteras, & Dorica castra uidere:
Ante dies aliquot uiolentam passa ruinam.
Chi entus fl. *Huic etiā ad liquidū sua propria dona Chientū,*
Charta papyrifero certās pulcherrima Nilo.
Postera purpureos aperit Tithonia uultus,
Mortales miseros reuocans ad munera uitæ,
Apenninus mons *Cum per difficilem reptauimus Apenninum,*
Asis fluuius *Linquentes tetricis subiectum montibus Asim,*
Tibris fl. *Et leni Tibrim manantem flumine: donec*
Perusia urbs *Lumine cum lunæ, Perusinam accessimus urbē:*
Vrbem infelicem, quæ dum se uindicat armis,
Seruitijq; iugum uult declinare, quod ante
Iuris & arbitrij restabat, perdidit omne:
Viribus ah nimium, rebusq; animosa secundis.
Hîc mihi Carchesi peperit res mira stuporem.
Nam cum uisendi studio, atq; labore diurno,
Danda essent placidæ iā languida mēbra quieti,
Nocte ferè media nos exigit ædibus hospes,
Non aliquo nostri uitio, culpa'ue, sed uxor
Imperiosa domum, famulosq;, uirumq; premebat.
Cum iam turrigeram mēs esset linquere terram,
Augusti portas retinentem Cæsaris altas,
Pieridumq; bonam multo iam tempore alūnam,
Thrasymenus lacus *Tū multū incerti, lacus an Thrasymenus, et albi*
Sanguinei cāpi *Oßibus, ac dicti campi de Sāguine, an Vmbris*
Montibus impositū cursu propiore petendum
Aßisium:

Aßisium: potior tandem sententia sedit, Asisium op.
Templũ augustũ, ingens, atq; inclyta tecta uidere
Diui, haud exiguos meriti uirtutis honores:
Cui sine crine caput, nodosaq; cingula restis,
Calceus ex ligno, & signatum uulnere corpus.
Prona ualle iacens Hispellum ignobile, non est Hispellũ op.
Passus adire dies, & clausis mœnia portis.
Fulginia in patulis post hoc quà sternitur aruis, Fulginia op.
Quaq; fluit Tiniæ riuus, Tiberina fluenta Tinia fl.
Qui subit exiguus, cum largo uenimus imbri.
Visaq; maxima uallis, oliuiferæq; Mutuscæ, Mutuscę op.
Quas Treuias uulgi malè cœpit dicere sermo.
Nec Clitumne tuum non est memorabile nomen, Clitũnus fl.
Propter aquas cuius lætißima gramina, et eruũ,
Detondẽt patulo candẽtes ore iuuẽci. (umbram
Quem ꝑpe Bacchi hederas, myrtũq; et Daphnidis
Serta tibi Musæ nectebant docte Properti,
Cynthiaq; Aonijs decima addita diua deabus.
Huic bona uerba loco dicentes, inde subimus
Spoletum: & faciles nacti per tempus amicos, Spoletũ op.
Magnifici primùm suspeximus ardua templi,
Atq; ubi culta fuit ueteri Concordia fano.
Theoderice tibi tum structa palatia: quæ pòst
Diruta, non passus Narses inculta iacere.
Vespere læticia, & dulci superante Lyæo,
Duximus in seram risus & gaudia noctem.
Manè petita fuit, negat hoc quæ carmine dici, Interamnè opp.
B Quæq;

Quæq; sita inter aquas, & rosea rura Velini,
In qua fingebat se Clodius urbe fuisse,
Sacra incestarat cum puluinaria diuæ.
Hic quater irrigui stipant fœnilia campi,
Vnius agricolam ditantes meßibus anni.
Narnia, Ocriculũ, oppida *Imposita excelso non magna urbs utraq; colli,*
Narniaq;, Ocriculũq;, gradu properata citato:
Sed trepidos cursus iter impediebat iniquum.
Nãq; in equis mora nulla fuit: neq; Cyllarus isset
Sic, uel Achillis equus uel præpete Pegasus ala.
Via Flaminia *Flaminiæ inde uiæ magnam inter rudera partem*
Roma urbs *Trãsgressos, perq; innumeras nos Roma ruinas*
Suprema lassos Octobris luce recepit.
Carminis hæc nostri finis fuit, atq; uiarum.

Cal. Nouemb. Romæ,
M.D.XLII.

ITER NEAPOLITANVM, AD Casp. Næuium.

PAruũ iter ingredior, sed nõ et gloria parua
Scribentis, si quis describat singula Næui,
Quæ maiora fide, atq; oculis uix credita nostris,
Per dominam imperij paßim cognouimus urbem:
Ac foret Ausoniæ contexenda Ilias Vrbi,
Insignes si quis uellet memorare ruinas.
Nam siue aspicias memorabilis Amphitheatri

Structuram, templi seu tecta foresq; rotundi,
Pacis & euersæ molem, artificesq; columnas,
Seu ductas tot aquas, tot regia strata uiarum,
Inprimis thermas, luxus monumenta: tot arcus,
Pyramides, statuas, obeliscos, signa, colossos,
Ingenia artificum testantia, facta uirorum,
Non licet ista breui percurrere singula uersu.
Quòd si etiam lustres suspensos aere colles,
Sub terris aliam inuenias (mirabile) Romam.
Hæc nobis aliquot uix mensibus explorata,
Visum est inde alias, aliasq; exquirere terras.
Tempus erat, uarios quo fundit terra colores,
Graminibus campus uestitur, frondibus arbor,
Cùm nos à priscis de nomine dicta Ferenti Ferētina porta
Porta, ferè lentos dimisit ab urbe Latina:
Mox obiectum oculis opus admirabile nostris
Ductus aquæ, fuerat cui quōdam Tepula nomen, Aqua Tepula
Vicinosq; rigans amnis Cybeleius agros,
Almo, intra Romæ qui iungi mœnia Tibri Almo fl.
Collis Auentini sub plano, atq; æde Dianæ
Dicitur: at ueterum pugnat sententia discors.
Vidimus inde Lamum decliui in colle uetustum, Lamum op.
A' Marij ulla modò dictum (ut fama) Marinū.
Hinc Antemnatum deserti tempore fines, Antēna op.
Atq; infesta fero silua est peragrata latrone.
Mox Auguste tuis habitata parentibus arua,
Hospitium prima tribuerunt nocte Velitræ. Velitræ opp.

Sed tantum hoſpitium. nec enim locus ille quieti
Aptus erat, propter turbas, ſtrepitumq; ſequentũ.
Nympheus fluuius *Manè graues pluuia Nymphæũ liquimus amnẽ,*
Sermoneta opp. *Et Sermonetæ noua mœnia: quam prius urbem*
Ereptam dominis, natæ donauit auaræ
Sextus Alexander, quam ſponſam fecerat idem,
Atq; nurum, ſacro præfectus paſtor ouili.
Per graue mõtis iter poſt prãdia deinde profectis,
Pontini campi *Viſa eſt Pontinos deſpectans Setia campos,*
Setia opp. *Non intrata tamen: quia tectum proxima uilla,*
Hoſpitiumq; dedit, Setini & munera Bacchi
Sponte propinauit. nondum lux altera cœlo
Orta erat, è duro cum ſtrato membra leuantes,
Scabroſas cautes ſuperamus, & aſpera montis
Priuernum opp. *Saxa, ad Priuernum, pharetratæ laude Camillæ*
Nobile, Amazonijs quæ par uirtute puellis,
In mortem patriæ pro libertate ruebat.
Amaſenus fl. *Tum tranſmittentes Amaſeni fluminis undam,*
Forũ Appii opp. *Nũc monachis habitatũ: aſpeximus inde forũ Ap*
Deq; trib. quæ ſunt olim loca dicta Tabernis, (pi,
Circæus mõs *Circæasq; domos, altiq; cacumina montis.*
Hîc ubi non hominum Titanis ſubdola formas,
Cantibus et uirga mutauit, ut inquit Homerus:
Sed cœleſtem animum fraude, incautcq; ueneno,
Tranſtulit ad leuium miracula turpia rerum,
Atq; uoluptatum damnoſa perdidit eſca.
Id factum docuit nos præſens. altera nanq;

Circe

Circe erat in nostro comitatu, Græca puella,
Quæ postquam Hispanis Italisq; ruentib. in se
Certatim, blanda porrexit pocula dextra,
Non secus ac capti sensu ebria turba furebat,
Nec pudet oblitosq; sui, immemoresq; decori,
Turpiter imperijs dominæ parêre superbæ.
Hæc dum indignantes animis, tacitiq; tuemur,
Interea angustas per ualles turbidus Ousens, Ousens fl.
Qui in mare quærit iter, tũ proxima Fossa palu- Fossa palustris.
Præterita est, uiridiq; olim Feronia luco, (stris Feroniæ lucus
Tollentesq; caput candentes Anxuris arces: Tarracina opp.
Nunc mons et tellus, quondã maris insula thusci.
Hæ contra fluctus ingentis fragmine montis
Munitæ, tumidas contemnunt æquoris iras,
Nereaq; undisono tundentem saxa fragore.
Hic quondam moles hominum collapsa theatri,
Viginti infando deleuit millia casu.
Tum comites, dubia falsos regione uiarum,
Cernere nõ potui, quàm Fundos uenimus, omnes. Fundi opp.
Vrbs parua in plano, positu pulcherrima, campo,
Collibus hinc, atq; inde lacu, simul æquore cincta,
Citria cui florent hortis, & littore myrti, Fundanus lacus
Hesperidum decus, & bene olentia culta Diones.
Hæc dedit hospitibusq; locum, feßisq; quietem.
Pressa tamen Fundis cum uina adponeret hospes
In cœna, ad stomachum minimè facientia nostrum,
Cæcuba non paruo clamore poposcimus illum.

Nam crudos propter pisces, oleumq; comestum,
Nausea propositas prohibebat tangere mensas.
Sed prius Alcidæ clauam, fulmenq; tonanti
Eripias, quàm optata feras mali ab hospitis ira.
Hinc uia fumosum nos Appia duxit ad Itrum,
In quo fœmineis ceciderunt turpiter armis
Galli, Arragoneo cum arsit Campania bello.
Appia sed longis uia iam corruptior annis,
Deteriorq; imbri, nostrum premit æmula uotum.
Repentes per iter non absq; pauore malignum,
Caieta opp. A' dextra Aeneæ nutricis habentia nomen
Mœnia prospicimus: monumēta antiqua: sinistra.
Formiæ op. Attigerat medium proles Hyperionis axem,
Extructam deinceps cum à forti gente Laconum
Intramus, nostris pugnantem uersibus, atq;
Infamem Læstrygonijs cultoribus urbem.
Hic ubi sæpe forum fugiens, strepitusq; clientum
Tullius, optatos quærebat ab urbe recessus,
Aut inter siluas Academi, interq; Lycei
Versans, aut aptās grandis Demosthenis arma.
Hormus fl. Tūc ubi equi saturati essent, Hormūq; bibissent,
Scauli uicus Dulci cannarum succo uiridantia prata,
Quæ cum Sicanijs certare liquoribus ausint,
Minturnæ opp. Minturnasq; udas, teneris loca fœta siletis
Transimus, Marij ardentis celebrata latebris,
Quas prope ductus aquæ, & moles erecta theatri,
In cuius pecora, & scandentes saxa capellæ
Gramina

Gramina nunc carpunt, et lenta arbusta ruinis.
Quid uobis igitur (comitum sic turba ferebat)
Profuit Ausonidæ, regna exhaurire, potentem
Atterere Italiam, et tam fluxam quærere laudẽ?
At non his pectus Bruti, integritasq; Catonum,
Scipiadumq; decus fuit immortale: sed una
Virtutis fama, quam nulla intercipit ætas.
Talia dicta dabant. taciturnum Lyris ad amnem Lyris fl.
Ventũ erat, hic captus Laurẽtis amore Maricæ
Spumea lambit adhuc dilectæ littora Nymphæ.
Néue putes ueteris flammam cessisse furoris,
Nunc quoq; sulfurea lentus pallescit harena.
Hoc traiecto humilem Gauri in radice subimus Gaurus mõs
Terram, conspicui nil hortum præter, habentem.
Nocte satis placidos carpentes pectore somnos,
Summo mane in equos attollimur: antè serena
Incipit in uarios mutari luna colores,
Et uolitare leui candentes aere flammæ.
Nondum tacta fuit uicini littoris unda,
Horriferi subitò funduntur ab æthere nimbi,
Cum tonitru: terrentur equi, timidiq; sodales.
Bis quoq; tam claris micuerunt ignibus astra,
Vt lucem eriperent oculis, rebusq; colorem.
Vix talem sensit uim flammæ, fulminis alis
Adflatus, Veneris thalamo amplexuq; superbus.
Postea harenosum Vulturni legimus amnem, Vulturnus fl.
Vestinis uiolenter aquis, simul imbribus auctum.

Liternũ op. *Literni madidas uestes siccamus ad ignem:*
Vrbs quæ Scipiadæ, cui fecerat Africa nomen,
Præbuit exilium, & paruæ solatia uillæ.
Hic epulis functi, subitò calcaria tardis
Cume op. *Subijciuntur equis: fatorum haud inscia Cume,*
Prochyta insul. *In terra, inq; mari Prochyta, Inarimeq; sinistra*
Inarime ins. *Obscuro cœlo uix uisæ. deinde cauatum*
Pausilypus mons. *Pausilypi in tenebris, & iniquo lumine montem*
Egreßi, albentis templa ardua Mergillinæ
Mergillina mons *Ad mare conspicimus, cygno fundata sonoro:*
Cuius uox ultra Gangen audita, Tagumq;,
Dulcibus impleuit uastum concentibus orbem.
Nec poterant magnis alia oßibus ossa Maronis
Coniungi melius, quàm quæ sunt iuncta. relicto
Patulcis hortus *Hoc igitur templo, nymphæq; Patulcidis horto,*
Diuorum in templis turres, & celsa domorũm
Neapolis urbs *Parthenopes sese ostendunt: hac urbe recepti,*
Quæ nunc Campanæ palmam fert unica terræ,
Idem scribendi, qui factus finis eundi est.

X I. Cal. April. Neapoli,
M. D. X L I I I.

ITER ROMANVM SECVNdum, ad Leonardum Badehornum.

NOn iniucundus circum uaria oppida uexit
Nos error, Latiũ et Cãpani littoris orã

Dum

Dum spectare iuuat, terræ monumenta beatæ.
Mollia Parthenopes fugientes ocia primùm,
Ostriferam Megarim, sortitam nomen ab ouo, Megaris insul.
Legimus, ut perhibent, Luculli diuitis olim
Gaudia, & Icario uillam solamen in æstu.
Extat adhuc rupes intus caua, fonsq; perenni
Dulcis aqua, statio barbatis commoda mulis,
Quos caris posuit Romana potentia mensis.
Gaiolæ hinc antrum montis, tacitosq; recessus, Gaiola insul.
Importune tuas fugimus pirata latebras.
Post has asparagis plenam Nesida uidemus, Nesis insula.
Multus ubi seruat furtiua cuniculus antra,
Antra Typhoneos quondam spirantia fumos,
Et circà Eumenidum nebuloso tristia luco.
Mox socij Aeneæ dictum de nomine montem,
Ventosa Triton qua personat æquora concha,
Misenum afferimur: statio propè nauibus olim Misenus mons
Romanis fuerat, dum res Augustus haberet.
Non erat hunc superaße, etiã non lumina circum
Quaq; tulisse satis: iuuat inspectare meatus,
Et uacuos ab aquis penitus circumire Tracones.
Inde æquor stagnans, ampli & uestigia portus,
Pennatæq; caput transuecti: naue relicta,
In lato erramus lustrantes littore cuncta. Pennata insula
Quid memorem miræ piscinæ nomen habentes,
Totq; pilis fultas intus, saxisq; ruinas?
Quid'ue tuo ductos sub terra à flumine riuos

Sarne: Neronis opus, maculati sanguine matris?
Deinde decem decies cameras tellure repostas,
Ac supra impositas uaria ratione columnas?
Deniq; quid templi molem, speciémue rotundi,
Quo Neptune tibi uotas suspendere uestes
Mos fuit, aut pulchrũ Phœbo mactare iuuencũ?
De socio nomen quæ nacta Ithacensis Vlyßis,
Baiæ op. Proxima Baiarum, nunc alto condita monte
Arx fuit: hic ueteris luxus monumenta referre
Velle, sinu est illo conchas numerare marinas,
Ruderáue in multis uix perreptanda diebus.
Sed licet ipsa loci iacet interijtq; uoluptas,
Non tamen utilitas ceßit quoq;: Cynthie parce,
Nam tua Baiani superant inuenta receßus,
Estq; uapor radice, atq; unda potentior herbis,
Cumq; Salute illos colit ipsa Salatia fontes.
Verùm deceptus ne quisquam errore locorum,
Grata salubris aquæ sentiret munera tardus,
Morborum uariæ facies, & nomina mille,
Astabant foribus pictura aut marmore claræ,
Quæ nunc inuidia penitus sublata minorum.
Multa alia in toto usu dignißima tractu:
In primis celso sita Sudatoria monte.
In tria diuisus specus est ceu brachia: quorum
Sulphureos extrema tenent fumantia fontes,
Solis inaccessos radijs sub rupe cauata.
Ingressu uia longa patet, cinis impedit albus

Atq; calens mediæ gradientes agmine fossæ.
Ingrediendo caue tollas caput: arduus undam
Fumus agit, totoq; fluunt de corpore riui,
Visceribusq; trahēs animam uapor æstuat intus.
Sin submissus eas, & cautè lumina serues,
(Nam sine luminibus nulli est intrare potestas)
Victor eris. nimium sed non tentare sinistram
Dira tibi mens sit: necat intus pestifer aer,
Profuit & nulli tacitas quæsisse latebras.
Ne uerò Alcidæ mirere bouilia Baulos Bauli op.
Interijsse, uiæ quoq; sunt sublatæ superbæ Herculea uia
Indicia, atq; lacus perierunt, fracta Lucrini Lucrinus lacus.
Claustra, tuiq; operis Cæsar miracula Iuli.
Nondum sudor erat membris detersus et ori,
Quem toto excierat Tritolini montis hiatus (læ Tritolinus mons
Corpore: nauta statim, nō hinc pcul antra Sibyl
Vatis, et umbrosus graueolentis lucus Auerni. Auerni lacus
Cimmerij prope quem Stygia caligine presi, Cimmerii populi
Obscuris quondam traxere mapalibus æuum.
Quos nunquam radijs sol uidit lucidus aureis,
Siue ille astriferum se matutinus ad axem,
Seu rursum in terras se uespertinus agebat:
Sed nox incubuit miseris mortalibus atra.
Hic dum fixi, oculos ferimus per singula circum:
Quid, Vuerterus ait, fumantes littore harenæ, Mare bulliens
Quid'ue noui insolitus mōstri fert æquoris æstus? Mōs nouus
Cui nauta: Informem quem cernitis undiq; mōtem Puteolanus
Fumare,

Fumare, & clauso auditis gemere intus ab igne,
Cãpus agerq; fuit Baccho, Cerere atq; Mineruæ
Fertilis, oppidulo, thermis, clarusq; theatro.
Quintus ab hoc agitur lustris labentibus annus,
Quo madidi spirare solent uiolentius austri
Tempore, turbaturq; hœdis pluuialibus aer,
Ecce sub occasum metuenda incendia solis
Emicuere, uolant Aetnæo murmure flammæ,
Saxaq; cum tonitru magnum per inane rotantur.
Terra tremit, reboant crebris mugitibus auræ,
Et non uicini tenuere cacumina montes.
Insequitur cinerũ glomeratus ab æthere nymbus,
Inuoluitq; globos flammarũ, et in æquora mergit.
Aenariam, Prochytenq; illis ego fortè diebus
Liqueram, & Aeoliã Liparen iamiamq; tenebã,
Vix scapha me tanto subduxit inutilis imbri.
Nunc leuibus tophis oppleri & pumice littus,
Atq; uado feruere fretum, riuosq; calentes
Monte uidetis adhuc emergere, & ardua saxa
Amphitheatralem iecisse ad sidera molem.
Quod cãpus, mare quodq; fuit (mirabile) mons est.
Vos nimis incepto non indulgete labori.
Nam quib. ista uenit primùm explorare cupido,
Triginta periere uiri, quos tetra uorago (bras.
Sorbuit, & Stygias per Auernum misit ad um-
Dixerat, & montem dux antè præibat in ipsum.
Murmur agunt intus uenti, spiracula fumum
Emittunt,

Emittunt, scrobibusque latet Vulcanus opertis,
Exercetque nouo fabrilia corpora in antro.
Tandem ad craterem fessi deuenimus, unde
Dux Herebi immũdum uomuit Saturnius ignẽ.
Quis neget hic sæuos bellum gessisse Gigantes,
Amphitryoniadæ fractos uirtute, manuque, Phlegræi cã-
Campis Phlegra tuis? tentant Titania monstra pi.
Rũpere adhuc duras ferri luctando cathenas,
Et Iouis imperijs iniectos tollere montes.
Suspirans propriam tellus timet ipsa ruinam,
Lemniacumque forum, & luctantes fortiter euros Forum Vul-
In sua testatur grassari uiscera mater, canium.
Ac ius concessi rumpi inuiolabile regni.
Vnde nouos etiam contra Iouis arma tumultus
Crebra mouet, partesque suas irata tuetur.
Conscenso rursus uia carpitur uda phaselo,
Iamque tuos flãmis querimur Tripergula ciues, Tripergula
Cum natis, carisque uxoribus interceptos. opp.
Et docti uillam quondam Ciceronis, & hortos,
Palladioque ædes Academi nomine dictas,
Secula Cæsareo claras post longa sepulcro.
Præcipuè tot aquæ fontes perijsse salubres,
Quas inter tenuit primas aqua Tullia, quæque
Vel steriles utero faciebat crescere matres,
Quando clausa diu genitalis mollijt humor
Corpora, & ad Veneris redierunt munera lætæ.
Inde petebamus ueterem Dicæarchidos urbem, Puteoli opp.
Quæ

Quæ calidis ab aquis puteisq; est nomen adepta.
Hanc Samij posuere uiri, Delonq; minorem
Dixerunt, uarijs populis & merce frequentem.
Vidimus innumeras templis domibusq; ruinas,
Quas tremor, et ualidi dederant per mœnia uenti:
Hic Auguste tibi surgentia marmore templa
Concussa, & magni moles operosa theatri.
Sulfureis bibimus hic Maßica uina lagenis,
Masſici colles *Maßica uicinis nascentia collibus, & nunc*
Vberiora, noui post uasta incendia montis.
Quis uerò æquoreis minitantem fluctibus, altum
Calligulæ pontem non audijt? ille per æquor
Iunxit Dulichijs Dicæarchûm mœnia Baijs,
Atq; pilas bis sex nunc erigit æquore magnas.
Leucogei colles *Hinc uia nos, albæ telluris nomine colles*
Adduxit, loca flammiuomis exesa caminis.
Valle sub hac sulfur fons atq; bitumen anhelat,
Phlegethon, fons ardens. *Et Phlegethonteis exultat feruidus undis.*
Haud secus ac Silæ, aut ingentis ligna Taburni
Subiecta augerent uiuacis semina flammæ.
Oraxi fontes *Non procul inde etiã fontes memorãtur Oraxi,*
Affectis medicina oculis, medicina cerebro.
Palus Agnana *Mox Agnana palus, orbataq; piscibus unda,*
Turpis hirundineisq; glomis ranaq; loquace,
Atq; obseßa malis ripa omnis aditur ab hydris.
Charonceæ ſcrobes *Inde scrobes, Stygij funestum nomen habentes*
Vectoris, uisæ: Cocyti inamabilis antrum.

Pandi-

Panditur horrendus celsi in pede montis hiatus,
Pallentiq; umbra ruptisq; Acheronte cauernis
Pestiferùm spirans: quem non intrare uolantes,
Non audent alijs defensa animalia lustris.
Sin fortè intrarunt, aut ui coniecta fuerunt,
Exanimes tristi subitò retrahuntur ab antro.
Immersas quoq; fert uicinæ fama paludi,
Et motum & uitam tacita reparare sub unda.
His simulatq; aliquot uisis per littora thermis,
Sole parante suos iam ponto mergere uultus,
Parthenopē placido Zephyro, & rumore secūdo
Delati, optata recreamur corpora cœna,
Exhaustosq; illa narramus luce labores.
Nec minus interea tota lustramus in urbe,
Quicquid erat dignum spectatu: maxima templa,
Inter quæ sacra est Ledæis fratribus ædes,
Heboniq; deo: cui propria uota tulerunt.
Inspicimus ueterum sedem & penetralia regum,
Quatuor excelsis munitam turribus arcem,
Aeratasq; intus inscriptas carmine ualuas,
Hostem ut Troianis Ferdnandus fuderit aruis.
Nec non insignem portum, tot nauibus aptum,
In quo Cæsareæ pandebant uela triremes,
Inferret duro cum bellum triste Sicambro.
Mox imus circum aucta urbis pomœria latè.
Quis memorare ducum tot celsa palatia possit,
Nobiliūq; domos? quis'ue intra mœnia & extra
Magnificè

Magnificè structos immensis sumptibus hortos?
Iamq; dies aliquot circum loca cuncta profectis,
Rursum exire placet Vuertero: nec mora, frenis
Sebethus fl. Impediuntur equi. Sebethi flumina primùm,
Atq; Arragonei regis prædiuitis hortos
Delioli horti Deliolos, Gallo uastatos milite & armis,
Attigimus, uacuas uia quà ducebat Acerras.
Leucopetræ antiquis certantia gaudia uillis
Posthac intramus, mirati mœnia, turrim,
Nymphæum, et conchis structū fulgentib. antrū.
Naiadum hic lusus, & amantis fistula Panis,
Nereidesq; omnes, atq; Oceanitides omnes:
Tuq; Arethusa iacens, luctantes nuda papillas,
Nuda genu, gelido posita es custodia fonti.
O' tali liceat uitam mihi degere in antro,
A' uulgo, & uana procul ambitione remotum,
Aonidumq; choros sectari, & discere iura
Viuendi, ac uarias rerum cognoscere causas.
Tu uerò Badehorne forum, tu limina regum
Lautè colas, ad res nobis magis aptus agendas.
Veseuus mõs Hinc iuga prærupti Veseui scandimus: antè
Quàm tamē ad summi peruentū est culmina mõtis,
Ter superanda fuit fœcundis herbida campis
Planicies, quæ uitiferi lætissima Bacchi
Munere, Campanis passim celebratur in agris.
Ipse biceps geminū iacit ad supera ardua cornu,
Quaq; patet bifido spaciosus uertice Crater,

Emittit

Emittit rarum per cæca foramina fumum.
Conuulsi circà scopuli, depastaq; flammis,
Atq; extrusa iacent mirando pondere saxa.
Thracibus eueniant tam uasta incendia crudis,
Disijciantq; tuam sic barbare conifer aulam,
Littore ut obruerat Pompeios ignis in illo, Pompeii op.
Deq; tuo Alcide uocitatam nomine terram. Herculanũ opp.
Ne tamen hic partes ferremus lumina in omnes,
Cernentes patrios Samnis tibi & Appule fines,
Quas fert aerij montis sublime cacumen,
Impediunt fusæ circum nos undiq; nubes.
Longius ire uetant uenientis tempora noctis,
Quadrupedesq; uijs quærebant pabula feßi.
Paucos inde dies Sirenis in urbe morati, Neapolis urbs.
Venimus Atellam: cuius comœdia quondam Atella opp.
Pectora lasciuo mollibat rustica lusu,
Atq; tuos Megaris superabat Achaica risus.
Ergo theatra iuuat regali educere sumptu
Vrbibus, ut morum corruptio publica laudem,
Præmiaq; à cano mereatur larga Senatu?
Non ego nũc Capua alta tuum memorabo, quod (urbe
Cernitur euersa, constructum marmore, et amplis
Porticibus, ferroq; intus, plumboq; coactum.
Quid Troiane Capy nũc urbs tua? quæ caput o- (lim
Cum Roma æquauit, quæ cum Carthaginis arce,
Cuius nulla satis decantet Pieris agrum,
Deliciasúe soli, & cultißima frugibus arua.

C *En iacet*

Capua uetus *En iacet immensis urbs obruta tanta ruinis,*
Vandalico (exemplum fortunæ) euersa furore.
Effodiũtur adhuc nũmismata, marmora, gemmæ,
Sub terra agricolis, & luxus signa prioris.
Laborini cãpi *Inde Laborinos campos, Tifataq́; montes*
Tifata montes *Transgreßi, Capuæ alterius noua tecta subimus,*
Capua noua. *Ad rapidum flaui Vulturni condita flumen,*
Vulturnus fl. *Pulchra quidem, sed uix priscorum æquãda ruinis.*
Antonine tuo signatum nomine pontem,
Aspicimusq́; uiæ, quam gens dedit Appia, partem.
Sunt Aegyptiacæ, murũ intra, templa iuuencæ,
Quæ nunc relligio in meliores transtulit usus.
Quis tamen illius sit conditor urbis & auctor,
Incertum est: ciues non mutauere superba
Pectora, luxuriamq́; nepos imitatur auorum.
Post hanc intrata Auruncis habitata uetustis
Pometia, Suessa. *Pometia, hæc alio pòst nomine dicta Suessa.*
Quæ nostro eximio celebrata est tempore ciue,
Cui gens Nipha fuit, multas mẽs culta per artes.
Falernus ager *Adposuit facilis nobis hic uina Falerna*
Hospes, & Aonij monstrauit rura Lyæi.
Hinc Auruncanum põtem, mox inde Calenos
Sinuessa op. *Colles, teq́; frequens niueis Sinuessa colubris,*
Quæ nunc est nõ culta magis, quàm littus & aer.
Lyris fl. *Altera lux placidum Lyris deduxit ad amnem,*
Scauli uicus. *Et celebres dulci cannarum munere Scaulos,*
Formiæ opp. *Antiphatæq́; domum, Læstrygoniosq́; penates.*

Donec

Donec ad excelsas Caietæ uenimus arces, Caieta opp.
Ingenio, situq; loci, domibusq; decoras
Magnificis, structisq; tenace bitumine muris.
Hæc Veneris uultus profert & corpora tellus,
Atq; puellari gaudens excellit honore.
Quis scissum promontorium non signet, biantemq;
Aequoreum scopulum: formosæ Tethyos antrũ,
Atq; indignantes montem perrumpere fluctus?
Burbonius, Latiæ dux non incognitus urbi,
Marmoreum excelsa tumulum nũc possidet arce.
Postmodo Tyrrhenum metimur naue profundũ.
Subtrahitur subitò cœlum, & caligine solem
Obscurante, dies mutata in tempora noctis.
Donec nos dubiosq; uiæ, oblitosq; locorum,
Mitior antiqui lux urbem misit ad Anci, Ostia opp.
Quà Tyberis uoluens flauã sub gurgite harenã,
In mare cum multo sonitu prorumpit Hetruscũ.
Vidimus hic clari portus quæcunq; supersunt
Indicia, ingentem murum, ingentesq; columnas: Portus ostiẽsis
Quẽ non Sarracena manus, nõ Vãdalus atrox,
Gotthorumq; furor, Latia sed præsul in urbe
Diruit, & latas æquauit uomere fossas.
Fortè animi inde tulit nos ardor adire uetusti Tusculũ op.
Mœnia Telegoni, fama celebrata Catonum.
Quæ prope uilla fuit Ciceronis tertia, claris
Decantata libris, qui nunc uersantur in ore
Pectoribusq; hominũ, æterni monumenta laboris.

 Nunc

Nunc iacet hac ipsa cum uilla Tuscula tellus,
Albanus mons — Albano fundata iugo, deleta furore
Romulidûm: quoniam fauisset Cæsaris armis
Teutonici, damnumq́; dedisset ciuibus ingens.
Haud procul Argolico peragentes omnia ritu
Sacra, cucullati celebrant templa ardua patres.
Auentinus mons — Hinc ad Auentini montem, tua Cæcule regna,
Preneste op. — Nomen ab ilicibusq́; tenens Preneste uenimus.
Quo primùm diuæ, quæ nullo tempore, nullo
Certa loco perstat, miramur nobile templum,
Pluribus in templo lithostrotaq́; ficta figuris.
Deinde tot effossos tecta tellure meatus,
Qui finguntur adhuc Mariana cæde rubere.
Verrhestis fl. — Proxima Verrhesti fluuio, siluaq́; relicta,
Tibur opp. — Nos uia Tiburti festinos sistit in urbe.
Illa supercilio cliuosi montis agrestes
Fundit opes, quib. Alcinoi quoq; splẽdidus hortus,
Hesperidumq́; fuit: non hic tam grandia saxa,
Pyramidum in morem quæ rupibus excinduntur,
Ascendisse iuuat, quàm magno monte uolutas
Anio fl. — Contemplari Anienis aquas: ut præpete lapsu
Fument, ac multa sudent aspergine cautes.
Templum fatidicæ conscendimus inde Sibyllæ.
In descensu aliud Iunoni (ut fama) sacratum
Argiuæ, forma quoq; splendidiore, subimus.
Lucanus põs — Pons superabatur Lucanus, Plautius olim
Quem fecit, domitis Bastarnis, atq; Scytharum
Gentibus,

Gentibus, Illyricoq; ferens ex hoste triumphum.
Aelia uilla dehinc multis ostensa ruinis,
Vrbis opus, uaria structura & fonte superba
Irriguo, priscisq; tenens par nomen Athenis.
Vnda salutares post offert Albula fontes, Albulæ aquę
Læsaq; ab infesto medicatur corpora ferro.
Tandem pons alius, dictus de matre Seueri Mammæus
Mammæus, fessos Romanam mittit in urbem. pons Roma.
Quæq; uiæ ambiguæ finem dedit, atq; quietem,
Prolixæ imposuit quoq; iusta silentia cartæ.

VI. Cal. April. Romæ,
M.D.XLIII.

ITER PATAVINVM, AD VAlerium Cordum.

CVm rursus Patauii uisendi cura subiret,
Corde, Machaonias iuuenis memorate per artes,
In Veietanum Roma peruenimus agrũ.
Iamq; egressa fuit Baccanis proxima silua Baccanæ
Arsia, quæ lucis olim uicina Capenis, Lucus Capenus
Cũ Cremerã exiguũ properãdo reliquimus: amnis Cremera fl.
Hic erat, in tenuẽ est siccatus tempore riuũ,
Sicut & Hectoreus Troianã Xanthus ad urbẽ.
Hunc prope de Fabia perierunt gente trecenti,
Qui socijs ausi defendere uiribus Vrbem,
Pro patria atq; suis ceciderunt fortiter omnes.
Tum saxis dictum de rubris, parte diei Mõterossum.
Iam media, atq; aliud cognomine Roncilionum, Roncilionum opp.

 Vidimus

Sutrium op. *Vidimus oppidulũ, prope quod ſunt mœnia Sutrĩ*
Cyminus lacus *Antiqui, Latio quæ quondam cauſa triumpho.*
Mox Cymini cũ monte lacũ, quẽ dextera magni
Herculis, abſtruſo ſe tollere fecit ab antro,
Fixa ſolo uellens nodoſæ pondera clauæ.
Non dicam calidos fontes, & olentia ſulfur
Balnea, Baianis hic certat Thuſcia thermis.
Lacus Vadimonis *Vlterius lacus eſt, prope quẽ Romanus Hetruſcas*
Fregit opes, uſus belli melioribus armis.
Qui latera exeſus præcelſi grandia montis
Inſula natans *Stagnat, & inſtabili cui fluctuat inſula motu.*
Heſperijs Phœbo radios condente ſub undis,
Viterbũ op. *Præcipiti ingredimur poſitũ ſub monte Viterbũ,*
Germanũ quod habet non prima ab origine nomẽ:
Vetulonia opp. *Nam quondã hoc circa tenuit Vetulonia muros,*
Mæonijs habitata uiris, Lydoq; colono.
Hic feßis molli cum iam recreanda quiete
Membra eſſent, epulas in noctẽ prorogat hoſpes:
Nec ſolum dulci fraudauit corpora ſomno,
Verùm mane locabat equos, uix terga ferentes
Arida, & hærentem detrita cum cute pellem.
Non bene præteritis per prata calentibus undis,
Ad Iunonicolas habitantes colle, ſuoq;
Faliſcum op. *Portantes ritu gentilia lina, Faliſcos*
Venimus, & Baccho felicia rura ſecantes.
Vulſinenſis lacus *Inde lacum, cuius Vulſinia littore quondam,*
Bis ſex Tyrrhenas inter caput extulit urbes,

Piſciſe-

Pisciferum, atq; oleis circundata pinguibus arua,
Et pendentis aquæ seruantem nomina terram, Aqua pendẽs opp.
Transimus, fluuiosq; duos: quorum Vrcius ipsis Vrcius fl.
Est transmissus equis, sed pontes Prila per altos. Prila fl.
Vilia deinde loca, & cauponum lustra, tabernas
Tam longæ tota fugientes lucè diei,
Sub noctem uillæ cuiusdam tecta subimus. Scala uilla
Hic autem præter solitum lautißima morem
Cœna datur, dantur certantia uina Falerno,
Non uno deprompta cado, neq; montibus ijsdem
Lecta, sed ex uarijs quæ hinc inde releuerat hospes
Cellis atq; locis: tum potu epulisq; refecti
Sternimur in lectis. & quamuis plurimus illam
Per noctem Boreas spirabat, non tamen aufert
Mollem importunus, licet esset parua, quietem.
Nam prius à cano quàm surgeret orta marito
Memnonis, & croceos proferret lutea uultus,
Nos in equis montem conscẽdebamus Osennam. Osenna mõs
Pòst autem pedites tria millia repsimus ægri,
Clamosus nobis quia lentè equitantibus hospes,
Pegaseos uolucres irata uoce negabat.
Tum Boneconuentum pedites intrauimus: ingens Boneconuentum opp.
Tellus crimen habet, Germani morte notata
Cæsaris Henrici: quem quando uincere ferro
Impia non ualuit, uiolare est ausa ueneno.
Nec scelus hoc potuit monachi nisi fraude parare.
Mox in equis rursus postquã Arbia frigida cursu Arbia fl.

Senæ urbs Præterita est, altam Senæ superauimus urbem,
Blandus fl. Delicias Italûm: cui flauis Blandus harenis
Defluit, atq; rigat supposta rosaria colli.
Cui calidæ manant uenæ, tellure sub ima,
Non Apono, Euganea qui feruet ualle, minores
Vsibus: in primis cerebro, neruisq; salubres.
Hic ut corda uirûm non sunt inimica Camœnis,
Externosq; omnes digno amplexantur honore:
Sic quoq; non duris tribuit natura puellis
Ambrosiasq; genas, & eburnea colla, comasq;
Vel quales habuit Daphne, uel candida Iole,
Quamq; Deûm tauri decepit imagine rector.
Vidimus hic sedem Musarum, & docta uirorum
Nomina, qui cultas paßim celebrantur ob artes.
Vidimus & Pario surgentia marmore templa,
Et certans operi, uel quo Preneste superbit
Arte pauimentum, et longo ordine Romulidarũ
Pontificum facies, Christoq; dicata & egenis
Tecta, quibus tota nil magnificentius urbe.
Stagia fl. Pesa fl. Hinc Stagiam, pontemq; Pesæ, dictumq; ab eodẽ
Oppidulum, & Thusci scriptoris nomine clarũ,
Certaldũ op. Arnus fl. Certaldum, atq; Arni consortem fluminis Elsam
Elsa fl. Linquentes, Elsam quæ obducit cortice saxi
Quicquid apud fontẽ in liquidas proieceris undas.
Hinc sine labe fluit, peregrinæq; inscia lymphæ
Excipitur læti cupidis amplexibus Arni.
Per noctem uillæ fumosæ non satis apto

Hospi-

Hospitio fruimur: tenebras noctemq; fugarat
Lucifer, ad gelidæ pontem peruenimus Eræ. Era fl.
Ter madidi pluuia, ter ab ipso sole uicißim
Siccati, Alpheæ claram cognomine Pisæ, Pisæ urbs
Tantalidæ Pelopis desertam pergimus urbem,
Quondam diuitijs & nobilitate superbam.
Sed dum insana suam petit ultra plurima sortem,
Amisit propria, & dominis nunc paret iniquis,
Vti libertate & rebus nescia magnis.
Non tamen Aonides cesserunt inde puellæ,
Atq; metus ferri contra Martisq; furorem
Integra sceptra sui tenuit Tritonia regni.
Altera templa ibi sunt ingentibus alta columnis,
Hetruscas inter gentes notißima fama.
Turris item, cuiuis operi æquiparanda uetusto,
Aeria, inq; unum latus inclinata, minansq;,
Si procul aspicias, alia plus parte ruinam.
Nec non quo placidam carpunt in morte quietem
Corpora, spe uitæ melioris, marmore stratus
Est locus, & multa cum relligione uerendus.
Præterea insigni celebrandum fonte sacellum,
Cuius lympha, Dei uerbo accedente, repurgat
Contractam prima maiorum ab origine labem.
Flumine mox Thusco ferimur, rumore secundo,
Donec harenosi rapidum sulcauimus Arni Arni ostium
Ostium, & æquoreis luctantes fluctibus undas.
Deinde mari turres fundatas molibus altis

Prospicimus: quarum tres sulphuris igne, globisq́;
Disiectæ, alitibus dant aspera tecta marinis.
Labro portus. Occiduo tandem Labronem sole subimus:
Quem portum fama maiorem accepimus, ac res
Ipsa fuit: nobis hic propugnacula uisa
Hispanis circa muros ducentibus, atq;
Turris iter monstrãs nocturnaq́; lumina nautis.
Hinc ꝓcul ostensa est Chalybũ generosa metallis
Ilua, Capraria, Oglasa insulæ Ilua, tenensq́; feris à capris insula nomen,
Oglasa præterea, consuetaq́; uiuere rapto
Corsica, Gorgonis Corsica, et à clypeo quæ flauæ dicta Mineruæ est.
Mane rubẽte polo, & turbantibus æquora uẽtis,
Per loca plana, uiam Pisas tellure remensi,
Atq; dies aliquot nolentes penè morati,
Anseris fl. Auseri, & accliuis superato uertice montis
Luca urbs Legibus antiquis florentem & nomine Lucam
Postea peruenium est: hanc perlustrauimus urbẽ
Templis magnificã, populo domibusq́; frequẽtem,
Exiguamq́; loci spacio, sed diuite censu.
Vndiq; fœcundi circundant mœnia colles,
Atq; silex latas ornat quadrata plateas.
Comiter excepti, non mente auellimur æqua.
Pessia fl. Pessia tum uitreis delabens molliter undis,
Bentinus lacus Inde palus Bentina, lacus nunc nomen adepta,
Visa manũ ad dextram: supremũ Cynthius axem
Tangebat, cum nos in plana ualle tuemur
Pistoriũ op. Pistorium, dulci contraria monstra quieti

Ista

Ista tulit tellus, & maxima damna potenti
Intulit Italiæ. nam barbara nomina primùm
Hoc audita loco, queis arsit noxius ignis
Irarum, nondum post tot delebilis istis
Secula temporibus. sed quæ tam dira cupido
Vindictæ? quæ tanta animis abiectio? quæ uos
Hesperiæ proceres agitat crudelis Erinnys?
Sat letho sunt missæ animæ, deponite agrestem
Morem, nec uitam duri reuocate ferinam.
Trux decet ira feras: at præstantißima quæque
Natura, ad scelus & uindictam lenta uidetur.
Mœnia uix urbis nobis egressa fuere,
Cũ subitò Vmbronẽ & Stellã, gratißima Nymphis Vmbro fl. Stella fl.
Flumina, et ad sociũ properantes cursibus Arnũ, Arnus fl.
Liquimus: hic uallis longißima, qua nihil usquam Vallis Florẽtina
Vberius campis, cui circumiecta ab utraque
Parte tot oppida sunt, tot uillæ, tot loca Faunis,
Ruricolis, & Oreadibus, Genioq; dicata,
Vt citius numeres arentis corpora puluis
Exigua, & sparsas bibulum per littus harenas,
Nomina quàm istorum percurras cuncta locorũ.
Diuidit hanc ipsam riguo Visentius amne, Visentius fl.
Quo traiecto altas monstrat Florentia turres, Florentia urbs
Hetruscis caput in populis, pulcherrima rerum.
Hic decora illius regionis, tertia templa
Marmorea, & nitidum sacrato fonte sacellũ est,
Cuius portæ auro fulgent, atq; ære coruscant,

Antiquis plenæ historijs: non Iuppiter auro
In gremium Danaes ut minxerit, utq; labellis
Tyndaridis mendax immerserit oscula cygnus:
Sed tener ut natus sit paupere uirgine Christus,
Et quæ diuino cecinerunt pectore uates
De puero, ueri personam hominisq; Deiq;
Qui tulit, & lapsam reparauit morte salutem.
Proxima cui surgẽs de marmore turris ad astra,
Nobile opus, cui uix noua magnificentia quidquã
Par habet, & priscis celebrari digna poetis.
Hæc ut magna, parum laudis tamẽ ipsa merẽtur:
Sed tot doctorum monumenta uetusta uirorum,
Græcorum in primis, quorum permulta latêre,
Nondum excusa tibi inuentis Germania formis,
Veridico nobis retulit Victorius ore.
Scilicet hæc uni Mediceæ gratia genti
Debetur, per quam ex Asiæ Europæq; ruinis
Seruati tot sunt heroes, & addita diuis
Nomina, qui totam præceptis posteritatem
Formarent, animosq; rudes post fata docerent.
Quos ne Cosme premas, per te immortalia facta,
Per patriumq; caput, per publica uota precamur.
Nos uerò studijs & Musis dedita turba,
Aeternis uestra inscribemus nomina cartis.
Cætera quid referam, lautam uisenda per urbem?
Ordine nam structos uicos, camposq; patentes,
Et pontes Arni describere, Cæsaris arcem,

Stroza-

Strozarum Medicumq; domos, regalia tecta,
Patriciam sedem: tum nil quibus extat Hetruscis
Clarius in populis, ædes, ubi plurima turba
Viuit egenorum, & sine sumptu pascitur ullo,
Ingenij maioris opus. Munione relicto, Munio fl.
Qui Florentinæ portas breuis alluit urbis,
Haud procul aspicitur, seclis celebrata uetustis
Vrbs, à cœlifero quæ condita fertur Atlante. Fesulæ opp.
Hæc auium exposuit linguas, & fulguris ignes:
Nunc eius curuo sulcatur collis aratro,
Diuitibus plumbi qui uenis intus abundat,
Inq; breui spacio quæ sunt effossa, reponit
Tempus, inexhausti seruans alimenta metalli.
Vallis amœna, ferax pòst Mugellana recepit, Vallis Mugellana
Præteritusq; fuit Sebæ pellucidus amnis. Seba fl.
Hinc parua intrata est fabris urbs plena molestis Scarparia opp.
Passa malum, & motu quaßata prioribus annis
Terræ terribili: sed dum post prandia aditur
Iudex, ac lites intentat perfidus hospes, Apēnini mōtes
Nubiferi interea cæca caligine montes
Condũtur, labor auctus: iter nam præter iniquũ,
Ac præceps, in nos imbres cœlumq; ruebat,
Fulguraq;, & rapidi miscentes frigora uenti.
Et qui montanis Vatrenus creuerat undis, Vatrenus fl.
Mille locis superandus erat: nam flexibus errat
Per uallem uarijs. cum uespere terra subitur,
Cui dedit exiguum mater Florentia nomen,
Veraq;

Fidentia op. Veraq; si memorant, olim Fidentia dicta est.
Hic aptum hospitium qui quaerit, fallitur, inter
Apenninicolas, similes qui montibus illis
Quos habitant. solis primo cum lumine, montem
Scandimus, & nebula subitò prohibente, nec illum
Mons ardēs. Qui luce emittit fumum, nocte emicat igne,
Conspicimus. duras cautes, siluamq; malignam
Egressis, posita recreantur corpora mensa.
Bianorū op. Iamq; Bianoreo retinens cognomen ab Ocno
Oppidulum apparet: qui Thusci filius amnis,
Cognato positos defendit littore muros,
Aeneae ueniens comes ad Laurentia bella.
Sauenna fl. Bononia urbs Hinc ad arūdiferae peruentū est plana Sauēnae,
Et per Felsineam placidus qui labitur urbem,
Rhenus fl. Fessos lauit equos illimi flumine Rhenus.
Contactum uix limen erat, portaeq; potentis
Terrae, à iucundis subitò reuerenter amicis
Excipimur, studioq; omni curaq; iuuamur.
Visae nobiliumq; domus, & templa deorum
Digna loco, & multis uix demonstrata diebus.
Sed iam penè tenent istarum taedia rerum,
Nec tam tecta animos capiūt, quàm moribus atq;
Iusticia, & rectis fundatae legibus urbes.
Quas inter meritam tenet alta Bononia palmam,
Sceptra Theodosius sua cui submisit, & esse
Virtutis iußit doctrinarumq; magistram,
Magnanimus uerè & sapienti pectore princeps.
Hic

Hic est Germanos inter, mos optimus, illos
Queis Heliconiades amor & solatia Phœbus,
Vt sua dent uni qui præsit nomina, seq;
Auxilia obstringant ad mutua, opemq; ferendam.
Qua moti quandam pietate, hodieq; mouentur
Ipsi pontifices, augustaq; nomina Regum,
Quiq; probauerunt tam candida iura, probantq;.
Inde uigent moresq; boni, & concordia felix,
Crescit honor patriæ, laus genti & fama paratur.
Hunc etiam Pataui dum nos inducere morem
Nitimur, illorum tulimus ludibria, qui se
Lege uolunt nulla, Cyclopum more, teneri.
Hic quoq; dū tumulis legimus perscripta uetustis
Nomina, Cæsareū iuuenem Mutinensibus olim
Adiunctum auxilio, captum per prælia, fulgens
Aes loquitur: cuius pro libertate daturum
Tortile Felsineos aurum circum undiq; muros
Promisisse patrem nil iuuit: quattuor ille
Lustris, dimidioq;, tulit non debita uincla,
Donec eum fatum melioribus intulit oris.
Bis ter flammiferum Titan circumegerat orbem,
Nos præteruecti piscosæ stagna Padusæ, Padusa lacus
Et lapsu audacis Phaetontis nobile flumen
Eridani, Vesuli quod manat origine montis. Eridanus fl.
Tum procul apparet latis Ferraria campis, Ferraria urbs
Non tam coctilibus, quibus est circūdata muris,
Non domibus, templis, non arce uijsq; superba:
Quam

Quàm uatum ingenio, natiq; patrisq;, duorum.
Quos patria pulsos, gremio sic fouit amico,
Dicere ut esse suos nequeat Florentia Strozas.
Herculis hic structũ Ducis est Estensis Asylũ,
Nomine quem statua populus decorauit equestri.
Delius hic uates quoq;, Thespiadesq; puellæ,
Perpetuis sacris, & festa fronde coluntur.
Insula ab Eridani sinuoso cingitur amne:
Vrbis opus, Ducis Alfonsi lætissima sedes,
Cui nec Persarum regis, nec Adonidis horti
Cessissent, eadem si cura nepotibus esset.
Hac uisa, & uiso, qui multa factus ab arte est,
Monte, locisq; alijs, quæ cõmemorata per urbem,
Athesis, Padus, fl. *Continuata uia est, Athesiq; Padoq; relictis,*
Rhodigium opp. *Ceu quendam referens illis regionibus Isthmon,*
Rhodigium petitur, uarijs tibi cognite Cæli
In studijs natale solum: hinc superata beata
Planicies, almæ Cereris Bacchiq; uoluptas:
Quæ non antè suos habuit longissima fines,
Patauium urbs *Quàm Phygia aspicimus, triplici circũdata muro*
Medoacus fl. *Tecta, & Medoacum flumen, notosq; penates*
Euganeos, culti loca nobilitata Lycæi
Fama, quod Cæsar Rufæ cognomine barbæ,
Felici auspicijs felicibus extulit æuo.
Dux bonus, & sapiẽs, qui fouit sacra Mineruæ,
Nec minus est Martis studijs operatus in armis.
Ille tuam Liui patriam, qui munere tanto

Auxerat,

Auxerat, ore tuo dignus scriptisq; fuisset.
Nec mihi fas paucis perscribere uersibus, ortum
Antiquum, fossas amplas, pomœria lata,
Patricij'ue artem, uel plumbea tecta palati,
Siue noui templi molem, molem'ue uetusti,
Attila quas clades, quas sæue Eceline dedisti
Heu urbi infaustæ: sed pristina Carrarienses
Damna, dein Venetus reparauit cuncta senatus.
Salue terra meis indulgentißima Musis,
Quam, si non patriæ alterius reuocarer amore,
Optarem fessæ portum requiemq; senectæ.

Patauij, Cal. Iunij,
M.D.XLIII.

ITER CHEMNICENSE ad Volfgangum Meurerum.

Quæ prius emensæ sint terræ, quas'ue per urbes
Iuerimus, patrias quàm cernere cõtigit ædes,
Curarum consors Meurere ô fide mearũ
Accipe: post dulces amplexus, post tot amica Patauium urbs
Verba, datasq; manus, studiorum matre relicta
Vrbe Antenorea, nos Pluuicus excipit augens Pluuicus fl.
Medoaci cursus. paruum hinc Musonis ad amnẽ Muso fl.
Venimus, & patriam tibi Totila barbare terrã,
Manat ubi placidus pisceso flumine Silus, Taruisium urbs
Et miscens socias Gagnanus uitreus undas. Silus fl. Gagnanus.

Blaua fl. *Postea cæruleæ linquentes aspera Blauæ,*
Primolanum opp. *Prouehimur subitò Primolanum, Scalaq; longè*
Scala arx *Monstrat inaccessas uno nisi tramite turres.*
Intrata est sæuo nimium damnata rigore
Feltria op. *Feltria, Cæsarea quondam reprehensa Camœna.*
Nondum uesper erat, sed nubem fecerat imber,
Cum Veneti imperij fines post ardua montis
Egreßis, rursus stagnantia flumina noti
Medoacus lacus. *Medoaci occurrunt: cui Nereis, & pater ipse*
Oceanus, Nymphæq; adsurgunt æquoris omnes,
Quem propter magnus Patauina Lazarus urbe
Aonios aperit fontes, diuinaq; morum
Ac uitæ præcepta, docens dignißima Phœbo,
Et Venusine tuos æquans cantando libellos.
Nec procul illius caput, interrupta profundi
Stagna lacus: illa defeßis nocte quietum
Tridentum urbs *Præbuit hospitium, depressa in ualle Tridentum:*
Vidimus hic amplam profusi præsulis arcem,
Artificumq; manus multorum, operumq; laborem,
Et luxum in tectis, non illo nomine dignum,
Officioq;: licet nihil istis omnibus actum est.
Nam qui tam insanis erexit sumptibus aulam,
Ipse iacet lutea non cognoscendus in urna:
Heroes inter numerandus iure beatos,
Si tanta cura, & tam magni pectoris ausu,
Christicolûm in terris ornasset uiuida templa.
Athesina uallis. *Mox Athesis uallē, sparsasq; in montibus arces,*
Salurnū

Salurnum, & dictã Neomarchæ nomine terrã Salurnũ arx.
Liquimus, alterius media iam parte diei. Neomarcha opp.
Externa petimus tum plenum merce Bocenum, Bozenum
Quod fœcunda Ceres placido despectat Olympo,
Nobilitatq́; solum Campana fertile zea.
Aesacus hinc uasto per cautes murmure labens, Aesacus fl.
Præteritus, rapidiq́; ruentes montibus amnes,
Brixinaq́; antiquum nomen (nisi nomina fallunt) Brixina op.
Sublauionis habens: quid enim nõ tempora mutãt?
Regna ruunt, pereũt gentes, nec nomina mirum
Mutari, aut cadere, aut rebus succedere priscis
Sæpe nouas: & nos aliquid nescire locorum
Concedent, quibus Aeneas aut Inachus auctor.
Quis uerò argenti uenas in montibus illis
Eruit inuentas? quas nunc Stercingia tellus Stercĩgum opp.
Suaciacis similes gremio de diuite fundit?
Comiter hic habiti: nec enim gens aspera cultu, &
Moribus, Alpinis quamuis in montibus erret,
Visa fuit: magnis mox imbribus atq́; graui austro,
Scandimus aerij latera ardua Pyrenei. Pyreneus mons.
Incertum Hispanis an nomen traxerit ille
Montibus, aut alia qua sit ratione uocatus. (ba.
Huic niue tincta coma, & glacie riget aspera bar
Rursus in arua fuga ferimur, ualles q́; profundas
Sicanio ueluti deprensus in æquore nauta,
Cum Boreas, Eurusq́; freto fera prælia miscent,
Fluctibus ad cœlum modò tollitur, & modò septus

Molibus undarum, manes defertur ad imos.
Hic post longa duo congressi tempora fratres,
Carolus Hesperijs uictor, Ferdnandus Eois,
Cum patrijs cuperent propellere finibus hostem
Ismarium, atq; Ducum longas componere lites.
Steinachium opp. Postea Steinachium, Matreioq;, parua locorum
Nomina præterita, at nõ planè incognita priscis.
Matreio op. Oenipons urbs Donec Iulæi Pontem peruenimus Oeni, (bẽ
Quã semper nebulæ, et malus urget Iuppiter ur-
Attamen egregijs tectis, aulaq; decoram:
Curia consilio patribus quæ facta uerendis,
Aurato latè resplendet fulgida tecto.
Milda pagus Non procul inde Ducum surgentes ære colossi
Austriadûm, & longo uictores ordine Reges:
Quos si fata uiros in tempora nostra tulissent,
Non tot regna suis delesset Barbarus armis,
Thraciaq; ante ipsam fixisset castra Viennam.
Postera rore leui uirides Tithonia campos
Cirellum pagus Sparserat, ad scopulum cursu peruenimus altum:
Hic ubi sectatus ter maximus Aemilianus
Alta in rupe capras, finisset turpiter æuum,
Ni Deus ad maiora uirum seruasset, opemq;
Auxilio agricolæ penè ipsa in morte tulisset.
Progressi inde uiæ modicum miracula sancta
In pago Sehefelde tuo, monstrauit ad aras
Sehefeldum Sacrificus, duro manuum uestigia saxo.
Hæc etsi quæstus (quid enim non efficit aurum?)

Prodigiosa

Prodigiosa nimis, uerique expertia finxit,
Disce tamen moderari animis, cõtemnere nullum, "
Quisquis es, atque homines alios reuerenter habeto. "
Excipimur lauto clementer ab hospite Inutri, Inutrium.
Implemurque boni Bacchi, pinguisque ferinæ.
Isara mox Boerum per fines, atque Loissa, Isara fl. Loissa fl.
Alpinis rapidi currentes fontibus amnes
Traiecti: inde lacus cui nomen Coccherus indit, Coccherus lacus.
Et mons & fluuius, dextra est à parte relictus.
Quid memorem paruam, sed prisci nominis urbem
Parthanũ, irriguæque Ambræ uiridissima Tẽpe? Parthanum oppid.
Aut quod pulchra Lyci resonãtis flumina ꝓpter Ambra fl. Lycus fl.
Altera Thessalico tempe dignissima Pani? Schonga op.
Quæ non una tenet, uelut Itala littora, Circe,
Sed tres in iuuenum iuratæ damna sorores,
Eumelis, & Glycere, & flauo Chariessa capillo,
Monstrantes pictis insignia mille tabellis
Pendula parietibus, ceu capta ex hoste tropæa.
Hic risum adueniens mouit prandentibus hospes.
Namque foro turdos uno uix asse coemptos,
Lina ferens, captos à se iactabat, ea arte
Nos retinere parans. hinc per dumeta malignũ
Continuamus iter, donec cum mœnibus urbem Landsbergũ opp.
Humani altricem populi prospeximus, in qua
Dulcis aquæ fons est, ornans urbemque forumque.
Landsbergi portas egressis campus obitur,
Nõ qualis Tiberinus erat, uel ad Elidis urbem,

Sed maior spacio, atq; ad ludos aptior omnes,
Siue rotis, uel iturus equo, uel ludicra sumis
Lyci campus — Arma pedes, cymba'ue Lyco decurris aperto:
Siue animus, Martis totas effundere uires.
Non cæsi hoc docuit clades tristißima Vari,
Sed fracta Hunniadum Germano milite uirtus,
Pannoniæ & fusus Sueuis exercitus armis.
Augusta Vindelicorum — Post hunc assequimur, quã Rhetus cõdidit urbẽ,
Extulit Augustus, iam nomine gaudet utroq;
Vindelicæ caput, & nunc unica gloria gentis.
Nõ memorabo domos, nõ splẽdida tecta potentũ,
Non una tot in urbe Midas: non turris ad altæ
Frigidulis undis eductum culmina fontem.
Non in quo proceres tumulo de rebus agendis
Consultant, Phariæ quondam loca sacra iuuẽcæ.
Non fora, nõ tẽpla, et præclaros cõsulis hortos,
Ornatumq; recens monumentum fortis Othonis.
Nõ dicam, posuit quas diues Fuggarus ædes,
Hospitiumq; laremq; uiris, quos cana senectus
Inualidos premit, aut inopes grauis urget egestas.
Non quibus à claro iam Bibliotheca senatu
Sumptibus extruitur. cursus hic sistat Apollo,
Non capit angustũ tantæ urbis pondera carmen.
Cynthus, Virdo, fl. — Hinc tenues campis riuos, Cynthumq; palustrẽ,
Virdonemq; aliosq; obscuri nominis amnes,
Longa referre mora est: properãtes, ultimus olim
Danubius fl. — Excipit imperij Romani terminus Ister,

Qui

Qui centum populos, & magnas alluit urbes,
Abnobio per plana iugo, tot ab amnibus auctus
Euxinum irrumpit bis terno flumine pontum,
Cornuaq; in limo frangit septena palustri.
Primum Alemannorũ coluit quẽ Martia pubes,
Post frameam portans in prælia Sueuus acutam,
Vinclorum impatiens, & libertatis amator.
Insula cum rapido quam cingit Bernicus Istro, Bernicus fl. Donauerda opp.
Lene dat hospitium, & iucundæ gaudia noctis,
Cantus & choreas, sed non ad barbiton, ullam
Aut citharam, uocem sed saltabatur agrestis,
Augentis risum non tristi fronte puellis.
Inde ædem monachis cultam transiuimus, in qua Cassa monast.
Curatos uideas, pinguesq; abdomine uentres.
Id ne Lycostomios comites uoluisse putandũ est,
Cũ facerent tantos in tecta hæc splẽdida sumptus?
Hospita Monhemij cum prandia lauta dedißet, Monhemiũ opp.
Ausa uiris certare mero, atq; immania poscens
Pocula, penè fugam dare fecit Amazonis omnes.
Proxima nos uia fert Alemannũ ad flumẽ, et urbẽ Alemãnus fl. Vueissenburgum urbs
Noriciam, niuea cognomen ab arce trahentem.
Ad quam Pipini quondam fortißima proles
Carolus, ingentem magno molimine fossam
Ducebat, fluuiũ hunc ut cum superasset, & illum,
Qui fuerant medij, Rhenum coniungeret Istro:
Grande opus, & cuius locus hic uestigia seruat.
Suabacchum Cereris laudatum munere potus Suabacchum opp.

Noriberga urbs — Retro abit, excelsas urbs mõstrat Norica turres
Qua non Germanis est ulla celebrior oris,
Seu leges spectes, & sancti iura senatus,
Et sic unanimi uiuentes fœdere ciues:
Siue tot artifices claros, æquandaq; priscis
Ingenia, & uarios iuuenum senumq; labores.
Sed ne nos humili minuamus carmine laudes,
Mæonio uati dicendas, contrahe frena
Musa, nec Hesiaco te credas dicere plura
Posse sene, aut Frãco, ueterũ qui primus honorẽ
Daphnea meruit uiridem de fronde coronam.
Hic aliquot soles cum duxissemus, amicis
Quam potuere moram nobis facientibus, imbre
Vorchemum opp. — Vorchemum madidi petimus, noctemq; moramur.
Vorchemum, primis quo cunis uagijt Heltus,
Multorum studijs natus, doctusq; bonusq;.
Pegnesus fl. — Excipit hinc rursus Pegnesus, Noricus amnis,
Mutato gaudens dici Radiantia uerbo.
Inde Berengarij cantatam tendimus urbem
Paberga urbs — Exilio, uel dictam auium de uoce Pabergam:
Vel de Saxonica ius illi dante puella.
Hæc spacio inferior nulli est, uel ciuibus, urbi
Finitimæ, atq; alti sublimis culmine templi,
Impensis tantis Heinricus fecit id olim,
Vt cultus uerbi diuini in gente maneret,
Exempla et memores celebrarẽt sancta nepotes.
In primis Ioachime tuo nunc nobilis illa est

Ingenio,

Ingenio, liquidas ad nos qui Phocidis undas
Trāsfers, et Graias trahis ex Helicone sorores.
Iam satis, & quantum uisum fuit, urbe morati,
Nuda, nec alta illum nasci uirgulta per agrum
Cernentes, flexasq; comas, transuersaq; lapsu
Brachia multiplici radicis: nunquid ea illa est
Nota (aio) radix, alijs non cognita in aruis,
Est nomen quæ de dulcedine nacta Pelasgum?
Pisciferi porrò delabimur ad uada Mœni, Mœnus fl.
Qui fluit ex altis gemino de fonte Nariscis, Nariscι pop.
Antè hac Francorum limes, quàm plurima uirtus
Illorum externas gentes subiecerat armis.
Longius euecti, Coburgi uidimus arcem Coburgum opp.
Illustrem, atq; arci subiectam intrauimus urbem.
Hospitis hic nobis animus uultusq; benigni
Defuit: Eisfelda tractamur lautius urbe. Eisfelda
Hinc Hermæ petitur sacratus numine quondam Irmenkirch.
Lucus, adhuc ueteris retinens uestigia templi.
Huius sacra Dei coluere Tuiscone nati,
Cultricesq; illi statuerunt urbibus aras,
Signaq;, Cecropiæ quot non uidistis Athenæ.
Hoc luco fama est magnos arsisse tumultus,
Exciret miserum cum pubes rustica bellum,
Nobilium imperiū et dominorum iussa recusans.
Postea decliuem post montem, ualle relicta Saxangusta arx
Angusta, impositam saxo conspeximus arcem,
Et densam arboribus multo sudore Semanam Semana silua

Scandentes, crebrò torquemus lumina retro.
Est domus in media parua atq; incondita silua,
Fœmineo incertum quare de nomine dicta:
Tardius hanc Phœbes exorta luce subimus,
Amissos frustra socios per uota uocantes.
Mane metalliferis argenti cognita uenis
Ilmena op. Ilmus fl. Ilmena præterita est, muscoso nomen ab Ilmo
Terra tenet: doctus Pelignis æmula fastis
Carmina Stigelius Ilmi meditatur ad amnem.
Turingia Iam lætos aperit Turingia fertilis agros,
Hieras fl. Quos rigat arua fluẽs per pinguia lẽtus Hieras.
Arenstadium opp. Iussit Arenstadij nox tum uicina manere.
Erfurdia urbs Orta dies adeò, ualidos Erfurdia muros
Ostentat: spacij quæ tantum amplectitur una,
Quantum uicinis non in regionibus ulla,
Magna potensq; licet. uerùm sunt mœnia nulla
Firma satis, quamuis sint ære adamãteq; structa,
Si leuis insanos uexet discordia ciues.
Quæ si Romanas euertit sedibus arces,
Sol quibus imperium non uidit maius in orbe,
Quid miseri tutum uobis erit? heu malè rixas,
Irarumq; alitis uestra inter uiscera flammas.
Hoc uitate nefas, & uobis flumina lactis,
Vestros inter agros, & flumina nectaris ibunt.
Inuentis illic socijs, de corde fugata est
Tristicia. hinc uacui magnã loca clara per urbẽ
Circum imus, celsamq; arcem, celsoq; locata
Templa

Templa iugo, atq; auro ſplendentia tecta micante
Aſpicimus: nec non hominum cognoſcere mores
Delectat ſine fraude rudes. at non ſine magno
Cernimus Aonium gemitu cecidiſſe Lycæum.
Cuius ſi ueteres rurſum inſtauraret honores,
A' gratis eßet nomen latura Camœnis.
Luce ſequente lacum Cycnæũ, et mœnia parua Cycnæus lacus
Ambuſtæ Coledæ, nondum reparata uidemus. Coleda op.
Arx antiqua manet, ſilua hinc & montibus, inde Beichlingum arx
Planicie, & fuſis latè circundata campis,
Nomine Beichlingũ: quæ perdita Cæſaris armis
Heinrici, nomen retinentis in ordine Quarti,
Et tentata iterum, ſceptris potente Rodulpho,
Captaq; præterea, & ſpoliata prioribus annis,
Cum furor Arctoo ſæuiret ruſticus orbe:
Incoluere loci comites de nomine dicti,
A' patre nunc et auo Vuerterus poßidet illam,
Ingenioq; ornat: poſt meſſes quinq; receptus,
Emenſa Italia, laribus requieſcit amicis,
Me quoq; cum patriæ uiſendi tangeret ardor,
Proxima quæ à prima fuerat ſum luce profectus
Accedens Steinum (quanquam propiore licebat Steinum arx
Ire uia) ſedem Vicelebæ gentis auitam:
Salſum ibi guſtaui fontem, lapidisq; nitentis
Collegi cruſtas, imitantis Latmia uultus
Nocte tuos, ideo ſpeculi de nomine dicti.
Poſt hæc anſatas Sebergi inquirimus ollas Sebergus mons
Montis,

Montis, uti perhibent, Pygmæis uascula, quondã
Triticeas colerent dum terras, fortè relicta.
Cornuaq; immanis manibus tractauimus uri,
Sed carie corrupta, imisq; reperta cauernis
Saxi, dum reparant arcis fundamina priscæ.
Hospitio & bonitate uiri detentus amici,
Qui iuuat afflictas hoc duro tempore Musas,
Apolleda uilla Cœptas carpo uias, dictamq; ab Apolline uillam
Cum socijs uenio, quos tum comitabar euntes.
Sala fl. Permensa inde Sala, Misnensis panditur ora,
Qua patribus parte est Ostlandia dicta uetustis.
Dreisig uilla Accepit, cui terna dedit Victoria nomen.
Hic nox, & mediæ pars est consumpta diei.
Citium opp. A dextra Citium linquentes, fortè subimus
Pega opp. Inde Pegam: nõ magna quidẽ, uerũ optima terræ
Fertilitate loca, & frumento ditia rura.
Hic fortasse potes tumuli meminisse Viperti,
Audacis iuuenis, cuius fuit inclyta Marte
Dextera, consilijsq; idem nec inutilis auctor
Creditus. hic dicta socijs de more salute,
Solus iter pergo per olentes suauiter agros
Auricomante croco: cedas nunc Coryce, cedat
Cyrene, est sua Germanis quoq; gloria campis.
Lipsia urbs Iam propè uesper erat, nec lõgùm Lipsia uisa est:
Quam si propter opes laudarẽ, & splẽdida tecta,
Atq; puellarum formam, iuuenesq; superbos,
Omnibus & nota, atq; alijs cantata referrem.

Quod

Quòd præclara uiris, Musas q; honorat, amatq;,
Eximium decus est: & tanto plura meretur
Præmia, res quanto uincit sapientia uiles.
Est excelsa domus, Grimanæ proxima portæ,
Hanc Epicure tuæ coluit turba æmula sectæ.
Nunc dux Mauricius meliores uertit in usus,
Præmiaq;, atq; amplos congestæ frugis aceruos
Addidit, & iuuenum studijs Christoq; dicauit.
Iamq; ibi Borneri studio, cui publica curæ
Res etiam antè fuit, multis ex urbibus aucta
Bibliotheca loco celebri claroq; paratur.
Hic quoq; dum noti lustramus singula templi,
Repperimus malè cæse tuū Dicemanne sepulcrū,
Tyrrhena titulum cui Dantes exul ab urbe
Condidit, atq; notis factum signauit Hetruscis.
At nos cogebat Philyræum morbus Elistrum Elister fl.
Effugere, in totam diffusus pestifer urbem. Ilus fl.
Non tamen exigui uada cæca effugimus Ili,
Qui me penè suis incautum perdidit undis.
Venimus oppidulum Fontis de nomine dictum, Fonteia opp.
Ad dexterā Lucca est, ꝓpe quā Fridericus, iniq; Lucca opp.
Multa ferens commißa patris, fortißimus heros
Prostrauit Sueuas Misnensi Marte cohortes,
Et sibi Cæsareas Aquilas dare terga coegit.
Mox flumē Vira, et reparatū pace Frobergū, Vira fl. Frobergum opp.
Nam quondam hostili sublatum funditus igne.
Tum muros arcemq; Coræ, & te Mulda iacētis Cora opp. Mulda fl.

Tangen-

Peniga opp. *Tangentem Penigæ portas celerando reliqui.*
Cascus mõs. *Hinc urbs Cæsareis Cascũ prope cõdita montẽ*
Auspicijs, fluuij præterlabentis adepta
Chemnicium opp. *Nomen, Chemnicium nos excipit alite læto.*
Hæc nũc ingenio Agricolæ celeberrima magno,
Qui pulchrum conscripsit opus, terraq; sub alta,
Dædala quod natura tegit, caligine mersum
Obscura, doctorum oculis proponit, ut antè
Pondera restituit: nunc restituiße putatur
Artem Vesalius, quæ corpus & intima membra
Rimatur, uitæ diuina inuenta tuendæ.

Chemnicij, Cal. Octob.
M. D. XLIII.

ITER ARGENTORATENse, ad Valentinum Grauium.

Qui mihi chare Graui, primos numerãdus (amicos
Inter eras, postrema mei cape dona labo- (ris.
Et si fortè uacas, quo sidere, quo'ue profecti
Auspicio, atq; uia Trebocum simus ad Ellum,
Quà sua cum uiridi coniungit flumina Rheno,
Perlege. Tempus erat, tumidas quo uinitor uuas
Pressat, & æquoreis cum piscibus occidit Argo.
Helmæ pons opp. *Nos Helmæ pontem primùm cum fratribus ire,*
Caussa animi, placuit Vuertero: ea uilla dicata est
Nymphis, Arcadiæq; deo, pulchrisq; Camœnis.

Hic

Hic quoniam nobis non abnuit usq; morari,
Non lepus in campis, nō ales in aere tutum
Carpsit iter, timuitq; suo sibi flumine piscis.
Pòst iter ingredimur Beichlingi sede relicta, Beichlingum arx.
Suauiter in studijs ubi totum uiximus annum,
Antè tamen superos his uerbis penè precati:
Hanc rege Christe uiā, quam nūc uirtutis amore
Suscipimus, comitemq; fidelem cœlitus adde,
Qui nos incolumes ducat, uitamq; gubernet,
Ac studia, & patrijs reddat feliciter oris.
Egressum iam limen erat, mox Lossa relicta est, Lossa fl.
Et ripam effusis superans sæpe Vnster habenis Vnster fl.
Angustam, tacitoq; secans Tempe aurea cursu.
Inde lacus liquidis sortitus nomen ab undis
Leucius, exiguoq; leues quæ tramite tophos Leucius lacus
Helba uehit, sociatq; breui sua flumina Clingæ. Helba fl.
His sua dona locis pariter Bacchusq; Ceresq; Clinga fl.
Ostentant, & ditat Isatidis herba colonos,
Puniceoq; crocus genialis spirat in aruo.
Vesper erat, nos Heilūga sumus arce recepti, Heilūga arx.
Perpetuam hac pietas legit & concordia sedem.
Quattuor una domus fratres, eademq; uoluntas
Omnibus ac studium, regere & parêre uicißim.
Vix in Amycleis geminis quod Græcia quēdam
Persuasit populis, hoc credat tempore nemo.
Tum Salzæ muros, & eodem nomine flume Salza opp.
In pluuia præteruehimur, montemq; uidemus

Horri-

Horrisonus mons *Horrisonum, celebrem quem fecit fabula uulgi.*
Nescio quē Geniumʹne loci, uel ab æthere Dirū,
Tænarioue herebo, latebrosis condier antris,
Qui fido admonitu, ne quis fortè inscius intret
Terrere, & uentura solet narrare pericla.
Nessa fl. *Ventū hinc ad Nessæ fluuiū, atq; in uallibus urbē*
Isenacū opp. *A ferro dictam uulgo, sed ab Iside doctis,*
Quam coluit framea committens prælia Sueuus,
Constituens illi siluis ac montibus aras.
Vartburgum arx. *Imminet arx urbi, madidos quà respicit austros,*
Reginæ sedes, quæ sceptra decusq; caducum
Quodcūq; orbis habet, præ Christi spreuit amore,
Vtq; ministerijs inopum studiosa uacaret.
Horsela fl. Ella fl. Sula fl. Vella fl. *Horsela & Ella dehinc, tenui cū flumine Sulæ,*
Atq; bis Vella tribus maior, uix nomine digni,
Nec rarò ignoti proprijs cultoribus amnes,
Post tergum colles inter uallemq; relicti.
Faccha opp. Vuerra fl. Vnder fl. *Vespere conspicimus fumosæ mœnia Facchæ,*
Ac quæ Vuerra suū cōsortē amplectitur Vnstrū,
Sed minimè talem, qualis Turingicus exit,
Plana secans, sociæq; Salæ sua flumina iungens.
Concussi curru, parua diuertimus urbe.
In tota quidquid pinguis dedit hospita cœna,
Anser erat: mensis poterat qui rarior esse,
Rarus erat rigidis per dura cubilia lectis.
Mane graui in nebula surgētem cernere Phœbū,
Quamuis luce procul montes feriebat acutos,

Vix

Vix licuit, donec perrupta nube serenum
Exeruit uultum, & claro micat igneus orbe.
Inde Caballinæ surgebant culmina uillæ, Rosdorfium
Hic ubi collectis struxerunt sumptibus arcem arx.
Agricolæ, tutamq; tenent, & parta reponunt,
Præsidium dubijs, ornamentumq; secundis.
Gens ipsa exercet montes, & uomere saxa
Frangit, opesq; parat pexo sibi fœmina lino,
Educet ut duros communia pignora natos.
Vt montana pij sunt templa relicta Gebulfi,
Ad campum lentæ propius peruenimus Hunæ. Hunæfeldum opp.
Iam mersurus erat sua Cynthius ora profundo, Huna fl.
Altaq; cœruleo splendebat silua colore,
Atq; rubore polus decliuem pinxerat axem,
Nos Fuldã ingredimur, mirati templa, rotamq; Fulda opp.
Auream, & Ideæ resonantem sistra Cybeles,
Et sculpta in gemmis ueterum pia facta parentum.
Heu quantum à priscis hæc distant secula seclis.
Nam non sacrificos hac ullos uidimus æde,
Sed Thusci turbam uici, mediæq; Suburæ.
Pòst silicis superata uia est, occlusaq; silua,
Et uentũ ad tenues quos tangit Kinziga muros. Schluchter opp.
Hospitis hic bonitate tamen, uultuq; benigno Kinziga fl.
Exclusus labor est, & nox iucunda secuta.
Ante Stenam silua est, & fons purißimus ante Stena opp.
Vuertheimum: hoc plano campo, iacet altera colle, Vuertheimũ opp.
Oppida parua, sacrã Bromio Cereriq; Gelhusam Gelhusa.

Imperijq́; urbem petimus, uotoq́; potimur.
Dumq́; fora & templũ lustramus, fortè querelas
Fundentẽ legimus Christum, et sic ore loquentẽ:
,, *Sum lux, nemo cupit talem cognoscere lucem.*
,, *Sum uia, nostra tamen sequitur uestigia nemo.*
,, *Sum pius & placidus, nemo audet fidere nobis.*
,, *Sum rerum cœliq́; potens, me nemo ueretur.*
,, *Sum uerax, nemo sed dictis admouet aurem.*
Poßidet hic amplas animis concordibus ædes
Libera nobilitas, & magnis sæpe timenda
Principibus: tam non trepidè sua iura tuetur.
Cattorum montes. *Hinc meliore uia Cattorum ex montibus altis*
Hana opp. *In planum euecti, uallatam uidimus Hanam,*
Auget ubi Francũ Fuldẽsis Kinzga Mœnũ.
Francfordia urbs. *Mox turres offert Francfordia nobilis altas,*
Vrbs decus imperij, qua primos Cæsar honores
Accipit, & titulum regni sceptrumq́; reportat,
Lignea tota tamen, nec claris splendida tectis,
Sed claris speciosa uiris: huc sæpe Camœnas
In sua tecta trahit facunda uoce Micyllus,
Suspensasq́; tenet Phœbeo numine plenus.
Saxenhusia opp. *Hic mihi Saxonicas aduerso in littore sedes*
Cernere non focij, sed nox spaciumq́; negabant.
Quàm uellem præsens etiam tu fortè fuisses,
Cum nos ad cœnam tempusq́; hospesq́; uocarent.
Scindebantur enim studia in contraria cuncti,
Vt fit, cum mentes caluissent, cumq́; loquentem

Solli-

Solliciti audirent, quid sæuus Turca pararet,
Quiq; Dei templo & Romanæ præsidet urbi.
Magnanimi quidam laudabant Cæsaris acta:
India cui dederit, cui tentata Africa nomen,
Et sedata armis iam Gallia, sitq; daturus
Euxinus tandem Nili cum flumine pontus.
Quæ licet acciperet non gratis auribus hospes,
Poneret & uilis Lenæi munera, Gallum
(Ignoscat Cæsar) pleno laudauimus ore:
Tunc facūdus erat, tunc omnia dicta probabat,
Tristia morosæ deponens nubila frontis.
Altera lux defert turritæ ad mœnia Hoestæ, Hoesta opp.
Ad quam Nida secans fœcundos leniter agros Nida fl.
Miscetur Mœno, *et placido caput occulit amne.*
Hinc ad uitiferos Hochemi tendere colles Hochemum opp.
Pergimus, & dictum Castelli nomine uicum, Castellum opp.
Ostia tangentem flaui placidißima Mœni. Ostiū Mœni
Nō mendax loquitur Latias hoc fama cohortes
Consedisse loco. testantur plurima signa
Sub terris inuenta, & priscis sculpta figuris,
Quarum res gestas & munera littera monstrat.
Transmisso Rheno præclaram tangimus urbē, Maguntiacū urbs.
Cui Magus atq; Ciæ torrens, coniuncta dedêre
Nomina, dum Gallis regna immutata manerēt.
Vidimus hic grandē Glandis cognomine molem,
Romani Druso quam constituisse feruntur,
Cui mortem & nomē uictrix Germania fecit.

Quid referam insignem diuini pectoris artem,
Scriptos antè manu, nunc ære excudere libros,
Ista quæ primos ortus inuenit in urbe?
Hac nihil utilius dedit ingeniosa uetustas,
Quamuis inuentis lætetur Græcia multis,
Atq; suum nobis terra Itala iactet acumen.
Quis uerò nescit paruum intra mœnia collem?
In quo si tergo iaceas uultuq; supinus,
Suspensam cerni quasi in ipsis nubibus urbem?
Res mira, at credenda tamen: sed dicere caussam
Materia ipsa uetat, iamq; aurem uellit Apollo.
Hic Academiam non esse in flore, dolendum est,
Exilium & castis indici turpe Camœnis:
Cum tamen interea tot corpora pigra saginet
Luxus, & haud illos congesta pecunia in usus.
Oppẽheimũ opp. Inde Oppenheimum progressi naue, quod olim
Rufiniana fuit, uel quod Bauconia dictum,
Nomẽ enim in dubio est: nã nostri munera nũquã
Musarum, at duri tractarunt prælia Martis,
Nemoq; res scripsit, fecerunt fortiter omnes.
Hinc tot facta patrum, tantorũ & origo locorũ,
Tot ueteres ritus, Lethæa nocte sepulti.
At puto tempus erit, cum nulla gloria gente
Nostra minor, quæcũq; æuum coluere per artes,
Seu quæ pace uigent, seu quæ dominãtur in armis.
Iam propè uilla fuit, qua post curuamina longa
Rursus iter solitum leni tenet agmine Rhenus.

Hinc

Hinc ad Vangionum nos cursus detulit urbem Vormatia urbs
Magnificam, eximijq; soli, rerúmque feracem
Omniũ, at exhaustã populo tamẽ, inq; frequẽtem,
Qua, si iã (quid enim hæc uetat et meliora precari?)
Discordem uictor componet Carolus orbem,
Aeternum cunctis celebrabitur inclyta seclis.
Postea Obersheimo post prandia in imbre relicto,
Quæ notat Argolica pugnãtum uoce cohortem, Obersheimũ opp.
Proxima Spira fuit: ueteri de nomine lis est,
Sed certum fortes illam tenuisse Nemetes: Spira urbs
Ampla loco, tectis ornata, augustaq; templo,
Quod sex Cæsaribus tribuit cõmune sepulcrũ.
Hæc nunc Imperij totius iura tuetur,
Et rigidam Minos hic uersat, & Aeacus urnã.
Inde paludosum campum, Rheniq; fluenta (nem, Graba arx
Trãsgreßi, ad Grabã, et Vincæ peruenimus am Vinca fl.
Principis ingreßi florentia rura Badensis,
Maioresq; eius qua cæperat arce, Rupertus
Cæsar ad imperium reuocans non iure rebelles,
Mulbergo excipimur, sub sera crepuscula noctis. Mulbergum arx.
Post Albæ riuum confestim se breuis offert Alba fl.
Silua dicata feris, trepidus qua sæpe fugaces
Faunus Hamadryades latebras intrare coegit,
Fonsq; uia positus, placidis balantibus unda.
Deinceps Rastadiũ, Morychũq; relinqmus amnẽ, Rastadium opp.
Stolhofijq; arcem: nec non munita uiarum Morychus fl.
Effugia, & foßis ac dumis undiq; cincta, Stolhofium opp.

Lichtena opp. *Quodq́; à luce tenet nomen, quod paruula præter*
Renga fl. *Renga fluit, dulcem feßis dat nocte quietem.*
Holcha fl. *Hinc Holcham exilem riuũ, sed protinus imber*
Vt cadit, exitium pecori domibusq́; ferentem:
Tum Kinza, et tardæ superato flumine Suræ,
Kinza fl. Sura fl. *Stringentis ripas, auri & ramenta ferentis.*
Pons Rheni. *Sublicius Rheni nobis procul aſpicitur pons.*
Iam muros ualidos, & propugnacula bello,
In primisq́; altam propius fert inclyta turrim
Argentora- urbs *Argentina, domus doctorum clara uirorum:*
Inter quos, ueluti reliqua inter lumina Phœbus,
Sturmius excellit: cuius nos pectus & ora
Mirati, dulcem patriam, caraeq́; parentis
Spernẽtes lacrymas, modò si non fata repugnãt,
Et uitæ & studijs sedem delegimus iſtam.

Argentorati, IIII. Id. Octob.
M. D. XLIIII.

LOCORVM

LOCORVM VETERES ET RECENTES APpellationes.

VRBIVM, OPPIDORVM.

ACerræ, Campaniæ.

Aelia Ricina, Piceni, uulgo Recanati.

Ancona, urbs Piceni maritima, de cuius conditoribus non dissentiunt Plinius et Iuuenalis, ut Blondus autumat. (Latio.

Antemnates, Populi in

Anxur, Campaniæ, olim Trachina, et pòst Taracina, nunc Terracin.

Apolleda, uilla Turingiæ Vicedominorum.

Aponus, Venetiæ, sub Euganeis montibus, thermis nominatus uicus

Appij forum, Volscorũ, l' Abbatia, et Fossa noua.

Aquapendens, Hetruriæ. aliquãdo Aquula.

Argentoratum, uel Argentina, Alsatiæ, olim Trebocorum, Strasburg. In lib. Troiaminis dicitur Silbertina.

Arenstadium, Turinrigiæ, Arnstad.

Ariminum, Picentum, Rimini, à comitibus Herculis cõditũ. Cato in Originibus.

Aßisium, Vmbriæ, nũc Sisi, patria et templo D. Francisci celebre. Straboni Aesium, Propertio Aesis, uel (ut in nonnullis libris) Axis.

Atella Cãpaniæ, nunc Auersa.

Athesini, populi in alpibus, die Etschlender.

Augusta Vindelica Rhetorum, Sueuiæ, Augspurg.

Aurunci, populi Campaniæ

Baiæ, Campaniæ.

Bauconia Rheni, ut nõ nulli opinãtur, Oppẽ heim.

Bauli, uilla Campaniæ inter promontorium Misenum, & lacum Baianum, flexo mari alluitur: Tacitus. Hodie de eo nihil extat.

Beichlingum arx Turingiæ, olim Comitũ sedes, quæ ab Heinrico IIII. Imp. anno M.LXIX. fuit euersa.

Bianorum Hetruriæ in Apennino, la Pianora

Boeri populi, die Beiern.

Bocenum Rhetiæ primæ, Bozen.

Boneconuentum, Hetruriæ, infame Henrici VI. Cæs. morte, ueneno sublati per monachum in Eucharistia.

Bononia, urbs Aemiliæ, olim Felsina, nũc Bologna.

Brixina oppidũ Rhetiæ episcopale, Brixen.

Caieta, maritima Cãpaniæ.

Capua uetus, ad Tifata montes euersa. totus ille locus à templo S. Mariæ nomẽ iam habet: dicta antiquitus à rege Capy, ut Vir-

Virgilius: à campis, ut Cicero & Plinius: à duce Capuo, ut Liuius: quòd illius loci fuerit caput, ut Strabo.

Capua noua, ad Vulturnum fluuium.

Castellum, uicus ad Rhenum, è regione Maguncíaci, ubi plurimæ effodiuntur antiquitates.

Certaldum, Hetruriæ, patria Boccatij.

Ceruia Piceni, salinas habet.

Chemnicium Cæsariũ, Misniæ, à Lothario Imp. conditum, Keiser Kempniz.

Clugiæ, opp. Venetiæ in littore maris Hadriatici, uulgo la Chiozza, olim etiam Fossa Clodia.

Cirellũ Rhetiæ, prope quod in uenatione rupicaprarũ in periculo fuit Maximilianus.

Citium, Misniæ, Ceitz urbs Episcopalis, quã in Chronicis Mamillam inuenio appellatã.

Cimmerij, populi Cãpaniæ ad Auernũ lacũ.

Coburgum, Franciæ orientalis, Koburg.

Coleda Turingiæ, uulgo Cucullium.

Cora, Misniæ, Korẽ. Einsidelium.

Dicæarchia, Campaniæ: ita dicta, quòd iustißimè regebatur: Festus. nunc Puteoli, uulgo Puzolo.

Donauerda, urbs imperialis, quasi Danubij insula.

Eisfeldum, Turingiæ, ad syluam Semanam.

Erfurdia, urbs Turingiæ, caput gentis, eodem cum Venetijs an

no condita, Erfurd.

Faberiana Piceni, Fabriano, unde carta Feberiana nominata est.

Faccha, Turingiæ.

Faliscũ, Hetruriæ, uino nobile, monte Fiascon.

Fanum Fortunæ, Piceni, Fano.

Feltria, Rhetiæ primæ, Felteri, de quo op. hoc memoratur Iulij Cæsaris distichon:

Feltria perpetuo niuiũ dãnata rigore, Terra uale, posthac non adeũda mihi.

Feronia Campaniæ, tẽplo, luco, fonte celebrata Virgilio, Horatio, Tacito.

Ferraria, urbs Aemiliæ, ad Padum, Ferrara.

Fesulæ Hetruriæ, nũc desertæ, in monte Fesulano, prope Florentiam ædificatum monasterium.

Fidentia, Hetruriæ in Apennino, Fiorenzola.

Florentia Hetruriæ, per quam Arnus labitur, Fierenza.

Fonteia, Misniæ, Born.

Formiæ, Cãpaniæ, nũc Mola.

Fossa Clodia, Venetiæ, Chioza.

Frãcfordia, urbs Imperij, ad Mœnũ, Frãcfurd.

Franci populi, die Frãcken.

Frobergum, Misniæ.

Fulda, Haßiæ.

Fulginia, Vmbriæ, nũc Folingo.

Fundi Campaniæ, citrijs nobile, & uino. nunc Fondi.

Gelbusa urbs, Haßiæ impe-

imperialis, Gelbausen.
Graba, Badẽsis Marchionis.
Hana, Franciæ orientalis.
Haßi populi, uel Catti dic Hessen.
Heilunga, Turingiæ.
Helmæpons, Turingiæ, Brucken.
Herculanium, Campaniæ, nunc uastum omnino, propter Vesuuij incendium.
Hispellum, Vmbriæ, nunc Spelle.
Hocheimum, diœcesis Maguntiens.
Hoesta, eiusdem diœcesis, utrunque uino nobile.
Huneseldum, Haßiæ, quasi Hunæ campus.
Ilmena, Turingiæ.
Interamnæ, Vmbriæ, nunc Terni.
Inutriũ Rhetiæ, Mittenuualde
Isenacum, Turingiæ, Eisenach.
Itrum, Cãpaniæ. Hoc magno errore Lamuras nominat Blondus, et Horatij uersum ex Sermonib. malè & legit & intelligit.
Lamũ, Latij, nũc Marinum.
Lansbergũ, Bauariæ.
Lichtena, Alsatiæ.
Liternum, Campaniæ, nũc uicus, uulgari lingua la patria, olim celebre oppidum.
Lipsia, Misniæ, Leipzig. Hanc nonnulli recentiores Philyrã uocant, à tilieto olim nominatam.
Lipsiã descripserũt carmine Hermannus Buschius et Ioãn. Gigas.

Lore-

Loretũ, Vmbriæ, templo Virginis frequẽtatum.

Luca, Hetruriæ *libera.*

Lucca, Misniæ.

Magunciacum, urbs episcopalis, Meintz.

Matilica Piceni, ita in uetusta inscriptione, et antiquo Plinio, uulgo Matelica.

Matreio, Rhetiæ, Matran.

Milda, pagus Rhetiæ, *in quo Ducũ Astriacorũ imagines æneæ, Colossi 20. statuæ 23. capita cum pectoribus 34.*

Minturnæ, opp. Campaniæ, Traietto.

Misenenses, uel Misnẽses populi, die Meisner, à Mysis dicti, quos doctiss. uir Philippus Melanthon paucos ante dies Misenam ueniens, hoc elegantissimo carmine celebrauit:

Χαῖρε πόλις, μυσῶν γενναίων κτίσμα, ἐν ὄχθαις
 Ἀλβίος, ἣ ἔθνους τοὔνομα μούνη ἔχεις.
Οὗ κλέος ἠδ' ἀρετὰς μάντεις ᾄδουσι παλαιοί,
 Οἵτινες ἡρώων ἔργα λέγουσι καλά.
Χῖος ἀνὴρ ἔθνος μυσοὺς ἀπέφηνε δίκαιον,
 Καλλίστη δ' ἀρετῶν ἐστὶ δικαιοσύνη.
Μαρτυρέει τε καὶ ἐμπείρους πολέμοιο γενέσθαι,
 Ξὺν δὲ δικαιοσύνῃ καρτερία, ἀγαθόν.
Καί ποτε τῆς νηὸς μεγάλης ἡγούμενον Ἀργοῦς,
 Πολλ' εὐποίησαν δεξάμενοι φιλικῶς.
Καὶ δὲ βροτῶν φύσις ἐσθ' ἡ νῦν νωθρή τε σαθρή τε,
 Σπέρματ' ὅμως ἀρετῶν τοῦτο γένος κατέχει.

Καὶ

Καὶ τάδε πρὸς, νῦν ἔζευξεν παιδεύματα μουσῶν,
  Καὶ περὶ ἀψευδῆ οἶδε θεοῦ διδαχήν.
Σώζεσθ' οὖν λαὸν μυσῶν εὐχώμεθα πάντες,
  Ὃς μάλα σπουδαίως ἤθεα σεμν' ἀγαπᾷ.
Νῦν δὲ φιλοξενίην ἀσκῆσ' ἡμᾶς ἔτι δέξον,
  Οἶνον καὶ λιαρὸν πέμπε τάχιστα φίλοις.

Quod carmen ita nos uertimus:

Salue urbs magnanimûm Myſorũ, quæ prope ripam
  Albiacam gentis nomina ſola tenes.
Virtutes cuius priſci cecinere Poetæ,
  Quos iuuat heroo dicere magna pede.
Chius homo Myſos cultores prodidit eſſe
  Iuſticiæ: qua nil pulcrius orbis habet.
Teſtaturq; acres homines, belliq; peritos:
  Quantum ornant fortes pectora iuſta uiros?
Hæc gens Argoæ ductorem puppis amico
  Accepit tractans comiter hoſpitio.
Ac licet in peius mutentur tempore mores,
  Hæc uirtutis habet ſemina priſca tamen.
Præterea adiunxit Muſarum dona, ſtudetq;
  Mandatis ſummi nunc ſine fraude Dei.
Myſam igitur gentem cœleſtia numina ſeruent,
  Ingenuos mores quæ ſtudioſa colit.
Nunc etiam hoſpitibus quàm ſis oſtende benigna,
  Et uino exhilara pectora amica bono.

Monhemiũ, Rhetiæ, Monheim.

Mutuſcæ, Vmbriæ, Treue.

Nariſci populi, die Voytlender, à prætore Romano, ut uolunt, dicti.

Narniæ

Narnia Vmbriæ, Narni.
Neapolis, Campaniæ, olim Parthenope, Naples.
Neomarcha Rhetiæ, Neumarg.
Noricia urbs Sueuiæ imperialis, Vueissenburg.
Norimberga, imperialis, Nurnberg. cuius laudes descriptæ à Cōrado Celte, et Eobano Hesso, duob. clariß. Germaniæ poetis.
Obersheimũ, Vãgionũ.
Ocriculũ, Vmbriæ, Vtriculi. (bruck.
Oenipōs, Rhetiæ, Ins
Oppenheimũ, diœcesis Maguntinensis.
Paberga, Franciæ episcopalis, Bamberg.
Parthanum Rhetiæ, Parthenkirch, (doa.
Patauiũ Venetiæ, Pa
Pega, Misniæ.
Peniga, Misniæ, Penigi
Peruisia, Hetruriæ, Perola.
Pisaurũ, Piceni, Pesaro, patria antiquißimi poetæ Accij. (Pistoia.
Pistorium, Hetruriæ,
Pometia, Campaniæ, nunc Suessa.
Pōpeij, Cāpaniæ funditus sublati, Vesuuij incendio.
Preneste, Latij, Pelestrin, sine diphthōgo, ἀπὸ τῶν πρήνων, ut Seruius: uel quòd præstet montib. ut Festus: uel à Preneste nepote Vlyßis, ut Solinus & Martianus.
Primolanum, Rhetiæ.
Priuernũ, Campaniæ, Biperna (Zolo.
Puteoli, Cāpaniæ, Pu
Rastadium, Badensis ditionis.
Rauenna, Flaminiæ.

Rhodi

Rhodigium Aemiliæ, Robigo, rarũ caput.
Roma Latij et orbis ter
Rõcilionũ, Hetruriæ
Rosdorfiũ, uilla Hassiæ.
Rufiniana ad Rhenũ, creditur Oppenheim.
Salurnũ, arx in Alpib. Rheticis.
Salza, Turingiæ.
Sanseuerinum, Piceni, Santo Seuerin.
Saxangusta, arx Frãciæ, Engenstein.
Saxa rubra, op. Hetruriæ, nunc monte rosso.
Saxẽhusia, Frãcorum ad Mœnũ. q.d. domus uel sedes Saxonum.
Scala inter Aquã pendetẽ et Bonecõuentũ.
Scala arx in Tridentinis Alpibus.
Scarparia in Appẽnino, plena fabris ferrarijs.
Scauli uicus Cãpaniæ, habet cãnas ex quib. fit saccarum.
Schõga Bauariæ, quasi pulchra tempe.
Sena Hetruriæ libera, Siena negaglia.
Senogallia, Piceni, Se
Sentina, Piceni, nũc uastus locus.
Sermoneta, Volscorũ.
Setia Volscorũ, Secbi: unde uina Setina.
Sinuessa Cãpaniæ, propter serpentes non habitata.
Spina Piceni, à Lucani usq; tẽporib. euersa.
Spira Nemetũ, Speier. (leti.
Spoletũ Vmbriæ, Spo
Steinachium, Rhetiæ.
Stena, Hassiæ.
Steinum, arx Turingiæ.
Stercingum Rhetiæ. uenas argenti habet.

Stol

Stolhofium, Badensis ditionis.

Suabacchum, Noricorum, cereuisia laudabile.

Sublauio Rhetiæ, fortaße nunc Brixina.

Sueßa Cãpaniæ, Volscorum metropolis, ut Strabo: Hetruscorum, ut Liuius.

Sueui, populi Germaniæ, die Schuuaben.

Sutrium, Hetruriæ.

Taruisium, Venetiæ, Totilæ patria, Teruiso.

Tibur Latij, uulgò Tioli, cuius secessu Horatius poeta delectatus. Conditũ, ut Virgilius, à Tiburto: ut Silius, à Catillo.

Treboci populi, nunc Alsatij, Elsaßer.

Tres tabernæ, in Campania.

Tridentum, Rhetiæ, Trento, uel Trient.

Tripergula, Campaniæ, nunc terræmotu obruta.

Tuiscones populi, à Tuiscone rege, die Deutschen.

Turingi populi, die Dœringen.

Tusculum, Latij, nunc Frescada.

Velitræ, Latij, Belitri.

Venetiæ, urbs in æstuarijs maris Adriatici, Vineggia, Venedig.

Vestini, populi Campaniæ.

Vetulonia, Hetruriæ.

Victoria terna, uilla Turingiæ, Dreisieg.

Viterbum, Hetruriæ, olim Longula, Vueiterb. Vide Rhenanũ in Germania.

Vmbri populi, il ducato di Spoleti.
Vormatia, urbs Vangionum, Vuorms.
Vrbinates, olim Metaurenses.
Vrbinum Piceni.
Vuartburgum, arx Isenacensis, sedes D. Elisabethæ.
Vueissenburgum, Rhetiæ secundæ, ubi apparent fossæ Caroli Magni.
Vuertheimum Hassiæ.
Vulsinia, Hetruriæ, Bolsena.

FLVMINVM.

Aesacus Rhetiæ primæ, der Isach.
Aesis Piceni, il Fiume sin. antiquus terminus Galliæ & Italiæ.
Alba Nemetum.
Albulæ aquæ, inter Romam & Tibur.
Alemãnus Sueuiæ, die Vueitmül. Hunc nõnulli Almonem interdum uocant.
Almo Latij,
Amasenus Volscorũ, il fiume d' Abbatia.
Ambra Rhetiæ, die Amber.
Anio Latij, l' Anien.
Arbia Hetruriæ.
Argilla Piceni.
Ariminũ Piceni, Mariela ab hoc oppidum nomen habet.
Arnus Hetruriæ.
Asis Vmbriæ, l' Asino.
Athesis Rhetiæ, die Etsch. ideo Rheticũ amnem appellauimus.
Auseris, Hetruriæ.
Baianæ thermæ, in Cãpania.
Bernicus Rhetiæ, die Bernitz.
Blandus Hetruriæ,
Blaua Rhetiæ primæ die Blau. alij Plauim,

uim, Blondus falso Anaxum putat.
Chemniciū Misniæ, die Kempnitz.
Chientus Piceni.
Clinga Turingiæ.
Clitumnus Vmbriæ.
Cinthus Rhetiæ Vindeliciæ, die Zinckel.
Coccherus Bauariæ.
Cremera Hetruriæ.
Crustumium Piceni, la Concblia.
Elister Misniæ, die Elster, influēs in Salam.
Elister cognomento niger, in Albim.
Ella Haßiæ.
Ellus Alsatiæ, der Ill.
Elsa Hetruriæ, apud cuius fontes quidquid in aquam mittitur, in lapidem durescit.
Era Hetruriæ.
Eridanus Aemiliæ, il Pado, uel il Pò.
Fulda Haßiæ, die Fuld.
Gagnanus, Venetiæ.
Helba Turingiæ.
Hieras Turingiæ, die Ibera.
Holcha Alsatiæ.
Hormus Campaniæ, Straboni Hyphormus.
Horsela Turingiæ.
Huna Haßiæ.
Ilmus Turingiæ.
Ilmus Misniæ.
Isara Bauariæ, die Iser.
Isaurus Piceni, la Fiogia.
Ister Sueuiæ, alias Danubius, die Dona.
Kintza Alsatiæ.
Kinziga Haßiæ.
Loissa Bauariæ.
Lossa Turingiæ.
Lycus Rhetiæ, der Lech.
Lyris Campaniæ, Garigliano, Plinij temporibus Glanicus.
Magus Franciæ.

Medoacus Venetiæ, la Brenta.
Metaurus Piceni, il Metere.
Misa Piceni, il Marotto.
Mœnus Franciæ, der Mein.
Morychus Badensis, die Morch.
Mulda Misniæ.
Munio Hetruriæ.
Musio Piceni.
Muso Venetiæ.
Nebia Piceni.
Nessa Turingiæ.
Nida diœcesis Maguntinensis.
Nympheus Volscorũ, la Teupia.
Oenus Rhetiæ, der Ihn.
Oraxi fontes calidi in Campania.
Oufens Campaniæ.
Padus Aemiliæ, il Po.
Padusa Aemiliæ. Quidam putant dici Massanicum.
Pegnesus Noricorum, die Pegnitz.
Pesa Hetruriæ.
Peßia Hetruriæ.
Phlegethon fons ardẽs, la Sulfurata.
Pisaurus Piceni, il Pesaro.
Pluuicus Venetiæ, il Piouico, celebratus Bembi Dialogis.
Potentia Piceni, la Potenza.
Prila Hetruriæ.
Quadenna Piceni.
Radiantia Franciæ, Regnitz.
Renga Alsatiæ.
Rhenus Germaniæ, der Rhein.
Rhenus Aemiliæ, il Rheno.
Rubicon Flaminiæ, il Rũcon, terminus aliquãdo Galliæ et Italiæ.

Sauenna Aemiliæ, la Sapina.
Salza Turingiæ.
Sapis Piceni, il Sauio. Straboni & recẽtioribus Isapis. Silius uerò lib. VIII. Hos Aesis Sapisq́ lauant.
Seba Hetruriæ.
Sebethus Campaniæ.
Silus Venetiæ.
Stagia Hetruriæ.
Steini in arce fons salsus.
Stella Hetruriæ.
Sula Haßiæ.
Surrha Alsatiæ.
Tbuscæ thermæ, sunt Viterbenses et Senenses, quas ubertate aquarum Baianis pares affirmat Strabo.
Tinia Vmbriæ, il Topino. Straboni Tenas.
Togisonus Venetiæ, ex agris Patauinis augens quoddam ostium Padi.
Tullia aqua, ad Puteolos.
Tibris Latij.
Vatrenus Hetruriæ.
Vella Haßiæ.
Verra Haßiæ.
Verrbestis Latij.
Vinca Badensis.
Vira Misniæ.
Virdo Rhetiæ, Vuertaba. alij Vindam nominant: & à Vinda et Lyco Vindeliciam dictam, autumat Peutingerus.
Visentius Hetruriæ.
Vmbro Hetruriæ.
Vnster Turingiæ, die Vnstrut.
Vnster Haßiæ, die Vnstra.
Vrcius Hetruriæ.
Vulturnus Cãpaniæ, olim Nataronus. Plutarch. in Parallellis.

LACVVM.

Agnanus Cāpaniæ. hūc alij Anium nominăt, alij lacum Sudatorij.

Auernus Campaniæ, il laco de Tripergola.

Bentinus Hetruriæ.

Coccherus Bauariæ.

Cyminus Hetruriæ, il laco de Vico, uel de Rusilloni. fuit enim is uicus antiquitus, Rus Syllanum.

Cygneus Turingiæ, der Schuuansehe.

Fundanus Campaniæ, il laco di Fondi.

Leucius, Turingiæ, Vueissensehe.

Lucrinus Cāpaniæ, in sinu Baiano, nunc mare mortuum.

Medoacus in Alpibus Rheticis.

Pontinus Campaniæ, nunc exsiccatus.

Thrasymenus Hetruriæ, il laco de Perosa.

Vadimonis Hetruriæ, il laco de Viterbo.

Velinus Vmbriæ, il laco de Terni.

Vulsinēsis Hetruriæ, il laco de Bolsena.

OSTIORVM, INsularum, portuum.

Arni ostiū in Hetruria, uersus Labronem, in mare Tyrrhenum.

Brundulum ostium Padi, ex Athesi & Togisono, in Adriaticū: uulgo Brondolo.

Calopsis insula Padi, iuxta Ferrariā, il bel uidere.

Caprasiæ, ostium Padi, mangia Vaccha.

Capraria insula Tyrrheni maris. Varro Caprasiam.

Cesenæ portus in Piceno, Cesnadigo.

Corsyca insula maris

Tyrrheni.

Donauerda, insula Danubij.

Gaiola, insula maris Tyrrheni, inter Misenum & Neapolim.

Gorgonis insula maris, Tyrrheni.

Gorum Padi ostiũ, fortasse illud quod Plinio Sagis dicitur.

Ilua maris Tyrrheni insula.

Inarime, eiusdem: nunc Ischia.

Insula natans, in lacu Vadimonis, Hetruriæ.

Labro, portus Pisarũ, il Liburno.

Lycostoma, Lyci ostiũ Ptolomæo, Lechsgemunde, inde Lycostomij Comites.

Medoaci portus, Malamoco, inter Venetias & fossam Clodiã.

Megaris insula, castellum Oui nũc nominata à forma inter Pausilypum & Neapolim.

Metauri ostium, in mare Adriaticum inter Fanum Fortunæ & Senogalliam.

Mœni ostium, in Rhenum, è regione Magunciaci.

Neapolitanus portus, multarum triremium capax.

Nesis insula maris Tyrrheni inter Misenum & Neapolim, antrum olim habuit pestiferum, teste Lucano. Dicitur à quibusdam Cunicularia.

Nidæ ostium in Mœnum.

Oglasa insula maris Tyrrheni

Ostiẽsis portus à Claudio

dio Imp. factus, à Gregorio Primo Pont. obrutus. Eius fundamenta depicta uidimus apud Lazarum Boniamcum.

Pennata insula prope Misenum promõtorium.

Philistinæ fossæ, ostium Padi, la Fossona.

Procbyta, insula Tyrrheni maris.

Spineticum Padi ostiũ, Premiero.

Traiani portus, il porto de Ancona.

Tiberis ostium.

Volane, Padi ostium.

MONTIVM.

Albanus mons Latij, in quo conditũ Tusculum.

Alpes, die Alben, disterminãtes Italiam à Germania.

Apenninus Hetruriæ.

Auentinus Latij, in quo conditum Preneste.

Cæcubus Campaniæ, unde uinum Cæcubum.

Caietanum promontorium Campaniæ.

Caleni colles, laudati uino.

Cascus Misniæ, prope Chemniciũ, der Catschenberg, à uirginibus nomen babet, quas incolæ ueteri Sabinorum lingua Cascas nominant.

Cattorum montes, das Heßisch gebirg.

Cesenatici montes, fertiles sulpbure.

Cyminus Hetruriæ.

Cimmera Piceni promon-

montorium Anconæ.

Circeium promõtorium Campaniæ, Circeglio, aut S. Felicitas.

Coccherus, Bauariæ.

Drusi moles Maguntiæ, der Eichelstein.

Faliscus Hetruriæ, *mõte Fiascon.*

Fesulanus Hetruriæ lapides plumbarios habet, qui excisi breui tẽpore renascuntur: Boccatius.

Gaurus Campaniæ, uino nobilis, Puteolos Baiasq; prospectans. Plinius lib. 14.

Horrisonus Turingiæ, der Horselberg.

Isidis mons, Isenberg, in urbe Augustana.

Leucogæi colles Campaniæ, uulgo Lunera, à colore albi sulphuris.

Maßicus mons, spectans sinum Baianum & Puteolanum.

Mergillina promontorium, pars Pausilypi.

Misenus, Campaniæ, qui habet ingentẽ cryptam. Eius topothesiam scripsit Cicero.

Mons Ferrariæ arte factus, ab Alphonso principe.

Mons S. Martini prope Cirellum in Alpibus, in quo uenatu rupicaprarum periclitatus est Maximilianus.

Mons ardens inter Fidentiam et Bianorum in Apenninis iugis.

Osenna Hetruriæ.

Pausilypus Campaniæ prope Neapolim, per quam crypta facta est mirando opere.

Petra pertusa in Piceno,

no, quã arte perfoſſam ſcribit Claudianus.

Priuernates cautes, ad Priuernum Volſcorũ.

Puteolanus mõs nouus, qui terræmotu factus eſt in ingẽti planicie. anno 1538. pridie Cal. octob.

Pyreneus in Alpibus Rheticis, der Prenner, cuius mentio in Græcis epigrammatis: diuerſus ab eo qui Galliã ab Hiſpania diuidit, qui appellatur der Ronciual.

Sebergus, Turingiæ, in quo urnæ inueniũtur.

Tifata mõtes, prope Capuam ueterem.

Tritolinus, inter Baias & Puteolos, mõs Saluati.

Veſuuius Campaniæ, è regione portus Neapolitani. Nunc, La ſumma.

TEMPE, SILVArum, lucorum.

Ambræ tempe Rhetiæ, Ambrigeuu. Nã quod nos ein auu appellamus, Rheti ein geu nominant.

Aurea tempe Turingiæ, die Gulden auu, propter fertilitatẽ, ad Vnſtrum fluuium.

Arſia ſilua, in Latio.

Capeni lucus, in Latio.

Delioli horti, prope Neapolim, Il pozo reale.

Feroniæ lucus Campaniæ, prope Taracinam.

Hermæ lucus, in Francia, Irmẽkirch: quaſi dicas, Mercurij templũ. ἑρμῆς enim Mercurius

curius est: inter Eisfeldum & Saxangustã.

Laborini campi, in Cãpania, terra di labore.

Lyci tempe Rhetiæ, das Lechfeld, prope Schõgam, dictam à pulchritudine illorum tempe Schœngeuu.

Phlegræus campus, in Campania, à Romanis Laborinus.

Sanguinei campi prope Perusiã ad lacũ Thrasymenum, de cæde Romanorum dicti.

Semana, pars siluæ Herciniæ, Dœringer uuald.

Sila silua, ut Seruius Lucaniæ: ut sequester, Brutiorum. mentionem faciũt Cero, Salustius, Virgilius, exemplaribus ferè corruptis.

Sileta ad Minturnas, in Campania, quib. in locis siler copiosum nascitur. Cic. in Rullũ.

Silua inter Lamum & Velitras in Cãpania.

Silua post Mulbergũ, in Trebocis.

Tiberinus campus Romæ, qui alio nomine Martius. Hodie à porta Flumentana ad Muluium pontẽ. nam pars eius intra mœnia ædificijs occupata.

Vallis Pistoriensis Florentiam usq;, pulcherrima soli ubertate & ædificiorũ magnificentia. Hanc uallem Stellatẽ, à fluuio, appellauit Cato. Sunt et campi Stellates in Campania, ab his diuersi.

Vallis Mugellana, in Apennino.

Velini rura, prope Interamnas.

FINIS.

GEORGIVS FABRICIVS
Christophoro Leuschnero in Italiam eunti.

Leuschnere, Italicas qui migras hospes ad urbes,
Hæc lege, & haud segni mēte recōde memor,
Oenotrij fugias ardentia munera Bacchi,
Sobria Aminæum temperet unda merum.
Nō altè patinas extructas, plenaq́; mensæ
Fercula Teutonicæ deliciosus ames.
Aspera Sirenum frangentes pectora uoces,
Dulichij sapiens more relinque ducis.
Adriacæ blandæ sunt uultu & uoce puellæ:
His si credideris, postea nullus eris.
Nec Daphnea tibi circumibit tempora laurus,
Ni uites cupidæ furta proterua deæ.
Non colit illa Gnidū, nō amplius illa Panormū,
Tota habitat Veneta mollis in urbe Venus.
Hanc quoq; dum uitas, alias uitare memento:
Serpit enim ex illa latius urbe malum.
Vni etiam & noto tua pectora crede sodali,
Nec cole multiplices cautus amicitias.
Cumq́; peregrinis quoniam tibi degitur æuum,
Aequa hominum mores discito mente pati.
Non inimicitias cum quoquam suscipe: lauda,
Quod potes, & tacita cætera mente preme.

Nec

Nec ſtudia illorum ſtudijs tua præfer, in illis
Nam uult ingenio cedere nemo locis.
Erga omnes facilis ſis uerbis, credito paucis,
Deq; bonis ſtudijs ſit tibi ſermo frequens.
Inuenies medijs doctos certare plateis:
Certamen laudis porticus omnis habet.
Nec ſolet hic iuuenum de nugis dicere turba,
Dum ſtudet ingenio uincere quiſq; ſuo.
Quos cernes alacres de ſumma ſurgere nocte,
Aßiduosq; ſuis inuigilare libris.
Et ſunt, optatæ dum quærunt præmia palmæ,
Ante ſuam miſeri qui cecidere diem.
Barbarus hic mos eſt, ſtrepitu et clamore cathedris
Pellere, Muſarum qui ſacra dona ferunt.
Hunc fuge, nec ſecus ac caros uenerare parẽtes,
Doctrina quorum cultior eſſe potes.
Hæc memoranda tibi, qui laudis amore teneris,
Et cupis in patriam dulce referre decus.
Tum quoq; cum feruent Nemeæi ſigna leonis,
Et micat Icarij Siria ſtella canis.
Ne tibi ſit campos demens luſtrare cupido.
Aut etiam longas carpere uelle uias.
Hæc nocuit Cordo, Borragineoq;, uoluptas,
Cum foret Aonio dignus uterq; choro.
Norat Apollineas hic herbas, norat et ille:
Sed nõ herba feram ſuſtulit ulla febrim.
Huius enim oſtẽtat iam Felſina clara ſepulchrũ,
Illius at cineres Romula terra tegit.

Auſo-

Ausonias quòd si uis latius ire per oras,
In primis cauto noueris ire gradu.
Hospes ab hoste tenet quia nomina, quærere plura
Noli: blanditijs neu capiare, caue.
Hæc, quæ uoce licet nostra Leuschnere monere,
Perlege: fortunæ cætera mando tuæ.

FINIS.

INDEX

INDEX RERVM MEMORABILIUM, quæ in locorum appellationibus poni non potuerunt.

Beichlin.

Boccatij

Comites

Gre-

Neronis

Scarpa-

Florentina

FINIS.

INDEX IN GEORG. FA-
bricij Romam.

Capi-

bacchan

Da-

fluminis

propere

Simm mo Magi Samu
ant. Justiny

ex Tabernis

T

FINIS.

